د کتابونو په ورمو کې

(پر بیلابیلو اثارو لیکل شوې سریزې)

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتابونو په ورږمو کې

لیکوال

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتـــاب نـــوم:	د کتابونو په ورېمو کې
لـــيکـــــوال:	محمد اسمعيل يون
خـــپـــرنـــدوی:	يون کلتوري يون
چـــا پـــشمـــېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لـــومـــړی چاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لـــيکـــوال پرله پسې شمېره:	(۲۷)
د خـــپـــرنـــدوی پرله پسې نومره:	(۲۷)
کـــــمـــپوزر:	ضياالرحمن ضيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	ددې سریزو په باب څو ټکي	۱
۲	سریزه (دغشو تنده)	۹
۳	د بې هویتۍ په دریاب کې د هویت ډیوه	۲۰
۴	ازمون په خپل فرهنګي ازمون کې ډېر...	۳۳
۵	یادون ((سیندونه هم مري))	۵۰
۶	له ((خیرې ګرېوانه)) تر ((کوثر جامه)) د ...	۶۵
۷	د واقعیتونو یوه هنداره	۷۸
۸	د لوید یځمېشتي فرهنګي بهیر یو یار	۸۰
۹	د اروا پوهنې ښوونځي	۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰	ګام پر ګام له خوشال سره	۹۰
۱۱	((لاهو)) شاعر	۹۲
۱۲	پردېس ژوند او ((پردېسې نغمې))	۹۸
۱۳	ددې اثر ليکوال او خپرندوی په باب څو خبرې	۱۰۱
۱۴	زرين انځور	۱۰۷
۱۵	((د حقوقو بنسټونه)) د استاد ستانيکزي...	۱۱۴
۱۶	د جنګي جنايتکارانو محاکمه	۱۱۷
۱۷	لغمان او اوسنی فرهنګي بهير	۱۲۵
۱۸	پښتو غږپوهنه او ويېپوهنه	۱۳۳
۱۹	په ((زړه کلا)) کې يو عالم خبرې	۱۳۵
۲۰	((افغانان په استراليا کې)) زموږ د تاريخ يوه ...	۱۴۲
۲۱	د فرياد سوي فريادونه	۱۴۶
۲۲	افغانستان د مکياويلي په سياسي...	۱۵۴
۲۳	((يوه شپه دوه خوبونه)) او د هغو تعبيرونه	۱۶۲
۲۴	((حقيقت)) او د کوچنيانو ادبيات	۱۷۰
۲۵	تر پايليک پورته هڅه	۱۷۵
۲۶	د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه	۱۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې سريزو په باب څو ټکي

تر اوسه پورې ددې هڅو ببلګې ډېرې کمې ليدل شوي، چې يو څوک دې د نورو پر اثارو خپلې ليکلې سريزې د يوې ټولګې په توګه چاپ کړي او يا دې د يوه بل ليکوال هغه سريزې يا يادښتونه راټول کړي، چې د نورو ليکوالو پر اثارو يې ليکلي وي.

يوازې استاد حبيب الله رفيع دا هڅه کړې، چې د بېلابېلو ليکوالو پر اثارو خپلې ليکلې سريزې او يادښتونه سره راټول او په ((کتابونه او دريابونه)) نومي اثر کې يې خوندي کړي دي. ښاغلي افضل شېرزاد بيا د ارواښاد استاد روهي نږدې هغه لس عنوانه سريزې او يادښتونه سره راټول کړل او په پېښور کې يې ديوه ځانګړي اثر په توګه چاپ کړل، چې استاد روهي د بېلابېلو ليکوالو پر اثارو ليکلي وو. نور نو تر دې دمه ماته د کوم بل چا داسې کړی کار معلوم نه دی او که وي هم څو د ګوتو په شمار دا ډول اثار به وي. په دې ورځو کې چې زه خپلې ليکنې په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

راټولوم، نو پر دې سربېره او یادښتونو مې هم سترګې ولګېدې، چې ما د نړۍ پنځه لسو کلونو په ترڅ کې د هېواد د بېلابېلو لیکوالو پر اثارو لیکلي دي. دې لیکنو ته مې یو ځانګړی باب ورکړ او په یوه ځانګړې ټولګه کې مې راټولې کړې. په خپل لاس د خپلو ټولو یا هم اکثرو لیکنو له راټولولو څخه زما هدف دادی، چې زه نه غواړم، زما پر کړي کار په ګانده (اینده) کې نور څوک سترې شي، یا څوک پرې د راټولولو له امله خپل وخت ضایع کړي او یا هم ورته دا شک پیدا شي چې کومې لیکنې راټولې او خوندي او کومې نه کړي. په افغاني ټولنه کې ژوند ډېر بحراني دی، ان تر دې چې خلک د خپلو کورونو د مالونو خوندیتوب ته حیران دي او ایله د خپل سر په غم کې دي، پاتې خو لا د نورو د فرهنګي کار د خوندیتوب مسئله.

نو هر لیکوال ته په کار دي، چې خپل اثار په خپله خوندي کړي، کوم اثار چې په بیا چاپ او راټولېدو ارزي، هغه راټول او د بیا چاپ له لارې یې د مرګ او ورکېدو له خطره وژغوري. زموږ په فرهنګي ټولنه کې د لیکوال تر مړینې وروسته دا یو غټ بحث وي چې دې مرحوم لیکوال څومره اثار لیکلي؟ څومره چاپ دي؟ څومره ناچاپ؟ څومره یې په خپل نامه دي او څومره په بدل یا مستعار نامه؟ دغه ناندرۍ، ابهامات او کښته پورته خبرې تر ډېره وخته د لیکوالو ترمنځ روانې وي. ددې علت دادی چې لیکوال په خپل عمر کې د خپل کړي کار سم سپیناوی نه وي کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سمه خبره ده چې مرګ نا خبره راځي او چاته له ډول و سورني سره نه راځي، خو په هر ترتيب ليکوال بايد د مرګي همدغه ناخبره خطر په پام کې ونيسي او څه يې چې کړي له سره منظم او د چاپ او خپراوي لپاره يې تيار کړي. پخوا حالات ستونزمن وو، د چاپ او تکثير شونتياوې کمې وې او ليکوال د خپلو او نورو ليکوالو د اثارو د خونديتوب جوګه نه و، اوس خو زمانه بدله ده، د چاپ، کمپيوټر او انټرنيټ اسانتياوې د اثارو د خونديتوب تضمين کوي، نو هر ليکوال ته په کار دي چې خپل فرهنګي ژوند شفاف کړي او څه يې چې کړي، هغه د ځينو په اصطلاح پر ريکارډ راولي. په هر څو کلونو کې خپل تېر فرهنګي کار او اثارو ته د ليکوال بيا نظر او ژوره کتنه هغه ته دا مسئله روښانه کوي، چې تېر يې څه کړي او راتلونکي کې ورته څه کول په کار دي؟

خپله د ليکوال اثار د ليکوال د علمي، سياسي، کلتوري او ټولنيز شخصيت د ارزونې لپاره ښه تله ده، ليکوال بايد تر هر څه لومړی د خپلو اثارو په تله کې ځان وتلي، چې څه يې کړي او څه بايد وکړي؟

ما هم دا سريزې په همدې نيت بيا راټولې کړې، چې زه هم خپل ځان د ماضي په هنداره کې وګورم او نور هم ما يو ځل بيا په دې تېره ايينه کې وګوري، چې څه مې ليکلي؟ او څرنګه مې ليکلي دي؟ ما په دې سريزو کې کوم بدلون نه دی راوړی، يوازې کوم ځای کې چې چاپي تېروتنه شوې، هغه مې سمه کړې ده. دا اکثره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي اثار دي، پر ادبي ليکنو سريزې ځه خاص خطرناک سياسي عواقب نه لري او که يې ولري هم. ليکوال بايد هغه وزغمي، ما خپلې سياسي ليکنې هم راټولې او تر کوم خاص بدلانه پرته مې چاپ ته تيارې کړي، له نورو ليکوالو مې هم هيله ده، چې له کوم ځانګړي تغيير پرته خپلې ليکنې بيا چاپ کړي. هره ليکنه د يوه مهال د پېښو او حالاتو انځورنه کوي، او سمهالې ليکنې بايد د اوسني وخت حالات منعکس کړي او د تېر وخت ليکنې د همغه تېر مهال. په دې اثر کې چې تاسو مخې ته پروت دی، پر (۲۴) بېلابېلو اثارو د چاپ پر مهال بحث شوی، ځينې په کې واړه يادښتونه دي او ځينې په کې د منځنی کچې او يا هم د اثر له غوښتنې سره سم سريزې. پر دې سريزو کې ما اکثره دا هڅه کړې چې نه يوازې پر دې مشخص اثر بحث وکړم، بلکې ځه نا ځه مې د ليکوال پر کړي کار هم بحث کړی دی. له دې ځخه زما موخه دا ده چې د ليکوال د نورکړي کار د يادونې له لارې، ددې اثر شننه هم ځه نا ځه اسانه کېږي، خو پر ټولو اثارو داسې نه ده. د اثر او د ليکوال د شخصيت د شننې ترمنځ، د رابطې له مخې دا کار شوی دی. پر پورتنيو اثارو سربېره ما پر ځينو نورو اثارو هم سريزې او يادښتونه ليکلي دي، خو تر دې مهاله مې لاګوتو ته رانغلل، خو پاتې اثار د ګوتو په شمار دي، اکثره هغه اثار چې تر دې مهاله ما پرې ليکنې کړې دي، همدا دي، چې دلته يې سريزې راغلې دي. دغه راز د ليکوالو پر ځانګړو اثارو مې ځانګړې تبصرې هم کړې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په بېلابېلو خپرونو کې خپرې شوې دي. د بېلابېلو فرهنګي ټولنو د استازي په توګه مې، ددې ټولنو له خوا په چاپ شوو اثارو هم، د ټولنو په نامه سریزې او یادښتونه لیکلي، د هغو راوړل مې هم دلته مناسب ونه ګڼل. دغه راز په لسګونو ځوان شاعران او لیکوال مې د هغو د نثر او نظم له بېلګو سره د تېرو دوو لسیزو په بهیر کې په ځینو خپرونو کې معرفي کړي، د هغو بیا چاپ مې هم ضرور ځکه ونه ګاڼه، چې هغوی بیا وروسته اکثره یا د خپلو اثارو او یا هم د نورو ادب تذکرو له لارې معرفي شول، نو ځکه خو ددې ډول لیکنو بیا چاپ ته ډېره اړتیا پیدا نه شوه. په پورتنیو سریزو کې د لیکوالو د اثارو پر مثبتو او بریمنو خواو ډېر بحث شوی، ځینې منتقدین کېدی شي له دې ډول سریزو سره موافق نه وي او ووایي چې دې کې د انتقاد مالګه نه شته، ددې ډول احتمالي نظرونو په باب باید ووایم، چې دا سریزې د لیکوال تر بحث لاندې اثر له تشریح او تعارف سره مرسته کوي، نه دا کره کتنې دي او نه هم د یوه اثر ټوله ارزونه. موږ باید د هغو منتقدینو په شان عمل ونه کړو چې تیارې مړی ته ناست وي او پر یوه اثر باندې د چاپ تر مهاله ټوله تېره شوې پروسه له یاده وباسي. زموږ ټولنه د ځینو نورو پرمختللو ټولنو په شان نه ده، چې لیکوال یوازې د اثر د لیکلو دنده سرته رسوي، دلته چاپېریال ډېر اغزن دی، له سیاسي، کلتوري او نورو تنګسیاوو سره سره د یوه اثر تخنیکي چارې هم له ګڼو ستونزو سره مخ دي. زموږ یو پښتون افغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوال هم خپل اثر لیکي، هم یې خپله ایډیټ کوي، هم ورته خپله پیسې پیدا کوي، هم یې خپله چاپوي، هم یې خلکو ته خپله وېشي او هم یې بیا خلکو ته خپله وړیا ډالۍ کوي، دا ټول بهیر چې په حقیقت کې د څو تنو کار دی، یو زیات شمېر لیکوال یې په یوازې ځان سرته رسوي. نو په دغسې تنګو او اغزنو شرایطو کې چې د لیکوال مخاطبین هم یا لږ وي او یا د کتاب لوستنې معیارونو ته نه وي رسېدلي، پر لیکوال تر توقع پورته انتقادونه، زموږ فرهنګي بهیر ته ډېر زیان رسوي. زه خپله د یو سالم انتقاد او مثبتې کره کتنې پوره پلوی یم، خو په داسې حالت کې چې کره کتونکي خپله یو ځل ځان د لیکوال په هنداره کې ووینې چې: که دی چېرې د لیکوال پر ځای وای، له کوم چاپېریال او ستونزو سره چې لیکوال مخ دی، دی هم ورسره مخامخ وای او تر لیکوال یې ښه اثر پنځولای او چاپولای شوای، نو بیا کره کتونکی حق لري، چې پر لیکوال د شتو امکاناتو په هنداره کې، په خلاص مټ انتقاد وکړي. خو ځینې کره کتونکي په اصطلاح کره کتونکي دي، هغه دې ته ناست دی چې کوم لیکوال په ډېر تکلیف د خپل فکر او تندي په خولو یو اثر چاپ کړي، نو بیا دوی ورته قلمونه تېره کړي، داسې څه پرې ولیکي چې هغه لیکوال د خپل اثر له لیکلو پښېمانه کړي. دا ډول په اصطلاح کره کتونکي په واقعیت کې د بل لیکوال د اثارو په نقدونه او یا هم ارزونه کې خپل ژوند او شهرت ویني. که هغوی څه ونه لیکي نو ده ته د کلتوري ژوند او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهرت هېڅ وسیله نه برابرېږي. زما لاره له داسې کره کتونکو بېله ده، خو ټولنې ته د ټولنې تر کچې د ټیټو او مبتذلو اثارو د وړاندې کولو ټینګ مخالف یم. هر اثر چې ټولنې ته وړاندې کېږي، باید د ټولنې اکثره او که نه یو ټاکلي شمېر وګړو ته خو نوی وي او باید د هغوی د ذهني کچې د لوړاوي سبب شي. په هر حال ددې سریزو چاپ مې له دې پلوه هم ضروري وګانه چې لږ تر لږه زموږ هېوادوالو ته د شل پنځه ویشتو بېلابېلو اثارو په باب معلومات وړاندې کړي، له دې لارې دوی له هغو اثارو سره اشنا شي او که چېرې اړتیا یې ورته احساسوله، نو خپله هغه اثر ترلاسه کړي.

زه په پای کې یو ځل بیا له خپلو ټولو او سنیو لیکوالو څخه هیله کوم، چې خپل کار په خپله راټول کړي او دا بار راتلونکي نسل ته پرېنږدي، زه د لوی خدای(ج) له دربار هیله من یم، چې زموږ د راتلونکي پښت غمونه او دردونه به تر موږه ډېر کم وي، خدای(ج) به هغوی ته د علم او پرمختګ زمینه برابره کړي او هغوی به پر داسې ګټو علمي او ورځنیو کارونو مصروف وي، چې د دوی د ژوند د سوکالۍ سبب شي. په همدې هیله پر دې سریزو دا سریزه پایته رسوم.

په ټوله فرهنګي مینه او ادب

محمد اسمعیل یون

ارګ، د جمهوري ریاست ودانۍ، کابل- افغانستان

۱۳۷۸ل کال د مرغومي ۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه: د غشو تنده

د روانې لمریزې پېړۍ شپېتم کلونه او په تېره بیا د یادو کلونو وروستي پنځه کلونه، داسې مهال و چې په کابل کې د ((شعر)) او ((شعار)) ترمنځ په ډاګه پوله او برید راکښل شول. دا څه ناڅاپي خبره نه وه، تر څو لسیزو واټن وروسته د دې لاره چاره برابره شوه. انساني ذهن، د ګڼ شمېر لیکوالو او د شعر مینه والو فکر له پرله پسې کلیشه یي نظمونو، سپوره منظومو ترانو او د ((شعر)) په نوم له ډانګ پېیلو خبرو څخه

ستړي شوی و. یو داسې عاطفي، ادبي بدلون او اوښتون ته سترګې پر لار وو، چې د دوی پر ستړي احساس او فکر د کینې او غوسې پرځای د مینې او عاطفې باران وورو ي او شعر هم په رښتینې مانا خپل هویت ترلاسه کړي. دا وخت سیاسي فضا هم داسې وه، چې نور نو اکثره له سرو، ګرمو او اورنیو شعارونو ستړي شوي وو او تږولو یو ارام ته اړتیال لرله. د هنر ببلا ببلې څانګې په تېره بیا ادبیات او په ادب کې بیا د شعر وزرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص شول. د ځینو مخورو لیکوالو په تېره بیا د څو تنو کره کتونکو له خوا په ډېره ځیرکۍ کار پیل شو او هغه شاعران چې په کلام کې یې د شعریت تومنه زیاته وه، دې ته وهڅول شول چې نور هم د خپل شعر هنري جوهر پیاوړی کړي. د کره کتونکو په ډله کې د هېواد تکړه لیکوال او کره کتونکي زرین انځور او پیاوړي کره کتونکي لطیف بهاند هڅې د زیاتې یادونې او ستاینې وړ دي. پر همدې وخت د کابل په فرهنګي ټولنو او کړیو کې د شاعر او ناظم، شعر او نظم بریدونه له ورایه د بېلېدو او څرګندېدو په حال کې وو. د ۱۳۷۱المریز کال تر پیله پورې دومره کار شوی و، چې د ادب زیاتو مینه والو د شعر او شعار ترمنځ پوله ټاکلای شوه.

ځوان شاعر صدیق الله بدر یو له هغو ځوانو شاعرانو څخه دی چې د همدغه شعري بهیر له پیل سره یې خپله شاعري پیل کړې ده. د ده د شاعرۍ د پیل پر وخت د ((شعار)) بازار ختم شوی و، ځکه نو ده د شاعرۍ دا پړاو چې له ورایه د ځینو شاعرانو په کلام کې دا وخت محسوس و، تېر نه کړ او ژر یې پر خپل کلام د شعر د هنري جوهر رنګین شال وغوړاوه.

صدیق الله بدر د دولسو کلونو په بهیر کې ښه ډېر شعرونه ولیکل او ډېرې نورې ادبي لیکنې یې وکړې، خو تر اوسه یې نه د ادبي او څېړنیزو لیکنو او نه هم د شعرونو کومه ځانګړې مجموعه چاپ شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده خپله شاعري په اوډلي او سيستماتيک ډول پيل کړې ده، د ده د شاعرۍ د لومړيو وختونو شعرونه هم پاخه ښکاري او د ابتدايي شاعرۍ په شان ډېرې کمزورۍ پکې نه ليدل کېږي، خو د دې ترڅنګ د ده د شاعرۍ د پرمختګ سرعت چټک او توپاني نه دی. د څو کلونو په بهير کې د ده شاعري پر مختللې ده خو دا پرمختګ يو ناڅاپي نه دی، د ده د شاعرۍ وده او پرمختګ هغه پوخ پرمختګ ته ورته دی چې ورو پر مخ ځي او د تجربه کارو پوځيانو په شان تر شا خپله نيمګړتيا او خلا نه پرېږدي، بدر د يو پوه معمار په څېر دی چې د خپلې ودانۍ بنسټ په ډېر ښه شکل ږدي، ودانۍ ورو ورو ودانوي، خو ښه يې ودانوي، ده هم د خپلې شاعرۍ پيلامه همداسې را پيل کړې، نو ځکه يې شاعرۍ کې د يو مستحکم او پرله پسې پرمختګ څرکونه ليدل کېږي.

په همدې وجه د خپلې شاعرۍ په وروستيو وختو کې يې له زړه نه دومره شاعرانه غمونه راتاو دي چې ټول زړه يې د خپل ارمان جانان ته سپارلی او يوازې همدا شاعري ده چې د ده غمجن زړه ته ارام او ډاډ ببښلای شي:

داسې چې ډېر ډېر پر ماګران دی زړه مې
زما خو نه دی د جانان دی زړه مې
توري چړې پرې هر نظر پرېوزي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وینـــو کـــور افغانســـتان دی زړه مـــې
ســـتا د نظـــر د برېوکـــو هنـــداره
د ښایســـتونو بیابـــان دی زړه مـــې.

ځینې وختونه چې څوک یو ادبي یا هنري اثر لولي نو د هغه اثر د لیکوال د شخصیت انځور یې هم سترګو ته کېږي، کله خو لیکوال په خپله د خپل اثر مرکزي اتل وي نو لوستونکي د اثر له لوستلو څخه د هغه باطني او ظاهري کرکټر څه نا څه مجسم کولای شي، کله بیا د یو اثر د بېلابېلو کرکټرونو په څېرو کې د لیکوال د اندروني شخصیت ځینې څرکونه ښکاري. خو کله کله داسې هم وي چې د لیکوال ټولنیز-ځاني او اخلاقي شخصیت د هغه د اثر له مانیزې خوا او فکري پېچلتیا سره یو شان او یو رنګ نه وي، یانې د لیکوال فزیکي جوړښت داسې وي لکه د تورو کاڼو غر، خو د دې غره په زړه کې بیا د ښکلو غمیو یو کان هم وي. یانې داسې چې کله د لیکوال او شاعر ځاني، ټولنیز او اخلاقي شخصیت د هغه د هنري اثر له مانیز جوهر سره سمون خوري او کله هم نه یوازې دا چې سمون ورسره نه لري، بلکې له هغه سره مغایر او مخالف هم وي.

صدیق الله بدر لکه څنګه چې له نامه څخه یې څرګندېږي یو ربښتینی انسان دی، همداسې په عملي ورځني او ټولنیز ژوند کې هم یو سپېڅلی او ربښتین شخص دی. دلته د اروا پوهانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه خبره هم په یو ډول رښتیا خبري چې وایي: ((نوم د نومول شوي (اسم له مسمی) سره یو نه یو ډول اړیکې لري.))

څرنګه چې صدیق الله بدر په ورځني ژوند کې یو سپېڅلی او رښتینی انسان دی، همدا سې یو هنري، روڼ، روښانه او سپېڅلی شخص دی. د کینې، تکلف او تصنع تورو ګردونو او پردو يې د شعر د ملکې مخ د بېځایه ابهام په حجاب کې نه دی پټ کړی. هغه هر څه چې ویلي د يو سر زوري لېوني په شان يې رښتیا ویلي او که د یار قاتل نظر يې هم انځور کړی، نو ښه صفا او د زړه د هنداري په زور يې انځور کړی دی:

قاتل نظر انځوروم د اشنا
ځکه د زړه ورته هنداره نیسم
زه یمه داسې لېونی ملګرو
اوښکه مې سترګو کې ایساره نیسم.

وايي د شاعر پوټکی ډېر زیات نازک او نری وي، د عادي پېښې پر وړاندې ډېر ژر عکس العمل ښيي او د زړه، خیال او فکر د خوب ښاپېرۍ يې دومره په زړه بیداره ده، چې په ډېره عادي خبره له خوبه پاڅېږي.

کله چې شاعر د پېښو د عاملینو ګرېوان ته په لاس غځولو کې بېوسه شي، نو مایوسه شي او له سخت رواني او روحي کړکېچ سره مخامخ شي، په همدغه حالت کې د شعر عقاب د شاعر پر سر د شعر وزرونه وغوړوي او نوی شعر راوټوکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق الله بدر هم کله کله له داسې روانې کشمکشونو او ستونزو سره مخامخ شوی دی:

اشنا ته خاندمه دنیا ته خاندم
د غریب خوله یمه هر چا ته خاندم
ستا مجبوری نه عشقه نه پوهېږم
چې چا ته ژاړمه او چاته خاندم
یا:
داسې رنګ بې رنګ غمونه یې خوري زړه مې
څومره که هم ژاړم ژړا نه راځي.

شاعر که له یوې خوا په خپلو ځاني غمونو کې غوټې وهي نو له بلې خوا ټولنیز دردونه یې هم ارام ته نه پرېږدي، هغه د ټولنې او هېواد د یوه غړي په توګه ټوله ټولنه او هېواد خپل وجود ګڼي او هر ټولنیز او هېوادنی درد تر ټولو دمخه د شاعر پر بدن احساسېږي. سره له دې چې د ده په هېواد او ټولنه کې د مادي شتمنۍ یو څاڅکی هم په برخه نه وي، خو د استاد الفت په خبره ((که په ټول وطن کې یې یوه کوډله هم نه وي نو دی به وایي چې هله وطن مې)) د ټول وطن دعوه به کوي. نو د شاعر زړه د تخیل خان او باچا دی. ټول کلی، ټوله ټولنه او ټول وطن او د هغو غمونه او دردونه د هغه شتمني جوړوي. د دردونو عوامل او له هغو نه د خلاصون لارې ګودرې په ګوته کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمر چې زمـوږ کلي ته لار نه کوي
هـغه دوه غـرونـه نـړېدلي نه دي
هـسې لـه بـخته زورور يـــو اشــنا
کـه نـه نـو چا سـتـرګې نيولي نه دي.

شاعر تـه تـر هـر چـا خپلـه پـه وينـو رنـګ ټولنـه ښـه معلومـه ده، ځکه چې د ټولنې د هر فرد څاڅکی وينه تويه شوې، نـو شـاعر پرې خپلې اوښکې څڅولي دي، نو له دې کبلـه ده تـه تـر هـر چـا د خپل ړنګ بنګ کلي، کور، ټولنې او هېواد پـه وينـو رنـګ څېـره ښه معلومه ده. بيا نورو ته وايـي چې کـه ((زمـوږ د کلي پتـه)) د چا په کار وي نو داسې ده:

زموږ کلی
دا د دنګو غرونو شاته
که دې زړه وي
چې ته راشې
د زړګي پردې دې خلاصې کړه
پـه خير شه
او بيا...
وګوره پـه مينه:
يوه سره د وينو ليکه
غزېدلې ده له غرونو
چې تر کلي پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسي.

شاعر دې خبرې نور هم غمجن کړی چې پخوا به کلي کې ډزې وشوې، نو په کلي کې به کوم نوی ګل (ماشوم) راټوکېدلای و او ملا به یې د تبرک لپاره په ډېره خوښۍ په غوږ کې اذان کاوه، خو اوس هر وخت په کلي کې ډزې کېږي خو دا بل ډول ډزې دي او تر ډزو وروسته زموږ د کلي ملا د جنازې مونځونه کوي، (یاس شعر). شاعر په یوه شعر کې خپله سوې لوې ټولنه له یو سوي ځنګل سره تشبیه کړې ده، چې څو لارورکو د ځان د خلاصون په خاطر ټول ځنګله ته اور واچوه، خو په پای کې همدا اور له دوی څخه هم راتاو شو. شاعر په دې شعر کې د خپلې ټولنې د شل کلنې غمیزې د عاملینو یو ډېر دقیق انځور باسي چې څنګه یې د ځان د هوساینې لپاره ټوله ټولنه په اور وریته او وسوځوله، خو په پای کې یې دوی ته هم لمبې ورسېدې (لارورکي لاروي) شعر.

صدیق الله بدر د شعري جولو په دو فورمونو (غزل-ازاد) کې زیاته شاعري کړې ده، آزاد شعرونه یې هم ښکلي دي، خو د ازاد شعر په انډول یې غزل کې تجربې پخې دي. د ده په غزلو کې د ژوند د بېلابېلو خواوو رنګارنګ ناخوالې انځور شوي او د ژوند ډول ډول مانیزه رنګارنګي په کې لیدل کېږي. د څو غزلو دا څو بیتونه به یې د بېلګې په توګه راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یارانه یې ورانه کړې زموږ
کوم یو غماز مو په ملګرو کې شته
بدره تاو به لېوني چې درنه
وایه څه راز ستا په خبرو کې شته
یا:
ما د هجران خطرې وزغملې
نور ځان د وصل په خطر کې وینم
بدره اخر به شې رسوا په مینه
د مینې راز دې هر اثر کې وینم
یا:
د زړه وینه مې د هغو ګلو رنګ دی
په وږمو یې نارام زړګی قرار شي
د کابل د پېغلو زلفې شي وږمینې
چې راخور د نارنج ګل د ننګرهار شي

د صدیق الله بدر شعرونه د نورو شاعرانو په شان د ډېرو بریاوو ترڅنګ یو لړ خفیفې نیمګړتیاوې هم لري. بدر د ننګرهار د سره رود د شاعرانه سیمې بلبل دی. کله چې د هر سره رودي شاعر شاعري تر نظره تېرېږي، نو سړي ته له ورایه د ژبنۍ ستونزې مسله راتر سترګو کېږي.

صدیق الله بدر د ځینو نورو سره رودیانو په شان په کور کې فارسي وایي. ځینې سره رودیان په ځانګړي ډول لیکوال او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران دا سې دي چې کورنۍ او ګړنۍ ژبه يې فارسي وي، خو ليکنۍ، قلمي او د شاعرۍ ژبه يې بيا پښتو وي. د بدر په ليک په ځانګړي ډول په شعر کې ژبنۍ نيمګړتيا ډېره کمه ده او ان اوس بېخي رفع شوې، خو د ژبنيو ترکيبونو په برخه کې بيا سړی د ځينو نيمګړتياوو او کميو احساس کولای شي.

په ټوليز ډول صديق الله بدر يو بريمن شاعر او ليکوال دی چې په اوډلي ډول يې شاعري او ليکوالي مخ په بره روانه ده. د ځينو په اصطلاح يو ژمن شاعر او ليکوال دی. دا لاندې شعر يې هم د ده د ټينګې ژمنې څرګندونه کوي:

چې کړو ښکاره د زړګي زور ملګرو
راشئ چې ودانګو په اور ملګرو

له نيمې لارې ستنېدل به څه وي
له دې نه غير چې شي پېغور ملګرو.

زه ځوان او هڅاند شاعر صديق الله بدر ته د ده په هڅاند فرهنګي يون کې د لا زياتو برياوو او نوښتونو هيله کوم.

په شاعرانه مينه
اسمعيل يون
۱۳۷۷-۶-۹
کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېکسیار
د بې هویتۍ په دریاب کې د هویت ډیوه

د بېکسیار قلمه دومره وکړه
د وخت پر ټنډه انسانیت وکره

په تېرو شلو کلونو کې چې زموږ پر ټولنې کوم دردوونکی ناتار تېر شو، نو د ژوند پر ټولو خواو یې خپلې اغېزې وشیندلې. د شعر نړۍ هم له دې ناتاره خوندي پاتې نه شوه. شاعران او ناظمان دواړه په یو نه یو ډول له یو فکري، سیاسي او عقیده یي لوري سره وتړل شول. په پایله کې هغه کشمکش چې په سیاسي برخو او تګلورو کې موجود و، تر یوه بریده یې پر ادبیاتو او په تېره بیا پر شعر هم خپل سیوری خور کړ. خو په دې منځ کې بیا ځینې داسې شاعران

او لیکوال هم راوټوکېدل، چې د کینې او سیاسي غرض پر ځای یې عاطفه، احساس او لوړ انساني ارزښت د خپلې ایجادي ښکارندې محور وټاکه او داسې ادبي اثار یې رامنځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل چې د څرنګوالي له پلوه يې تر هغو نورو ارزښت او مقام لوړ دی.

عبدالمالک بېکسيار د همدغې دويمې کټګورۍ د شاعرانو له جملې څخه دی. ده خپل شعر له همغه پيله د سياسي شعار تر بريده راټيټ نه کړ او پر خپل شاعر شخصيت يې د وخت د سياسي غوښتنو تور پوري نه کړ.

شپېتم کلونه د هېواد په دننه کې د شعار او شعر ښه ګرم پړاو و. همدغه لسيزه د بېکسيار د شاعرۍ د ټوکېدو کلونه دي، خو ده په دې کلونو کې هېڅکله هم خپله سپېڅلې شاعري د سياسي شعار ګردونو او بادونو ته پرې نه ښوده. له همدې کبله خو دی په دې کلونو کې د هېواد په دننه کې د يو شهرت ګټلي شاعر په توګه مطرح نه شو؛ يوازې هغه شاعران او ليکوال چې له ده سره يې فرهنګي اړيکي درلودل، د ده د شاعرۍ پر ارزښت پوهېدل. همدا ياده لسيزه لا پای ته رسېدلې نه وه، چې شاعر بېکسيار له خپلو شعرونو سره د خپل ټاټوبي په پرېښودلو محکوم شو؛ پېښور ته راغی، يو کال نيم يې لا تېر کړی نه و چې دلته يې هم د (شعاريت) بازار وليد او د ذهني ستړيا احساس يې وکړ، پېښور کې د ده د ازاد هنر وزرونه ونه غوړېدل، ځکه چې دلته هم د کابل په شان د ازاد ذوق او اند د شعر د شاهين پر پرواز بنديز لګېدلی و. بيا له دې ځايه لرې ((د رڼاګانو هېواد)) (ډنمارک) ته لاړ او داسې اټکلېده چې نور به

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه خپل سوی لوی هېواد ور په یاد وي او نه به هم د خپلې جونګړې تیلي څراغ.

د وخت په تېرېدو سره دا اټکل بېخي اوښتې ښه غوره کړه؛ هغه د رڼاګانو د ښار د سندرو په ګلبڼ کې د خپل ټاټوبي (د سنځل ګل شپې) هېرې نه کړې، تن یې هلته و خو روح او اروا یې دلته. دی په خپل هېواد کې د ذهني بلوغ دا سې یو پړاو ته رسېدلای و چې نور نو پردیو سندرو او د پردیو ګلونو رنګ یې پر ذهن هغه اغېز نه شو شیندلای چې د خپل هېواد ، د سنځلو ګلانو او سوو ټپو پرې خورولای شو.

بېکسیار زموږ د ډېرو کلونو د یو ملي او فرهنګي سفر ملګری دی، کله چې دی بهر ته لاړ، نو تقریباً اته کاله ماو ده سره ونه شو کتلای، خو بیا مو لیکنې اړیکې پیدا شول، ما فکر وکړ چې هلته خو بېله ټولنه ده، کېدی شي د سړي پر ژوند او شخصیت ډېره اغېزه وکړي، خو ده راته په یو لیک کې لیکلي وو: ((... زه همغه مالک یم چې تاسو په کابل کې لیدلای وم، ما هېڅ تغیر نه دی کړی...)) تر لیکنیو اړیکو وروسته مې بیا په پېښور کې ولید، همغه بېکسیار و، چې پخوا و، لا کلیوال شوی و، لا صمیمي شوی، تکلف، تصنع، ځان ښودنه او د مصنوعي تبارز او شخصیت هېڅ نښې نښانې په کې نه څرګندېدې، همغه فرهنګي مینه او ولوله یې په زړه کې وه چې پخوا یې درلودله، خو نور یې دا اور په زړه کې نه شو ساتلای،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوې فرهنګي مجلې (هیلې) د خپرولو په تکل کې شو او دا یې هم وویل چې ((ګوره هېڅ ځوان لیکوال د رنه ښنوا او خفه لاړ نه شي او د هېچا لیکنې ته د سانسور زندۍ وانه چوي، سانسور او د ادب د زنداني کولو ترخه تجربه خو موږ او تاسې لیدلې ده. تاسې د مجلې د لګښت په اړه هېڅ تشویش مه کوئ، زه شپه ورځ کار کوم خو د مجلې لګښت برابروم...)). ده همداسې وکړل. یو وخت ماته زموږ یو بل فرهنګیال ملګري ممتاز ارمان له مسکو نه ټیلفون وکړ چې: ((تاسو به خبر یئ که نه، چې بېکسیار په څومره ستونزو د مجلې لګښت برابروي؟ هغه د خپلې رخصتۍ په ورځو کې هم کار کوي چې مجلې ته مالي لګښت برابر کړي.)) دې سره ماته دا خبره نوره هم ثابته شوه چې فرهنګي کار او خدمت د څومره قربانیو په بدل کې سرته رسېږي، خو بېکسیار په خپلې دې قربانۍ سره د فرهنګي خدمت یو بېساري ریکارډ ټینګ کړی دی. (بېساری ریکارډ) خو ورته ځکه وایم چې تر بېکسیاره نور غښتلي، متهور، ژبور او د زیاتې پانګې څښتنان شته، خو په لوید یځ کې چا هم داسې یوې قربانۍ ته ځان ور نه کړ. البته زموږ ډېرو افغان لیکوالو او فرهنګیانو په ډله ییز او هم په ځاني ډول د یاد وړ کارونه کړي دي، خو هغه د بېکسیار په شان د خپل ځاني او کورني ژوند د قربانۍ په بیه نه دي، یو څه یې ورسره د خپل ژوند خیال هم ساتلای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېکسيار پر ۱۳۷۲کال د هيلې مجلې تر څنګه د خپلو شعرونو لـومړنۍ مجموعـه (سـوچونه او کړلېچونـه) هـم چـاپ کـړه. دې شعري ټـولګې د يـوه ښـه شـاعر پـه توګـه پـه ادبـي کړيـو کـې د بېکسـيار نـوم ځرګنـد کـړ. تـر دې دمخـه د هغـه د شـعرونو د ځرنګوالي په اندول د هغه شهرت کم و.

(د سـنځل ګـل پـه شـپو کـې) د بېکسـيار د شـعرونو دويمـه مجموعـه ده. شـاعر پـه خپـل شـعري يـون کـې ښـه بـريمن دی. خـدای(ج) ورکـړی شـعري اسـتعداد او خپلـه کسـبي پوهـه يـې دواړه سـره ډېـر ښـه اوډلـي او د دواړو لـه ښـکلې اوډنـې نـه يـې خواږه شعرونه ټوکولي دي. د شعر فکري او ښکلاييزه (لفظي) خـوا يـې دواړه پـه تـول تللـي دي. د شـاعر زړه او ذهـن دواړه لـه شتمنۍ ډک دي، غواړي لوستونکي او ټولنې تـه خپـل انسـاني رسالت تر سره کړي. د ده شعر د يو ټولنيز او ځاني درد زېږنده ده، د خپلو او پرديو غمونو د دواړو انعکاس ته يې اوږه ورکړې ده. د فرانسـيس بـېکن پـه وينـا ((شـاعران پـر دريـو کټګوريـو وېشل کېږي، يو هغه دي چې د مېږي په شان ټول عمر لـه نـورو څخه هر څه راټولوي او خپلـه هـېڅ نـه لري او بـل هغـه دي چې د غنې په شان هر څه لـه خپلې ګېډې باسي لـه نـورو څخـه هـېڅ نـه اخلي او دريم هغه دي چې د شاتو د مچيو حيثيت لري، پر لـرې لرې ګلونو ګرځي، له هغو څخه شيره را اخلي او بيا يې پـه شـاتو بدلوي.)) بېکسيار هم لکه د يو پتنګ په شان د خپلې ټولنې پـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټپي ګلونو، سویو ساندو، ټولنیزو ناخوالو او نورو ذهني ټپونو ګرځېدلای او هغه ټول یې په روح او روان سره لمس کړي او بیا یې د شعر د شاتو په کنډولي کې ټولنې ته وړاندې کړي دي. د ده شعر د همدغو پېښو انځور، د بریو او نابریو او ټکلو زړونو د اهونو هنداره ده. کله چې موږ د ده شعرونه لولو نو په ذهن کې مو همغه پېښې او انځورونه راژوندي کېږي. د ده په شعر کې د نورو ځانګړتیاوو تر څنګ دغه لاندې ځانګړنې زیاتې څرګندې دي:

۱- صداقت او رښتینولي: د ده په شعر کې یو سپېڅلی صداقت او رښتینولي ښکاري، دی څه چې وایي رښتیا یې وایي او له خپلې مینې سره رښتینې مینه لري.

د ده شعري صداقت د ده له ځاني صداقت سره هم مستقیم اړیکي لري، په ځاني ژوند کې هم داسې یو انسان دی، چې دروغ، ټګي، بازاري کېدنه، تېر ایستنه او د نورو درغلیو چل نه ورځي. وګورئ دغه شعر د ده سپېڅلی صداقت په څه ډول انځوروي:

ما یو څلور بنده غزل لیکلی
هغه به وګورو لږ،
په تناره کې مېلمنو نه پاتې شونې وریجې
به سره یو ځای وخورو،
ماته تروری وېل دا ستا ډېرې خوښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د ژوند نورې څه کیسې به وکړو ،
شپې به له میندو پټ په بام ویده شو ،
تر پېشلمي پورې به ستوري شمارو.

۲- فکري تړون: په شعر کې د شاعر د روحي سپېڅلتیا تر څنګ فکري سپېڅلتیا او له مقدس ارمان سره ټینګ تړون هم د شعر د مانیز ارزښت په لوړولو کې ستره ونډه لري. د لوړو اشخاصو او شاعرانو ارمانونه لوړ وي. بېکسیار هم یو ستر هېوادني ارمان ته ژمن دی. د هغه د زړه پردې د هر هغه ناتار په شمال رپې چې د ده په ذهن کې د ده د سترې هیلې (د هېوادنۍ سوکالۍ) د له منځه تلو سبب کېږي، نو ځکه خو یې په زړه کې وېره وي:

دا شپه ډېره اوږده نه شي ملګرو زه ډارېږم
د وخت کیسه تو ده نه شي ملګرو زه ډارېږم
دا مسته قافله د خر ځادرو پښې لو څو
په نیمه لار ویده نه شي ملګرو زه ډارېږم

یا هم دا شعر:

د ځول شپې سرې هوا ته اور مو مړ
غواړو چغې کړو دنیا ته شور مو مړ
په پردي نظر کړه یې کړو بیا ډز
چې بیا ښه یې ورشو خوا ته ورور مو مړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- انتقادي روح: لکه څنګه چې شعر خپله د ټولنيزو ناخوالو پر وړاندې يو غبرګون دی او شاعر د دې پېښو انځور ګر، نو د پېښو د عامل پر وړاندې فکري بغاوت او نيوکه د شاعر حق دی. د پېښو بيان که څه هم ډېر تريخ وي خو شاعر يې له بيان څخه ډډه نه کوي، ځکه چې ((شاعران له قيد او بنده بې پروا دي)) بېکسيار هم د يو شاعر په توګه دا رسالت تر سره کړی دی:

شروع ته اخرت وايي زموږ د کلي خلک
مرګونو ته غيرت وايي زموږ د کلي خلک
ښې دنګې کلاګانې کې بندي پښتنې پېغلې
بس دې ته خپل عزت وايي زموږ د کلي خلک
برغره کې چېرته پټ دي يو ملا او بل يې زوم دی
ځانونو ته دولت وايي زموږ د کلي خلک

يا:

د مينې نوم دې مخلوق له ژبو مرور
مرګي دې جنازې دې ټول وطن مو هديره
ورانې کوه، مرګي کوه چې نوم دې وي اتل
د هر څه اجازې دې ټول وطن مو هديره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- لفظي ښکلا: ښکسیار د خپل شعر مانیز جوهر د ښکلو کلمو په ګلا بپانو کې تاو کړی. د ده د شعر لفظي خوا خوږه، نرمه، پسته او روانه ده. په شعر کې یې تکلفي او تصنعي ښکلا نه شته، د شعر الفاظ یې داسې سره اوډل شوي چې ظاهري ځلا یې دومره ښکاره نه ده چې سړی فکر وکړي شاعر په جبري ډول پرځان فشار راوړی چې حتمي باید ښکلې کلمې وکاروي، بلکې په طبیعي ډول د شعر له مانیزې او لفظي ښکلا سره برابرې شوې دي.

وګورئ دا شعر:

((د پېشلمي په خوب ویدې پېغلې په ښي موټي کې،
ږدي د دیدن خوبونه)).

یا:

سږ کالې بیا فصلونه ښه راغلي
سږ کالې بیا سنځلې ډېرې ډکې
سږ کالې ډېر غریبانان نه یو لږ ډېره راځه.

بل شعر:

دا څنګه یو ناڅاپه راپه یاد شوې لکه هېر
د زړه په کور چې هغسې آباد شوې لکه هېر
دا چا کړې له نظره یه زما خوږه وطنه !
لوګی دې شم دا ولې یو هېواد شوې لکه هېر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- نوښت: د بېکسیار په شعر کې تر زیاته بریده نوښت لیدل کېږي. سره له دې چې په ځینو شعرونو کې به یې د پښتو شاعرۍ دودیز رنګ موجود وي او په طبیعي ډول به پکې د دودیزې شاعرۍ اغېز پروت وي، خو په ټولیز ډول د هغه شاعري له نوښته ډکه ده، زیات شعرونه یې له دودیزو شعرونو خپله لار بېلوي؛ هغه پېښې او حالات انځوروي چې تراوسه لا ورته د ډېرو د فکر نیلي وررسېدلي نه دي. د هغه د وینا دود هم له نورو توپیر کوي. د ده په شعر کې ډېرې ((قلقلې)) نه شته، یوه ارامه وینا ده، خو دننه په کې بیا یو ((غلی شانته انقلاب دی.)) د ده له هغو شعرونو څخه چې نوی رنګ پکې زیات دی، لوستونکي په لومړي ځل ډېر خوند نه شي اخیستلای، خو چې دویم دربیم ځل یې ولولي نو زیات خوند ترې اخیستلای شي. ځینې نوي شعرونه یې داسې هم دي چې په آني ډول یې انځور تر سترګو کېږي او سړی ترې ژر خوند اخیستلای شي. دی داسې کلیوالي، څنګزنو مسایلو ته متوجه شوی، چې تراوسه یې پښتو شاعرۍ کې بېلګې کمې وې، دا شعر یې وګورئ:

خپله
راته یې وې
((هغه پرون چې هغه زه، ته روان
د ګاونډې لور رانه وروسته کې
بیا وپوښتل چې
څه دې کېده؟
ما ورته ووې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا ((خپل))؟ دی زما))،
خو زه قسم دی ((خپلې))؟
چې لا ترا و سه پورې،
ستا بس په دې ټکي ونه پوهېدم،
چې دا دې ((وينه))
که دې ((مينه)) ښوده؟.

۲- معيا ريتوب: بېکسيار يو داسې شاعر دی چې د خپل فطري استعداد تر څنګ د ادبياتو کسبي زده کړې هم لري. هغه د پښتو ژبې او ادب په ځانګه کې خپلې لوړې زده کړې ترسره کړې، د همدغو لوړو زده کړو له کبله د هغه د شعر ژبه کره او معياري ده. که په شعر کې يې ځينې سيمه ييزې پېښې او د ځاني ژوند ځينې ذهني تاثرات ځرګند کړي، نو بيا يې هم د معياري ژبې خيال ساتلی دی. له دې پرته ځينې نورې ځانګړنې هم شته چې د هغه د شعر ښکلا او ځلا يې زياته کړې ده.

د بېکسيار د شعر په کره والي او ښکلا کې دې ټکي هم زياته ونډه لرلې چې شاعر زيات عمر له خپل شعر سره ملګری پاتې شوی دی، څومره مينه چې ده له شعر سره پاللې، له بل څه سره يې نه ده پاللې، د هغه زيات ذهني ځواک او د زړه زور په همدې شعر کې مصرف شوي دي.

په پښتو کې دا دود دی چې زموږ د ادبي پديدې زېږندوی لومړی شعر ليکي، کله چې په شعر کې تر يوه ځايه د شهرت پړاو ته ورسېږي، بيا پر ليکنو پيل وکړي، بيا سياستوال شي او بيا نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو بېکسيار له پيله تر دې دمه يو ازې د شعر له ښا پېرۍ سره خپله مينه لوبولې او لوبوي يې. دې کار هم د ده د شعر ښکلا زياته کړې ده. د يو بااثباته شاعر شخصيت ترڅنګ د هغه ټولنيز، ملي او ځاني شخصيت هم د زياتې ستاينې او يادونې وړ دی. هغه په يو داسې چاپېريال کې ژوند کوي چې ډېرو په کې خپل هويتونه او شخصيتونه بايللي او د بې هويتۍ په درياب کې داسې ډوب شوي چې بيا يې پته هم لګېدلې نه ده.

خو بېکسيار د بې هويتۍ په دې لوی درياب کې د افغاني هويت او پښتو داسې يوه ډيوه (هيله) لګولې، چې رڼا يې نه يوازې زموږ د ستم ځپلي هېواد ګوټ ګوټ ته رسېږي، بلکې د هغو افغانانو چې په لوېديزو هېوادو کې د هويت ورکېدنې پر يو نري رنځ اخته دي، د هغو د وينښولو لپاره هم يوه ځلانده ډيوه ده. د اوبو په منځ کې د ډيوې لګول څه اسانه کار نه دی، هغه د بېکسيار په شان اشخاصو د اندو او ژوند قرباني غواړي.

زه ورته د لوی خدای(ج) له درباره همداسې بريااليتوب غواړم.

په درناوي
د ادب په خوږه مينه
محمد اسمعيل يون
۱۵-۱۱-۱۳۷۷
پېښور- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازمون په خپل فرهنګي ازمون کې ډېر بريمن دی

را ويښومه د مړوند مازيګرۍ سندرې
د رباب مزو کې مې بيا د ګودر تال ګډ دی

له ډول ډول سيليو سره سره اوس زموږ فرهنګي چاپېريال له رنګارنګ ګلانو ډک دی، خو ازمون بيا په دې نويو ګلانو کې يو ګلاب ګل دی.

هغه د خپل زړه هېنداره د مينې او عاطفې په اوبو داسې وللې دي چې د هېڅ ډول کينې ګرد يې په کې نه دی پرې ايښی. هغه سره له دې چې د دوو سترو کينه ييزو ناتارونو په توپان کې د راګير شوي پښتون استازی دی، خو بيا هم د اور په ژبه خبرې نه کوي، هغه د توتکيو ژبه زده کړې او په همدې ژبه يې يو ازې د مينې او عاطفې سندرې ليکلې دي.

((دده په ژبه يو ازې د جانان د نامه توري شنه دي)) همدغه مينه وړي توري د ازمون د ژوند او اند يوه داسې خزانه ده چې نه يې ترښه څوک اخستلای شي، نه يې ترې اړولای شي او نه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم ترې بېلولای شي. ازمون لکه د يو سندريز بلبل په شان پر مينه او سندرو مين دی، ځکه خو ده د مينې له هغو تورو نه چې د ده په ژبه او زړه کې ليک دي، سندرې جوړې کړي او د همدې مينې په مينه پايي:

پــه ســندرو يــو مــين سندرې وايو
ستا د مينې د کعبې په طواف پايو

×××

موږه د هر چا په زړه کې کور د مينې جوړ کړلو
تنګه پر موږ خير که تش همدا کره خاورينه شوه

له فطري پلوه خدای پاک د شاعر ختېه د عاطفې او احساس په اوبو لمده کړې، ځکه خو نو د هرې پېښې پر وړاندې غبرګون خپل طبيعي حق ګڼي، ازمون هم په هغو شاعرانو کې راځي چې د شــاعرۍ فطـري جـوهر پــه کــې زيــات دی، يــو وخــت هغــه ((احسـاس)) و خو کله چې د حالاتو پـه بتهۍ کې د احسـاس د ازموينې شېبې پرې راغلې نو پـخپله پـه ((ازمـون)) واوښت او بيا په دې ازموينه کې دومره بريمن شو چې د خپل عمر په انډول يې د اند او هڅو ثمره زياته ده او زياته خو بايد ځکه وي چې ده له خپل فطري او خدای(ج) ورکړي استعداد سره خپله کسبي پوهه او هڅې هم ملګرې کړې دي.

د ده ښــکلې او ګــلاب رنګــه شــاعري د فطــري او کســبي استعداد د يو ځای کېدو نتيجه او ثمره ده. ځکه خو کله چې موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده شعرونه لولو ، نو د شعاري نظمونو پرځای له شعرونو او شعري کيفيت سره مخامخېږو ، لکه څنګه چې شاعر پخپله مينه کې د انطباق پړاو ته رسېدلی او له خپل جانان سره وصل شوی، دا سې يې شعري کيفيت هم ښکلی شوی دی.

ستا له مينې مې جانانه مينه زده کړه
ايله اوس مې له خپل ځانه مينه زده کړه

×××

سيوری مې بادوړی تصوير نه لرم
له سترګو پرېوتم تعبير نه لرم
څوک به د اوښکو کفن راکړي راته
بې وسه مړی يمه وير نه لرم.

ازمون زموږ د ټولنې يو حساس شاعر دی، زموږ ټولنه اوس له ډول ډول روحي، رواني، ټولنيزو او نورو ستونزو سره لاس او ګرېوان ده، شاعر هم د خپلې ټولنې يو انځورګر او عکاس دی، دی پخپل هنر کې د خپلې ټولنې د اوږدې غميزې د هغې برخې يو دردونکی، عيني او رواني تصوير وړاندې کوي چې زموږ د ټولنې ګڼ شمېر وګړي د هغې قرباني شوي او نورو پرې د خپلې بېوسۍ او بېکسۍ اوښکې تويې کړي او له همدې اوښکو يې د خپل زړه شهيدو ټوټو ته (کفن) ورکړی دی.

په خپلو اوښکو پټوي ستر د خپلو مړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدایه ښښنه له تا غواړي د کفن وړی

خو شاعر له دې سترو ناخوالو سره سره بیا هم دومره مایوسه نه دی، چې د غمونو پېټی پرې دومره درونډ وي، چې د ده د هیلو ټولې څانګې ماتې کړي او ژوند یې د تیارو کومې ته ګوزار شي، لکه څنګه چې یتیم په ژړا پوخ وي دغه راز شاعر له غمونو سره روږدی وي، غم او تخیل، درد او عاطفه د شاعر همېشني ملګري دي. تیارې د ژوند دښمنې او شاعر د رڼا پتنګ دی ځکه خو شاعر د رڼا پاللو لپاره د زړه له کومې هوډ او ژمنه کوي:

د رڼا فصل مې خدای(ج) شین که کړ د اوښکو په کر
ورتــه ژړا بــه تــل پــه سترګو کې عـادت سـاتـمه

څومره چې شاعر پر مینې او رڼا مین دی، دغسې له خپل هېواد، ټولنې او خپل ولس سره هم مینه لري، د شاعر د زړه د رباب تارونه ډېر حساس دي، یوازې د غم او خوشالۍ په یوه عادي باد په اهتزاز راځي خو د زړه دنیا یې بیا ډېره پراخه ده هغې کې نه یوازې د خپلې ځانې مینې غمونه، بلکې د ټول ولس دردونه ځایېږي، شاعر په ټولنیزو غمونو کې ډوب وي، ژوند یې له ټولنې سره تړلی وي.

چې په شونډو یې پترې د وینو ښکاري
هـغـه زه هـغـه وطـن، هـغه مې قام دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازمـون د شـاعرۍ مـانيز او جـوليز جوړښـت پـه طبيعـي او شعوري ډول داسې سره اوډل شوی او اوبدل شوی چې د دواړو د درنښت تله برابره ده. هغه د خپل شعر جوليز جوړښت تـه د ښكلو ګلوبيونو له پاڼو دومره ښكلې جامې جوړې كړي، چې دا لفظي ښـكلا لـه ورايـه د سـړي پـه ذهـن كـې د هغـه د شـعر د لوسـتلو د راكښـون ځـواك پيـاوړی كـوي. ده د خپـل شـعر د مانـا مرغلـره د ښـكلو وييونـو د ګلپـاڼو پـه حجـاب كـې نغښـتې او د شـعر د هـر درغـل لـه روا او نـاروا نيـوكې يـې خونـدي كـړې ده، د ده د شـعر لفظي ښكلا د ده د مانيز فقر زېږنده نه ده او نه د استاد الفت پـه وينا داسې ده چې ((شاعر هڅه كړې خپـل معنوي فقر د كلمو پـه ځل بل كې پټ كړي)) بلكې كوښښ كوي چې د خپل شعر ښـكلې ښاپېرۍ د تكلف په رنځ رنځوره نه كړي. شاعر پـه پوره طبيعي او كسبي مهارت هڅه كوي چې د شعر پر حريم باندې د شعار د بريد او يرغـل مخـه ونيسـي، ځكـه خـو يـې لـه ((پـر هرونـه دي چـې خاندي)) څخه تر دې شعري يون د شعاري نظمونو د ځرګندېدو مخه نيولې ده.

ازمـون هـم د هغـه شـاعرانو پـه ډلـه كـې راځـي چـې د شـعار ((ازمېښتي)) دوره يې تېره كړې نه ده، د شاعرۍ پـه پيـل كـې يـې كېدی شي ځينې داسې شعرونه وي چې شعري نيمګړتيـاوې بـه ولري، خو كله چې د ده شاعري په مطبوعاتو كې د خپرېدو او بيـا د يـوې ځـانګړې شـعري مجمـوعې د چـاپ جوګـه شـوې، نـو لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعاري نظمونو، سپوره پېيلو خبرو او لنډ مهاله نظمونو څخه يې په څرګند ډول خپله لاره بېله کړې ده. د شعر د شعاري کېدو لاملونه يوازې دا نه دي چې د شعر ژبه او استر دې پيکه، سپوره، سولېدلي او بدرنګه وي، بلکې د شعر له مانيز جوهر سره هم اړه پيدا کوي، چې شاعر کومه موضوع، او پېښه او د هغو مانيز جوهر څه ډول د کلمو په شال کې تاو کړی او څه ډول يې د خپل اند د بيان لپاره بېلا بېل وييونه استخدام کړي دي. ايا بېلا بېل الفاظ د شاعر د فکر د لېږد ځواک لري او که نه؟ او يا هم د شاعر فکر د دې وړ دی او که نه چې ښکلې کلمې ورته وګمارل شي؟ د شاعر د شعر ځواک په همدغه تقاطع کې را څرګندېږي، چې د شعر دا دوه جوړونکي توکي په څه ډول يو له بل سره اوبدلای، پېيلای او تړلای شي؟

لال پاچا ازمون هغه شاعر دی چې د شاعرۍ په دې اصل کې دقيق او بريمن دی. هغه د شاعرۍ دوه استعدادونه لري، يو دا چې خدای پاک پر ده د شاعرۍ فطري استعداد لورولای او بل د ده کسبي استعداد دی، ده د يو مسلکي تحصيل کړي ليکوال په توګه د شاعرۍ ډېر رغنده تخنيکي توکي زده کړي او بيا يې د عملي تجربې تر څنګ دا دواړه استعدادونه د خپلې شاعرۍ او ليکوالۍ لپاره کارولي دي، نو ځکه خو يې شاعري تر زياته بريده په تول تللې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مانيز پلوه هم د ده شاعري لنډ مهالي او موسمي نه ده، د ده شاعري داسې نه ده چې په ټولنه کې د سياسي بدلون په رامنځته کېدو سره له چلنده ولوېږي او د ((ځينو)) په شان خپله شعري مجموعه بيا له خلکو پټه کړي. د ده د شاعرۍ پر زياتو ځانګو د ملي فکر عاطفي کوترې خپل وزرونه غوړولي دي. د ادبپوهانو په اند که ملي او عقيدېي فکر او ارزښتونه د يوې ټولنې د شاعر د شعر مانيز ملاتړ او منځپانګه شي، نو د شعر د ژوند دوام به يې تر زياته وخته تضمين شي. د دې علت دا دی چې ملي فکر، عقيده يې او ملي ارزښتونه د نورو هغو په اندول باثباته او تلپاتې وي، نو هر څه چې د دې تلپاتې ارزښتونو په ملاتړ رامنځته شي، نو طبيعي ده چې عمر به يې زيات وي. د ازمون د شاعرۍ د مانيز جوړښت زياته برخه همدا ملي فکر، درد او ناخوالې دي. خو ده يو بله ښېګڼه هم ورسره يوځای کړې، هغه د خپلې ځانې مينې، درد، عاطفې او احساس وړانګې دي چې ده له خپل ملي فکر سره تړلي او په پايله کې يې د شعر په بڼه د مينې، فکر، درد، تخيل او احساس يوه رنګينه شفاهي تابلو او ګالري زموږ مخې ته ايښې ده. وګورئ ((زخمونه د کوترو)) شعر چې په ښکلي عاطفي حالت کې ليکل شوی او د زماني واټن، لوړې ژورې يې د عمر د اوږدوالي وزرونه نه شي تړلای:

(c) ketabton.com: The Digital Library

طواف ته د ښایست راځي سیلونه د کوترو
اسمانه مبارک شه امېلونه د کوترو
په ځمکې د دې لوی اسمان په غېږ کې څه کیسه ده
چې اوړي ګام په ګام په کې رنګونه د کوترو
مښوکو کې راوړي د غنم وږی یې یوړ
دا ولې نن اوښتي دي فکرونه د کوترو
په ورانو ځالو راشي بیا یې اوښکو باندې نمانځي
د دمې په نیت نه راځي سوچونه د کوترو
د عشق د ژوند سندره د رباب له تارو باسي
قفس ماتوي حسنه چې وزرونه د کوترو
د مینې هنګامه د زمانې په تنده لیکې
په تورو کې ګلونه بڼدي زخمونه د کوترو.

دا لاندې شعر هم د ځانګړي کیفیت لرونکی دی:
زما د ژوند د فلسفې خوږلني داده وخته
د شاعر بخت یم د قحطۍ پر اوږو بار تېرېږم
ځان ته له سویو اسوېلو کړی د عشق جوړوم
د مین شپه یم په سوچونو کې په دار تېرېږم
وړمه په زړه کې د حالاتو د رنځونو انځور
د افغان ژوند یمه په تمه د بهار تېرېږم
غزل ته اخلم ښکلي توري او رنګونه ترینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازمونــه ســتا د پرهرونــو پــر دې ښــار تېرېــږم.

د شعر د رغنده عناصرو له جملې څخه يو هم تصوير (انځور) دی. د ازمون په شاعرۍ کې د انځور برخه هم د پام او ياد وړ ده. پـه شعر کې انځـور هم بېلابېلو ډولونـه لـري. عينـي انځورونـه، ذهنـي انځورونـه او د دواړو ترکيـب. عينـي انځـور هغـه دی چې شاعر په خپل شعر کې داسې يوه پېښه او صحنه انځور کړي چې په عيني ډول موږ په خپل ذهن کې د هغې پېښې تصوير مجسم کړای شو او يا هم که يو رسام يا انځورګر تـه د شاعر د الفاظو دا انځور ورکړای شي، نو هغـه يې بيا د کاغذ پـر مخ انځـور کړای شي. ذهني انځور هغه ته وايي چې لـه فزيکي پلوه د هغـه ترسيم ناشونی ښکاري، يوازې په ذهن کې کېدی شي د هغـه مانا جوړه او ترسـيم شـي او د لوسـتونکي او اورېـدونکي د ذهنـي خونـد جوګه شي. ترکيبي انځور دې ته وايي چې يوه برخه يې لـه عينـي او بله له ذهني انځور نه جوړه شوې وي.

د ازمون په شاعرۍ کې دا ډول انځورونه ډېر زيات دي، کله يو بيت يو انځور جوړوي، او کله هم يو ژبنی ترکيب يو انځور.

ستا د کافر نظر د تورې تېره سيورې لاندې
زما ماشومه مينه لاس په دعا خوب وړې ده

دلته (نظر) او (مينـه) داسې کلمې او مانـاوې دي چې هغـه پـه ذهن پـورې اړه لـري او عينـي تصـوير نـه جـوړوي، خو کله چې لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نظر) سره د (توري) او (ماشومه) کلمې يوځای کېږي خبره له ذهنيت نه عينيت ته راوځي، او سړي ته له عيني پلوه داسې يو تصوير وړاندې کوي چې يو کافر له تورې سره ولاړ دی او ماشوم په شنه جامه کې ويده دی او دی پرې د ګوزار په حالت کې دی، دغسې يو عاطفي حالت د سړي پر ذهن اثر ښندي او سترګو سترګو ته يې کېږي. او س که دا بيت انځورګر ته ورکړو په ډېره اسانۍ يې تصوير رسمولای شي.

دا بيتونه هم وګورئ:

پاولي دې پرې چې په ټټر کې دي اتڼ واچوي
د غـــنم وږي پـــه غـــزا کې ځو شملو اخيستي

×××

د چنار څـانګې لـه ښارو سـره مـوسکېږي لږ وړو
سترې اروا مې شينکې ډډ ته دا ستا خوب وړې ده

×××

په مزاري تندي دې خال د کابل وځلېده
که خړ طالب په تېره غاښې د شيبر ختلی

×××

ټپو د غنم لو ته د مرغيو سيل رانغی
ټټر کې د پاوليو انقلاب کړي غځوني

د ذهني انځور په باب به دا لاندې بيت وګورو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سبا زېرې د شپو له زندۍ خلاص کړه
د سپېدو پـه ګـلاب توی د رڼا جام کړه

دلته د (سبا زېرې) او (د شپو زندۍ) ذهني انځور جوړوي او عيني تصوير کښل يې مشکل دي، د سپېدو ګلاب او د ((رڼا جام)) د ذهني او عيني تصوير يو ترکيب دی.

د مينې هنګامه دزمانې پر ټنډه ليکي
په تورو کې ګلونه ږدي زخمونه د کوترو

لومړی نيم بيتی ذهني تصوير او دويم عيني تصوير جوړوي.

د بشپړو بيتونو ترڅنګ د ازمون په شاعرۍ کې زيات شمېر داسې ژبني ترکيبونه راغلي چې ډېر ښکلي شاعرانه مفاهيم، عيني او ذهني تصويرونه جوړوي لکه (د رڼا فصل، د اوښکو کفن، د زړه شپېلۍ، د څڼو سينګار، د وږمو وزرونه، د اور په ذهن، د عطرونو څلی، د ګودر تال، زما په ژبه د جانان د نامه توري شنه دي، د شفق جام، د سهار پګړۍ، د کوترو فکر، سندريزه فضا ، د ديدن فصل، د سهار اوښکه، د شراب په خم کې) او داسې نور... که په ټوليز ډول د ازمون د شاعرۍ ارزونه کوو نو ويلای شو چې د ده شاعري تر ډېره بريده د پښتو د اوسنۍ شاعرۍ پر معيارونو برابره ختلای شي. که د ازمون د عمر په انډول د هغه د شاعرۍ ارزونه وکړو ، نو بيا خو دی ډېر پرمختللی دی. د ده شاعري د جولې او مانا له مخې ډېره پخه نه ده ، ځکه چې ازمون تراوسه پورې ډېر ځوان دی، له ده نه د نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکري یا جولیز نوښت هیله کېدی شي. د ازمون د اوسني شاعرۍ له مخې سرې ویلای شي چې د ده راتلونکې شاعري به په اټکلیز ډول تر دې اوسنۍ شاعرۍ د څرنګوالي له مخې خوږه او پخه وي.

کله چې څوک د یو شاعر د شعر په باب ګړېږي او یا یې لولي نو د هغه خپل تصویرو ورته تر سترګو شي او دې سره سره د هغه ځاني شخصیت. څرنګه چې ازمون له ډېرو کلونو راپدېخوا زما د فرهنګي سفر نږدې ملګری دی او د فرهنګي ژوند ډېر رازونه یې ماته معلوم دي، نو دلته لازمه بولم چې د هغه د شخصیت او فرهنګي هڅو په باب هم یو څو څرګندونې وکړم:

لال پاچا ازمون ته خدای(ج) ښه روغتیا او ښه ځواني په برخه کړې ده او دې سره سره سرشاره ادبي استعداد هم لري.

د ده طبیعي استعداد او کسبي زده کړې د دې سبب شوي چې د ده د فرهنګي شخصیت په تبارز کې مثبت رول ولوبوي.

د نورمال اقتصاد او د یو روښنفکره پلار شتوالي په فرهنګي چارو کې د ده مټ نور هم پیاوړی کړی دی.

زه چې له څوارلسو کلونو راهیسې له ازمون سره فرهنګي ملګرتیا لرم، نو دا راته ښه څرګنده شوې ده چې د ده فرهنګیال پلار ښاغلي (وطنخېل صاحب) پر خپل فرهنګیالي زوی ازمون باندې د کورنیو ستونزو، اقتصادي ربړو او د ژوند د نورو ورځنیو چارو د مشکلاتو د بار جال نه دی خور کړی، بلکې دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول اکثرو ستونزو ته يې خپله اوږه ورکړې ده. دې کار د ازمون په فرهنګي وده کې ډېر رول لرلای دی، په حقيقت کې ازمون په هغو فرهنګي اشخاصو کې راځي چې د وجود زيات ځواک يې فرهنګي کار ته متوجه دی. داسې هم نه ده چې دی د خپل ورځيني ژوند له چارو نه ياغي دی او په خپله د ژوند چارې پرمخ نه شي وړلای، بلکې اوس دی له رواني پلوه په دې ډاډه دی چې شاته يو مستحکم ډاډ ځای او ملاتړ لري، نو کومې برياوې چې دی په فرهنګي ډګر کې ترلاسه کوي په حقيقت کې دا د هغه ملاتړ برکت دی چې دی يې لري.

ځرنګه چې ازمون په کورني ژوند کې له سختو رواني، اقتصادي او نورو کړکېچونو سره نه دی مخامخ شوی، نو ځکه خو د اروا پوهنې له مخې هغه يو عقده يي انسان نه دی، د هغه شخصيت له صميميت نه جوړ شوی دی. کله چې دی له هر چا سره مخامخ شي ان که لومړی کتنه يې هم وي نو د ((ګپ شپ)) محفل پيل شي، دی په خپل صميميت کې کله دومره ډوب وي چې ځينې وخت خپل احساسات هم نه شي کابو کولای.

له فکري او د حافظې د ذهني ځواک له پلوه د هغه قوت زيات دی ځکه خو د پوهنځي په ټولو سمسترونو کې له پيله تر پايه اول نمره بريالی شوی دی.

د غيرت او زړورتوب له کبله هم د ياد وړ صفتونه لري. هغه په خپله ټاکلې فرهنګي او ملي لاره کې د خطرونو پروا نه لري او نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه د ځينو نورو په شان ((د مضر احتياط)) په لومو کې ګير دی.

هغه د خپل کلتور ډېر ورډ ارزښتونه ساتلي او پاللي دي او لا يې پالي. مېلمه پالنه، ښه چلند او له ټاکلو فرهنګي، اداري، او سياسي اشخاصو سره ژر پېژندنه د هغه د شخصيت نوري ځانګړنې دي.

هغه تر زياته حده د نورو پر وړاندې له کينې او لنډ فکرۍ نه پاک دی، خو د نورو د کينې او تنګنظرۍ ګوزار ته هم خپل فرهنګي برخليک نه پرېږدي.

له دې پرته ازمون يو هڅاند او تپاند شخص هم دی او د استاد زيار په اصطلاح ((بيړندويه ژوند لوښی او ژوند دود لري)) د هغه اکثره فرهنګي کارونه په منډو او هلو ځلو کې ترسره شوي، له همدې کبله خو تر ننه پورې د ده په زيار هڅو او نوښت تر پنځوسو پورې لوېې او وړې مشاعرې او ادبي غونډې جوړې شوې دي. دغه راز ده تر اوسه پورې د ځوانو شاعرانو (تر خپل عمر کښته) همزولي او ان د عمر په اندېول تر ځان نه څه نا څه مشرانو شاعرانو او ليکوالانو په روزنه، پالنه او هڅونه کې زياتې هلې ځلې کړې او د ده دې هلو ځلو ټاکلې نتيجې هم ورکړې دي. همدغو هلو ځلو او فرهنګي خدمتونو د ده د شخصيت په وده او تبارز کې کارنده رول ولوباوه، نو ځکه خو په ځينو ځايونو کې د ((ځينو اشخاصو)) له خوا د ده پر وړاندې يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول ښکاره او پټو عقدو او کینو د څرګندېدو څرګونه ولیدل شول، خو ازمون بیا هم خپلو هلو ځلو ته دوام ورکړ او ورکوي یې. په نتیجه کې ده د خپل کار او هلو ځلو فرهنګي ثمره ټولنې ته وړاندې کړه چې په لاندې ډول یې یادونه کېږي:

۱- د ملنګ جان خوږې نغمې، له نویو زیاتونو سره، کابل، ۱۳۷۰ل کال چاپ

۲- د سین غاړې ګلونه، د لغمان د ولسي شاعر محمد نور شعري ټولګه، پېښور ۱۳۷۲.

۳- پګړۍ کې کم نه یې له کاکله ګله، د نارنج ګل په ویاړ ګډه شعري غوړچاڼ، اوډونه او سریزه ۱۳۷۴ل، ننګرهار، جلالکوټ.

۴- په څله کې ګلابونه، د ننګرهار د یوولسو ځوانو شاعرانو شعري غوړچاڼ، اوډونه او سریزه، پېښور ۱۳۷۷ل کال چاپ.

۵- کابل د وینو او لمبو په سین کې، ګډه شعري غونډه، اوډونه، پېښور ۱۳۷۳ل کال چاپ.

۶- پر هرونه دي چې خاندي، لومړۍ شعري ټولګه، پېښور ۱۳۷۲.

۷- برګودر، د ننګرهار د ولسي شاعر توکل شعري ټولګه، راټولونه او سریزه، ۱۳۷۷ل کال پېښور.

۸- د شګې ګل، د ننګرهار د ولسي شاعر سید کمال شعري ټولګه، راټولونه او سریزه. ۱۳۷۷ پېښور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- قلم او قیام، د لغمان د ولسي شاعر عبدالرحمن الینګاري شعري ټولګه، راټولونه او سریزه.
۱۰- نمجنـــې ســـترګې، د لغمـــان د ولســـي شـــاعر بســـم الله ګلکاریوال شعري ټولګه، راټولونه او سریزه. ۱۳۷۷ پېښور.
۱۱- سندریزې کیسې، د لغمان د ولسي شاعر شیخ احمد خان شعري ټولګه، راټولونه او سریزه. ۱۳۷۷ پېښور.
۱۲- منګولې، د لغمان د ولسي شاعر سید باووجان شعري ټولګه، راټولونه او سریزه. ۱۳۷۷پېښور.

له دې پرته یې په ولسي ادبیاتو کې نورې ګڼ شمېر علمي او ادبي پروژې هم ترلاس لاندې دي، چې په راتلونکي کې به یې د خپلې ژبې او ادب مینوالو ته وړاندې کړي.

د پښتو ولسي ادبیاتو په برخه کې د ده هڅې ځکه د زیاتې ستاینې وړ دي چې ولسي ادب زموږ د ادبیاتو یوه درنه برخه جوړوي. د حالاتو او وخت په تېرېدو سره کېدی شي د ولسي ادب یوه برخه د خلکو له ذهنونو څخه ووځي او یا د زماني تر ګردونو لاندې شي، نو دا د دغسې هڅاندو لیکوالو کار دی چې د خپل ادب غوره پانګې له احتمالي مرګ او خطرونو څخه وژغوري. زه ځوان، هڅاند او نوښتګر لیکوال او شاعر لال پاچا ازمون ته په فرهنګي چارو کې نور هم مداسې بریالیتوبونه غواړم او خپلو خبرو ته د ده په دې لاندې بیت د پای ټکی ږدم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغزي به پاخي خلاصوي به د وږمو وزرونه
د اور پــه ذهـن نـخوي به د عـطرونـو څلي

په ټوله فرهنګي مينه
اسمعيل يون
۱۳۷۷- وږی- ۲۴
جلال کوټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه

((سیندونه هم مري))

د تېرو دوو لسیزو په بهیر کې د پښتو شاعرۍ د څو مطرح څېرو له جملې څخه یو هم خدای بښلی اسحق ننګیال و. ده د ځوانۍ په شېبو (پنځوسمو کلونو په

بهیر) کې شاعري پیل کړې وه، خو د ژوند تر پایه پورې له هېڅ شي سره دومره خواخوږی او نږدې پاتې نه شو لکه له خپلې شاعرۍ سره. شعر په حقیقت کې د هغه د ټکلي روح او روان د ټکورولو اغېزمنه وسیله وه. ننګیال لږ تر لږه د خپلې څلورویشت کلنې شاعرۍ په بهیر کې د شاعرۍ دومره پخې تجربې ترلاسه کړې او بیا یې د همدې تجربو له کبله دومره ښکلي شعرونه وزېږول چې په پښتو شاعرۍ کې د ښکلو غمیو حیثیت لري او کولای شي د ننګیال نوم زموږ د ولس په ذهن کې تر ډېره وخته ژوندی وساتي. شاعر هم د بل هر انسان په شان په ټولنیزو، سیاسي، فکري او نورو مسایلو او چارو کې د بریو ترڅنګ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو لړ ښو یېد نو ، تېروتنو ، هیلو او نهیلو سره مخامخېږي. کله چې پر ننګیال او دده پر شاعرۍ خبرې کېږي، نو ځینو ته ضرور د هغه د شاعرۍ ترڅنګ، د هغه د ټولنیز، سیاسي او اخلاقي شخصیت انځور هم تر سترګو کېږي. د هنرمند د پېژندنې لپاره خو تر ټولو غوره لاره داده چې د هغه خپل هنر وکتل شي. د هنرمند تخلیق او زېږونه پخپله د هغه د ظاهري او تر زیاتې کچې د باطني شخصیت هنداره ده. نو کله چې د ننګیال پر شخصیت خبرې کېږي، مجبور یو د هغه د شعر نړۍ وګورو او هغه کلمه یوه یوه تر سترګو او فکره تېره کړو چې د ننګیال له ضمیره یې سرچینه اخیستې او بیا د شعر پرښتې په خپلو اوښکو مینځلې او د مینې د نړۍ د ابدیت غېږې ته یې سپارلې ده. دا خبره د منلو وړ ده شاعر تر هغه پورې چې د فکري بلوغ پړاو ته رسېږي، د فکر ستنې به یې یو او بل فکري لور ته کږېږي. تر هغه پورې چې شاعر خپله ذهني او فکري شتمني بشپړوي تر هغه وخت پورې یې د فکري ښو یېد نو اټکل کېدی شي.

ننګیال د خپلې ځوانۍ په درشل کې پر شاعرۍ پیل وکړ او دا هغه مهال و چې نور نو ټول هېواد د ((عقیدې د بحران او د معنویت د سقوط)) پر لور روان و. ګڼو فکرونو د بېلابېلو شعارونو تر پردې لاندې د هېواد د ځوان پښت د ذهنونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلوني هڅه کوله. شعارونه يې خواره وو، خو وروستي عملونه يې ترخه...

د ننګيال د ذهن يوه برخه هم د يو سياسي فکر د جال په کړۍ کې ګير شوه، خو دې فکر لا د شاعرۍ پر بې تکلفې ښکلا خپل سيوري نه وغوړولی چې د ناورين لومړی پړاو پيل شو. بيا د ناورين د پاسه بل ناورين او غميزه راغلل چې نه يوازې زموږ د هېواد او ولس د هر ډول شتمنۍ ستنې يې ولړزولې، بلکې له ګڼ شمېر متفکرو مغزونو څخه يې هم لاره ورکه کړه.

دې پړاو ډېر زيات دوام وموند او ننګيال هم په داسې يو جغرافيايي او مسلکي چاپېريال کې ژوند تېراوه چې هلته د يو داسې فکر واکمني وه چې د ننګيال د اصلي شاعرۍ له سپېڅلي روح سره يې تګلوری په ټکر کې و. ننګيال په دې کلونو کې لکه د نورو ګڼو ليکوالو او د فکر د خاوندانو په څېر په داسې يو جال کې راګير و، چې تر دې دمه يې لا نه پوره سترګې رڼې شوې وې او نه يې د شعر د ښاپېرۍ وزرونو خپلواک پروازونه کولای شول. په دې پړاو کې د ننګيال فکري بلوغ هم د خپل پوخوالي پړاو ته رسېدلی نه و، نو ځکه خو يې د هغه وخت په نظمونو (نه په شعرونو) کې يو لړ فکري ښويېدنې ليدل کېږي، خو پر همدې وخت بيا هم دده په شاعرۍ کې د فکري او انساني بغاوت او د عاطفي سيند د څپو يو پټ شور پروت و او داسې ا ټکلېده چې يوه ورځ به دده دې فکري

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېروتنې پر ځای دده د فکر او ضمیر هغه دننی نړۍ راڅرګنده او د خپل شعر ناوې به پرې سینګار کړي.

کله چې شاعر د فکري او شعري بلوغ پر لوري بریمن ګامونه اخلي، نو تېل شوی، تصنعي او ناشعوري اندود یې هم ورو ورو له منځه ځي. کله چې لږ نوره رڼايي هم راغله او په کابل کې د یو زیات شمېر لیکوالو سترګې رڼې شوې، نو هر چا د خپل هېوادني اند اصلي جوهر میندلو ته هڅه وکړه. ننګیال چې په پټ ضمیر کې یې همدا راز پټ و، له ځینو نورو څخه په دې لار کې څو ګامه دمخه شو. جرئت او رښتینولي یې ددې مرغلرې د ځلونې او خپلونې لپاره امېل کړل. تر ۱۳۶۲ - ۱۳۶۴ کلونو وروسته وختونو کې په کابل کې د مقاومت د ادبیاتو او د شعر د شعري جوهر د پیاوړتیا لپاره په څرګند ډول هڅې پیل شوې. په همدې کلونو کې په څرګند ډول د شعر او شعار ترمنځ پوله ډاګیزه شوه. د ادبي مبارزې په دې تاوده ډګر کې د هېواد د پیاوړي کره کتونکي او کیسه لیکونکي زرین انځور او بیا د تکړه کره کتونکي لطیف بهاند او نور زیار او هڅې د یادونې او ستاینې وړ دي. دوی یو زیات شمېر هغه ځوان شاعران چې په شاعرۍ کې یې د ((شعاریت)) پر ځای د ((شعریت)) جوهر پیاوړی بربښېده او یا په کې د شاعرۍ تومنه څرګندېدله، دبته راوبلل چې له شعارونو څخه خپله لاره بېله کړي. ننګیال یو له هغو ځوانو شاعرانو څخه و، چې تر ټولو لومړی له همدې پیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي بهير سره يوځای شو. دا د شعر د پوخوالي پر لوري د ننګيال د بريمنو هڅو د پيل کلونه دي. دې بهير تر ۱۳۷۱ل کال پورې خپل عمر ته دوام ورکړ.

په همدې واټن کې د ننګيال شاعري، دومره خوږه، سپېڅلې او عاطفي شوه، چې د هغه محبوبيت يې د هېواد د يو ستر عاطفي شاعر تر بريده ورساوه. ننګيال د همدې کلونو په بهير کې د خپلو شعرونو څلور مجموعې (ډالۍ، سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي، هغه شپې هغه کلونه او څاڅکي څاڅکي)) چاپ کړل. څرنګه چې دده شعر ورځ پر ورځ د خوږوالي او کره والي پړاوونه وهل، نو په (۷۰) کلونو کې دی د خپلو شعرونو له ځينو چاپي مجموعو په ځانګړي ډول (ډالۍ او سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي) څخه څه ناڅه پښېمان و او هغه يې ((شعرونه)) نه ګڼل. د ده شاعرۍ د پرمختګ بهير دومره ګړندی و، چې د خپلې د مخنۍ شاعرۍ زياتو شعرونو ته به يې خندل، سره له دې چې دده په شاعرۍ کې د شعر اصلي تومنه او جوهر له پيله ښکاره کېده، خو وروسته وروسته يې د خوږو کلمو يو زرين شال ور په سر کړ. کله چې د ۱۳۷۱ل کال د غويي مياشتې پر ۸ نېټه په کابل کې د اسلامي انقلاب (!) په نوم يو ستر ستمي ناورين او غميزه پر افغانانو وروتپل شول او د هېواد ټول نظام ګډ وډ شو، د ننګيال ژوند او ان دده فرهنګي کارونه هم له سختو ستونزو سره مخامخ شول. د سرو ګوليو په باران کې يې ايله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو مره وکړای شول چې خپله کورنۍ تر لغمانه پورې ورسوي، د کور شته یې ټول تیت و پرک شول او څو ځله په یوه ښار کې له یوه ځایه بل ځای ته مهاجر شو. د کور د کالیو په کیسه کې خو نه و، خو د کتابتون د چور او تالان له غمه یې له سترګو لمبې پورته کېدلې او همدا یې ویل: ((یاره پیرجانه افسوس چې دا کتابونه یې راڅخه نه وای وړي)). د کتابونو غم لا نه و سوړ شوی چې د یوې درنې ګولۍ ګوزار هم ورته ور ورسېد؛ د توپ یوه ګولۍ یې څنګ ته ولګېده او څو ټوټو یې د بدن ځینې برخې غلبېل کړې. له ناروغۍ لا پوره ښه شوی نه و، چې بېرته یې د لیکوالو په ټولنه کې خپلې دندې ته ځان ورساوه. شپه او ورځ به همالته په ټولنه کې و. د لیکوالو انجمن یې هم کور و او هم د دندې ځای. څو میاشتې لا وتې نه وې چې کوم چا ورته کوم پنجشېری ولمساوه. تیاره ماښام و، ډیوه یې لا لګولې نه وه، چې د وره له ټک ټک پرته دا شخص له خپلو نورو ملګرو سره یو ځای په کوټه ور ننوت. خدای(ج) خبر هغه په کوم فکر کې ډوب و، چې یو ناڅاپه یې پر دوی سترګې ولګېدې. ده لا هغو ته د ناستې او ست هیله لرله چې یو ګوزار دده ترمخه داسې راورسېد، چې دده یو غوږ یې هم د څه وخت لپاره بې حسه کړ او دا یې ورته وویل چې: ((ما چرم کن استم، سبا تا یي وقت این اتاقه ایله می کنی، دیگر ده اینجا نبینم ات، ای اتاق را ما برای چرم کنی کار دارم)). څو ورځې د هغه په سترګو کې له اوښکو او په څېره کې یې له یوې سترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهیلۍ پرته بل څه نه لیدل کېدل او دا سې یو حالت ته په هیله و
چې بیا په دې هېواد کې د یو ملي فکر د حکومت وزرې خپرې
شي او د یو سوله ییز ژوند وړانګې هره خوا رڼا کړي. کال دوه لا
وتـي نه وو چـې د طالبـانو اسلامي غورځنـګ پـر کابـل سـپین
بیرغونه ورپول. سهار د وخته، چې لا ډېر خلک د کابل پر فتحې
خبر نه وو، زموږ د کور ور یې ټک ټک کړ او په بیړنې ډول یې
وویل: ((پیرجانه راوځه، طالبانو کابل نیولای او سقاوي ختمه
شوه)). هغه د یو سپین سباوون په هیله و، خو شاعر لکه چې
ازلـي بد مرغـه وي. ننګیال بیا خپلې دندې ته لاړ، خو دا ځل دا
دنده بل ډول وه؛ نوي نظام د لیکوالو د ټولنې پخواني تشکیل ته
بدلون ورکړ، خو ننګیال بیا هم په همدې تشکیل کې پاتې شو. دا
تشکیل د دولت لوړ مقام ته د منظورۍ لپاره ولېږل شو. تر هغه
وختـه چـې د ننګیـال د مقـررۍ امـر راتـه، پـه دې کـې یـوولس
میاشتې تېرې شوې، خو په دې یوولسو میاشتو کې ننګیال هره
ورځ د پخوا په څېر خپله دنده پرمخ وړله، یو ځل بیا یې شپې په
همغه ټولنه کې شوې چې ده ته ترې د وتلو امر شوی و. ننګیال
دنده سرته رسوله خو بې معاشه او بې امتیازه. ګڼ شمېر ځوان
لیکوال او شاعران به ترې راتاو وو، خو یو وخت یې اقتصادي
حالت دومره ویجاړ شو چې د چا خبره د پولۍ ټک ته کېناست.
څـو ځلـه یـې دا خبـره زمـا تـر غـوږ تېـره کـړه: ((یـاره پیرجانـه د
ماشومانو غمه مې که نه وای ما په نهره هم شپې سبا کولې، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کابله نه وتلم، کابل خو زما د دردونو، غمونو، بریاوو او ماتو کور دی، زه دا کله یو ازې پرېږدم. خو افسوس چې د ماشومانو غم دی)). بیا به یې یو سوړ اسویلی وکېښ او یوه ترخه موسکا به یې پر شونډو تېره کړه. نور یې د دندې د ساتلو لپاره پیسې او مالي لګښت نه درلود، چې دی پرې خپله دنده وساتي. لغمان ته راغی او بیا یې د پېښور مخه ونیوله. په پېښور کې هم تر ډېرو انتظارونو او کړاوونو وروسته ورته د بي بي سي د روزنیزې ډرامې د لیکوال په توګه دنده وسپارل شوه. د کلدارې معاش مزه یې لا څکلې نه وه، چې د مرګ پرښتو یې روح پخپلو وزرونو کې د ابدیت پر لوري یووړ او بیا د بي بي سي راډیو له لارې داسې یو خبر خپور شو: ((په خواشینۍ سره مو خبر ترلاسه کړی چې د هېواد نامتو شاعر اسحق ننګیال نن په پېښور کې د **۴۲** کلونو په عمر د زړه د درېدو له کبله په حق ورسېد)). ددې خبر په اورېدو سره د هېواد ټولو فرهنګیانو که په داخل کې وو او که په بهر کې داسې یو دردونکی ټکان وخوړ، چې د ټولو زړونو ته یې د غم لمبې ورسولې. دا د ننګیال د سرګردانه ژوند په باب څو یادونې وې چې دلته یې لنډیز راوړل شو. سره له دې چې ننګیال د ژوند په اوږدو کې له ډول ډول کړاوونو سره مخامخ شوی، خو د تېرو شپږو کلونو کړاوونو هغه دومره ځورولی او ټکلی دی چې نور په هېڅ وخت کې هغه دومره روحي، رواني، سیاسي، اقتصادي او نور فشارونه نه دي زغملي. د یو لیکوال په اند: ((غوره ادبیات د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختناق په حالت کې رامنځته کېږي)) او شاعر یا لیکوال د اختناق په مقابل کې له ادبیاتو څخه د یو روحي او رواني غبرګون په توګه کار اخلي.

هر څومره چې دا فشار او اختناق پیاوړی وي، عکس العمل یې هم هماغسې وي. د ننګیال د تېرو شپږو کلونو شاعري د همدغو ډول ډول ظلمونو او اختناق زېږنده ده، نو ځکه پکې سوز او درد دده تر پخوانیو شعرونو څه زیات دی.

د غم او درد په دې تېرو څو کلونو کې د ننګیال د شعر ښاپېرۍ لا پسې سینګار شوې ده. دده د فکري تګلوري لیکې او ستنې محکمې شوي او شاعر د شعر د پوخوالي، فکري ثبات او د بشپړو انساني ارزښتونو په پېژندنه او ځلونه کې بریالی شوی دی. په حقیقت کې د ننګیال د وروستیو کلونو شعرونه د هغه د ښکلې او اوچتې شاعرۍ رنګین او مانیز ګلابونه دي. (ښکاري ته) دده یو ښکلی عاطفي او انساني شعر دی چې ده د ۱۳۷۵ل کال د غبرګولي د میاشتې پر لومړۍ نېټه لیکلی دی. دې شعر نه یوازې په هېوادنۍ کچه زیات منښت پیدا کړ او ډېر اغېز یې وشینده، بلکې د شمالي کوریا په هېواد کې د ځوانانو د یو نړیوال فیستوال په ترڅ کې چې د افغاني سندرغاړو له خوا د موسیقۍ په څپو کې په سندریزه بڼه ولوستل شو، نو د ټولو اورېدونکو او مینوالو د منښت وړ وګرځېد او دې شعر هلته لومړی مقام وګټه، خو د ننګیال د شعري بهیر د پرمختګ په وجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مړينې په نږدې وختونو کې هغه دا شعر ((پوره شعر)) نه ګڼه او ويل يې چې د ((شعاريت)) نښې په کې ليدل کېږي. ننګيال د تېرو اوو اتو کلونو په موده کې ښه ډېر شعرونه وليکل، خو د ځانګړو مجموعو او يا مجموعې د چاپ امکانات ورته برابر نه شول. له دې کبله د هغه د وروستيو کلونو شاعري د شعر د زياتو مينوالو او لوستونکو له ليده لرې پاتې شوه. ځکه نو کله چې به کوم ليکوال او يا کره کتونکي دده د شاعرۍ په باب ناسم نظر ورکاوه، نو دی به ډېر په قهرېده او ويل به يې: ((دی نو زما له اوسنۍ شاعرۍ څخه څه خبر دی هغه خو ټوله له ما سره په کتابچو کې پرته ده...)).

د ده يوه ستره هيله همدا وه چې د خپلو شعرونو ټولې مجموعې چاپ او په خپلو سترګو ووينې. د ننګيال په ژوند خو د هغه هيله پوره نه شوه، خو دادی د هغه تر مړينې وروسته، په جرمني کې د افغان فرهنګيانو او فرهنګپالو په مالي مرسته د هغه دا ارمان پوره شو. ما چې کله د هغه د ناچاپه شعري مجموعو د چاپ پر کار پيل وکړ، نو ننګيال مې يوه شپه په خوب کې وليد، خوله يې له خندا شنه وه او همداسې په خوشالۍ يې راته وويل: ((پيرجانه! زما مجموعې چاپېږي؟آ؟ ښه شکه والله..)) ما ورته ويل هو ستا ټول شعرونه چاپېږي. په هغه شپه له خوبه راويښ شوم، تر سهاره خوب رانغی، لاتين مې ولګاوه او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننګیال په چورت کې لاړم- یو ځل مې د هغه ټولې خاطرې تر نظر تېرې شوې.

کله چې مې د هغه د شعرونو توري لوستل، نو په هر توري، هر شعر او د شعر په هره پاڼه کې راته د ننګیال تصویر تر سترګو سترګو کېده. زه ددې شعرونو تر پایه په دې پوه نه شوم، چې زه په کوم حالت کې یم، لکه یو څوک چې په خلا کې روان وي.

د ننګیال د وروستیو کلونو، فکري او عاطفي شخصیت کټ مټ د هغه د اوسنیو شعرونو له مانیزې او عاطفي خوا سره منطبق و. هره پاڼه کې ننګیال و، په هر توري کې ننګیال و، دا هغه ننګیال نه و چې د خپلې شاعرۍ په پیل کې او یا تر هغه وروسته د څو کلونو په شاعرۍ کې ځلېده. دلته یو بېل ننګیال و. هغه د خپلې مینې او عاطفي پر سپین آس سور او د ښاپېریو ښار ته روان و او لکه له هغه ځایه یې د خپل ستي او ټپي ولس د درملونې لپاره د ښکلاوو ټکورونه راوړل. ما هره شېبه له ننګیال سره خبرې کولې او دومره خبرې چې د هغه په ژوند به مې ورسره نه وي کړې او کېدی شي لوستونکي هم زما پر برخلیک اخته شي.

خو ددې سوچونو او فکرونو په منځ کې خوشاله په دې وم، چې د هغه د ټولو ناچاپه شعرونو غټ جونګ چاپېږي. کله چې دا مجموعه چاپ شوه، نو زه به یې د الینګار د ښکلې شاعرانه درې د بسرام په کلي کې د ننګیال پر قبر کېدم او مبارکي به ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړم. د هغه روح به څومره خوشاله شي او هغه ارمان چې دده پر ژوند پوره نه شو، وروسته تر مرګه به پوره شي. په همدې هیله مې د هغه شعري مجموعې چې په کور کې وې ترلاسه کړې. هغه یوه شعري مجموعه چې کاپي یې ده سره په کور کې وه انځور صاحب ته هم لیږلې وه، هغه هم ترلاسه شوه. دا شعرونه چې ما وکتل زما په نظر کم ښکاره شول ځکه ننګیال چې به کوم شعر ولیکه نو د نورو شاعرانو په شان به یې خپلو ملګرو ته ضرور اوراوه.

حفیظ الله ګردش، صدیق الله بدر، نورمحمد لاهو او عبدالغفور لیوال ته مو د ننګیال صاحب د هغو شعرونو په باب چې په دې مجموعو کې نه وو او په ځینو اخبارونو کې په متفرقه ډول چاپ شوي وو، وویل موږ ټولو په اخبارونو او نورو خپرونو کې د ننګیال صاحب هغه شعرونه پیدا کړل چې په تیت و پرک ډول چاپ شوي وو او په دې مجموعو کې نه وو راغلي، بیا هم ماته د خپل اټکل له مخې دا شعرونه پوره نه بریښېدل. د کتاب د تورو لوستل بشپړېدو ته نږدې شوي وو، چې یو ځل بیا په لغمان کې د ننګیال صاحب کور ته لاړم. د هغه مشر زوی (ارش) ته مې د ننګیال صاحب د یو داسې عکس یادونه وکړه، چې تراوسه په خپرونو کې چاپ شوی نه وي او هم مې ورته وویل چې د ننګیال صاحب کتابونه او پاڼې یو ځل بیا وګوري، ګوندې څه شعرونه یې ترلاسه شي. هغه ماته وویل: ((موږ څو ځله د خپل پلار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه او یادښتونه واړول راواړول، څه چې وو هغه مو تاسو ته درکړل خو موږ به یو ځل بیا هم ټول کور وګورو)). په پېښور کې د مجموعې کار د بشپړېدو په وروستیو شېبو کې و، چې د ننګیال صاحب زوی (ارش) په ډېرې بېړې له لغمان نه ځان راورساوه او د ننګیال د شعرونو یوه بله کتابچه یې هم راوړه. ما چې د ننګیال صاحب دا شعرونه وکتل، دومره خوشاله شوم چې د ټولو سترياوو بار مې یو ځل له اوږو لرې شو. بیا مې دا ټولې کتابچې له اخبارونو او خپرونو او په متفرقه ډول راټول شوي شعرونه سره پرتله کړې، تکراري شعرونه مې ترې لرې کړل، دغه راز مې دده له دوو چاپ شويو شعري مجموعو (هغه شېبې هغه کلونه او څاڅکي څاڅکي) څخه یو شمېر شعرونه ورسره یوځای کړل. اوس تر زیاته بریده پر دې باوري یم چې د ننګیال نور شعرونه به نه وي پاتې. ده له خپل ناوډلي (نامنظم) ژوند دود سره سره د خپلو شعرونو د ثبت انتظام ته ډېره پاملرنه کړې وه. له دې څخه دا څرګندېږي چې ننګیال تر خپل ځاني ژونده هم له شعر سره ډېره مینه درلوده، ځکه چې هغه د خپل ژوند د ښېرازۍ مېړنی نه و، خو د ښکلې شعري شتمنۍ څښتن و. ده انځور صاحب ته د یو لیک په ترځ کې لیکلي وو: ((څو شعرونه مې له ((سپنتا)) سپین ږیري سره پاتې شول او له ما سره یې اوس کوم نقل نه شته، هغه غوښتل څه پرې ولیکي خو حالاتو وخت ورنه کړ، که چېرې مې بیا وموندل نو در وبه یې لېږم)). له ((سپین ږیري)) څخه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقصد (ښاغلی سلیمان لایق) دی چې ننګیال ورسره د شاعرۍ ښه ملګرتیا لرله. دا چې دا شعرونه به پیاوړي شاعر سلیمان لایق سره وي او که نه؟ زه خبر نه یم. د ننګیال صاحب د شعرونو د کتابچو او د شعرونو د نېټه لیک له تسلسل نه داسې ښکاري چې د ننګیال صاحب نور شعرونه به نه وي پاتې. دا لیک هغه انځور صاحب ته له کابل نه د ۱۳۷۱ل کال د زمري پر ۱۲ نېټه لیکلی و. تر هغه وروسته د څو کلونو په ترڅ کې هغه خپل شعرونه له سره په نویو کتابچو کې لیکلي وو او د هغو شعرونو بل نقل هم ورسره موجود و، چې انځور صاحب ته یې لېږلي وو، نو کله چې انځور صاحب ته د لېږلو شعرونو نقل وروسته ترتیب شوی نو دغه راز به ښاغلي سلیمان لایق ته ورکړل شوي شعرونه هم بیا له سره په کتابچو کې لیکل شوي وي. بیا هم که ښاغلي لایق سره دا شعرونه موجود وي او هغه ددې مجموعې له شعرونو سره پرتله کړي او کوم چې په دې مجموعه کې راغلي نه وي، ترچاپ وروسته د هغو د خوندي کولو هڅه وشي، نو دا به پښتو ادب ته یو ډېر ګټور کار وي.

د ننګیال دا مجموعه (سیندونه هم مري) د هغه د (ښېرې په مالت کې، نه جام نه څادر، دا جل دا برسات، سیندونه هم مري، ځینې متفرقه شعرونو او د چاپ شویو دوو مجموعو هغه شېبې هغه کلونه او څاڅکي څاڅکي) له څو شعرونو څخه جوړه ده. ددې مجموعې چاپ د پښتو شعر په ځانګړي ډول ازاد شعر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه کې یوه ډېره په زړه پورې، درنه او ارزښتمنه ډالۍ ده. خو له دې درنې ډالۍ سره سره به مو دا ارمان تل په زړه کې پاتې وي چې: ((کاشکې ننګیال ژوندی وای چې دا سې نورې ښکلې او ارزښتمنې ډالۍ یې خپلې ژبې ته وړاندې کړې وای)). ننګیال ته دعاګانې.

په مینه او درناوي
محمد اسمعیل یون
۱۳۷۷ل کال- لیندۍ
پېښور- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ((خيرې ګرېوانه)) تر ((کوثر جامه)) د اوښکو او اسوېلیو مزل

تل مې له ځانه دا پوښتنه کوم
طـواف بـه کله لـه وطنه کـوم
زمـا کعبـه زما جنت وطـن دی
لـمونـځ بـه يې کـله په لمنه کوم.

کله چې پر افغانستان دا تېر شلکلن ناورين خور شو او بيا يـې بېـل بېـل بشـپړتيايي پړاوونـه ووهل، نو پـه هر پړاو کې د هېـواد زياتـه علمـي پانګـه تبـاه شـوه، د ((مغزونو فرار)) پيل او د وخت پـه تېرېـدو سـره پـه هېـواد کـې يـو فرهنګـي تشـيال (خـلا) رامنځتـه شـو. شـاعران او ليکـوال چـې د ټولنې ذهني مخکښـان دي، هېـواد پرې سور تنور شو، زيات شمېر يې نورو هېوادونو تـه مهـاجر شول.

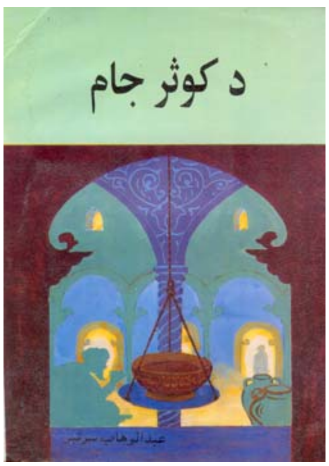

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرمني هم يو له هغو هېوادونو څخه دی، چې ګڼ شمېر افغان ليکوالو او شاعرانو ته يې پناه ورکړې ده. داسې اټکل کېده چې دا افغان ليکوال به هم د وخت په تېرېدو سره د همغو ټولنو په ژوند لوښي کې حل شي او خپل رنګ او اند به بايلي.

خو شاعران او ليکوال د غم پر ورځ پيدا وي، خدای پاک که له يوې خوا د ژوند د سختو ازمېښتونو په بټيو کې ازمويلي وي، نو له بلې خوا يې پرې د مينې او عاطفې خوږ او نرم باران ورولی وي، زړونو کې يې د مينې خزانه او يوه بهانده چينه وي چې هېڅ وچېدا نه لري. بل ستر نعمت دا دی چې خدای(ج) شاعر د خپل ټاټوبي، ولس او هېواد له مينې سره داسې روږدی کړی وي، چې هر مهال او هر ځای کې چې اوسي، د خپلې مينې لمنه يې نيولې وي. ځکه نو افغان ليکوال او شاعران که پردي وطن ته هم لاړل، خو پردي نه شول.

دوی اوس هم د ګلو په بستر کې پر لمبو ژوند تېروي، جسم يې هلته خو اند او روح يې دلته دی. اوس پر هره مياشت د لويديځمېشتو افغان ليکوالو، شاعرانو او فرهنګپالو له خوا په بېلابېلو برخو کې دومره علمي، ادبي او تاريخي کتابونه چاپېږي، چې په هېواد کې تر حکومتي سطحې څو ځله زيات دي. يوازې همدا جرمني به د بېلګې په توګه راوړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس په جرمني کې ګڼ شمېر افغان ليکوال او فرهنګپال د افغاني فرهنګ د خدمت لپاره هلې ځلې کوي. په جرمني کې ((د پښتني فرهنګ د ودې او پراختيا)) ټولنه چې ښاغلی خليل الرحمن رسولي، جمال الرحمن او ډاکټر خوشال روهي يې مخکښ هڅندويان دي، نور ګڼ شمېر ليکوال او فرهنګيان يې سره راټول کړي، ځينې مهم آثار يې چاپ کړي او چاپوي يې. ((د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه)) چې د هېواد تکړه ليکوال زرين انځور يې مشر دی- د شېرولي شېر، استاد محب، شېرين ګرديوال او نورو ګڼ شمېر ليکوالو هڅې يې سره يوځای کړي. مهم آثار يې چاپ کړي او چاپوي يې. د ډاکټر يحی وردګ په مشرۍ ((د افغانستان معلوماتي مرکز)) د افغانستان په اړه افغانانو او نورو ته په زړه پورې معلوماتي آثار وړاندې کوي. ښاغلی امام الدين ساپی په پېښور کې ((د پښتو څېړنو مرکز)) پرانيستی او هېواد ته د سترو فرهنګي خدمتونو جوګه دی. ښاغلی کبير ستوري د خپلو سياسي هڅو ترڅنګ يو لړ فرهنګي خدمتونه هم تر سره کړي او تر سره کوي يې. عبدالقادر ودان د کمپيوټري خدمتونو له لارې د هېواد ملي ژبه له تخنيک او علمي چارو سره غاړه غړۍ کړې. محمداجان يار، مبارز ځاپې او ځينو نورو ليکوالو د خپلو او نورو شعري مجموعو د چاپ له کبله خپله فرهنګي مينه په زبات رسولې. ښاغلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اعظم عبیدي د ((اسمایي)) په شان د یوې ښکلې مجلې د چاپ له کبله خپله هېوادنۍ او فرهنګي مینه په ډاګه کړې. ښاغلي رمضان، اجمل روهي او نورو افغان ځوانانو په خپلو منډو ترړو له هېواد سره خپله مینه زبات کړې او داسې نورې ډېرې بېلګې چې دلته یې د ټولو راوړل د دې لیکنې اړتیا نه بولو.

ښاغلی عبدالوهاب سرتېر هم د دغه مهاجر فرهنګي بهیر یو بلبل دی. سرتېر په دې موده کې ګڼ شمېر شعرونه لیکلي، چې زیات شمېر یې تر هېواده بهر په افغاني خپرونو کې خپاره شوي دي. ((خیرې ګرېوان)) د هغه د شعرونو لومړۍ ټولګه ده چې د همدې کال په پیل کې په پېښور کې چاپ شوه او دا دی د همدې کال په پای کې ((د کوثر جام)) په نوم د هغه د شعرونو دویمه ټولګه چاپېږي.

سرتېر یو رند، بې پروا، سرزوری او مستانه شاعر دی، هغه تل د حالاتو پر وړاندې ودرېدلی او په خپل کلام کې یې هغه څه انځور کړي چې ده لیدلي، حس کړي او درک کړي دي، د وخت واکمن ده ته ګواښېدلي او دی د شعر په وسله سمبال هغو ته. ده له هرې شپې او هرې تیارې سره ډغره وهلې او دا یې له خپلې مینې سره لوړه کړې ده:

زما ډغرې چې له شپې سره دي وجه داده
مینې زما را اچولی دی قسم غاړه کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرتېر په رښتيا هم يو سرتېری انسان دی، هغه د ژوند زياته موده له حالاتو سره مخالف پاتې شوی، هر وخت يې د يو مست لېوني په شان د زمانې ګرېوان نيولی او د نورو خلکو په څېر دومره هوښيار نه دی، چې پر هر وخت له وختونو سره غاړه غړې شي. هغه ځوک چې سرتېر له نږدې نه پېژني، هغه ته ځرګنده ده، چې دی يو سرغندوی انسان دی؛ د تنګو او سختو شرايطو پر وړاندې د بغاوت جذبه يې ډېره پياوړې ده. له همدې کبله خو بېلابېلو رنګونو بدل نه کړ او د هر زورواک او بې باک پر وړاندې د خپل مسوولیت تر بريده ودرېد. ده په هېوادنۍ کچه د وخت هر ګوډاګی د خپل قلم په تېره ژبه وغنده او د هغه د منفي شخصيت ځرنګوالی يې خلکو ته ځرګند کړ؛ له تېرو ګوډاګيو رانيولې تر دې دمه پورې:

يو د اخوند بل د چودري ګوډاګی
که داسې ونه کړي خو مري ګوډاګی
ربه پناه ورکړه ملت ته زموږ
مرض نيولی دی ساري ګوډاګی
قانون او سوله په توپونو ولي
غواړي له زړه نا کراري ګوډاګی
خالقه خدايه ته خو وينې دا ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـــور خـــو ســـترګې نــــه لــــري ګــــوډاګی
د ځــــان او خپــــل بـــادار پــــه ګتــــه بـــولي
دا ګــــــډوډي او خود ســــــري ګـــــوډاګی...

عبدالوهاب سرتېر د جګړې زیاته موده په خپل هېواد کې پاتې شوی، د کرکې، کینې، اور، وینو او ټولو ناخوالو ټېپونه یې هم لیدلي او هم حس کړي، نو ځکه خو د جګړې د اورنیو شپېو د پای ته رسېدو هیله من دی. هغه مینه او عاطفه د انسان د ذهني سترېا د له منځه وړو یوه اساسي وسیله او دمه ځای ګڼي. د مینې غبرګه داسې یو لامل ګڼي، چې په هغه سره د بشر د ژوند دوا تضمینېږي، ډېرې رواني غوټې پرې اوارېږي او بیا په دې مینه کې ژوند کول او پر هغې کړېدل یو خوند او لذت ګڼي:

ســـاقي جـــام را جـــام د مینــــې
کـــړه نظـــر او پـــام د مینــــې
چــــې ترلــــی پــــورې ژونـــد دی
دی لازم دوام د مینــــــــــــــــې
ســـاقي بیـــا ســـرتېر اخیســـتی
نـــن لـــه تـــا الهـــام د مینـــې...

×××

(c) ketabton.com: The Digital Library

يمه لېوال مصيرانه د مينې
زړه چې زما دی خزانه د مينې
له محتسبه ګيله نه ده پکار
چې شوه دښمنه زمانه د مينې
کړاو په مينه کې په خپله کيف دی
په اور چې سوزي پروانه د مينې
په چا به ښه په چا به بده لګي
خو ما سُر کړې ترانه د مينې
له ما سرتېر سره يو زړه دی منم
چې له پخوا دی نذرانه د مينې.

سرتېر پر ۱۹۹۳م کال د هېواد له غېږې لرې؛ جرمني ته مساپر شو، دغه پرديس ژوند له هېواد او خپلو خلکو سره د هغه د مينې سوز او ولوله لا پسې زيات کړل. ده په همدې ځو کلونو کې زيات شمېر شعرونه او نظمونه وليکل، چې زياته برخه يې د هېواد او ولس مينې او درد نيولې ده. په دې ټولګه (د کوثر جام) کې داسې شعرونه او نظمونه راغلي چې له خپل ولس او هېواد سره د شاعر رښتينې، بې تکلفه سپېڅلې او رنه مينه په ډاګه څرګندوي. هغه هېڅ شي هم، دومره ځورولی نه دی لکه له خپل هېواد څخه لرېوالي. کله کله ځينو ته داسې فکر پيدا کېږي ((چې څه دوی خو ښه دي، ځانونه يې د اور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینو له ځپو څخه ایستلي او د ګلونو دیار ته یې پناه ور وړې ده))، خو په حقیقت کې ډېر کم خلک پوهېږي، چې شاعر او لیکوال دننه پر زړه داغلی وي؛ که په ظاهره هر څومره روغ رمټ ښکاري، خو زړه او روح یې ټکلی وي. سرتېر هم له همدغو پر زړه داغلو شاعرانو څخه دی، چې یوه شېبه یې هم خپل هېواد له یاده وتلی نه دی. هغه وایي: ما چې په المان کې څه ګټلي هغه یوازې همدا یو څو شعرونه دي او بس:

دا یو څو ساده شعرونه یې حاصل دي
ما سرتېر چې په المان کې ګټه کړې

هغه پر اروپا مین نه دی، خو مجبوریت او قسمت پسې اخیستی، دی د خپل وطن اغزي د نورو په ګلانو نه بدلوي:

سـرتـېر مـین پـه اروپـا نـه یـمـه
څو ورځې ژوند مې په قسمت دلته دی

×××

خلکو زما یې له المان سره څه
سرتېر وطن لرم افغان یم ځمه

×××

زما د خپل وطن اغزي ښکـلي دي
د جـرمـني او د فـرنـګ لـه ګـلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

×××

وطنه ډېر هره خوا وګرځېدم
بله خوږه نه وه له تا نه غېږه

له دې درد سره کله بیا یو بل دا سې درد هم مل شي، چې په زوره دې یو څوک مجبوروي، چې ولولې دې را وپا ربږي او غبرګون وښيي، دا درد د ملي ژبې او هېواد ګډ درد دی:

مخاطب چې په پښتو ژبه غلیم کړم
اوربدو د خپلې ژبې مې حلیم کړم
خپل وطن زما د مینې مدرسه ده
زه سرتېر پکې سبق وایم تعلیم کړم.

((د کوثر جام)) شعري ټولګه کې دا سې نور ښکلي غزلونه او نظمونه شته چې لوستونکي به یې په خوند ولولي. شاعر د خپل اند مرغلره د تخیل په وزرونو وړې، ((د کوثر په جام)) کې یې غوټه کړې، پرېوللې یې ده او بیا یې د الفاظو جامه ور اغوستې، ده هغه څه په دې جام کې میندلي، لیدلي او نور یې لا هم په لټه کې دی، چې ده ته د یوې ښکلې محبوبې حیثیت لري او نور څوک پرې نه پوهېږي.

خلک په دې حقیقت پوه نه دي لا
کوم چې لټه د دلبر په جام کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لـــــوړو څـــــوکو او اســـــمان پــــه لـــوري
کــومــــه الــــوزم ســــفر پــــه جـــام کـــــې

نـــړۍ او ژونــــد چـــې دواړه ښــــکلي ګـــوري
ســــرتېر لمبلـــــي د کــــوثر پـــــه جـــام کـــې.

لکه څنګه چې د مخه مو وويـل، سرتېر داسې يو انسان دی چـې د حـالاتو او واکمنـو هـېڅ ډول پـروا يـې نـه ده کـړې، د بغاوت او بې پروايۍ يو ځانګړی ژوند لوښی او ژوند دود لري او د اوډلي (منظم) ژونـد ډېر جوګـه نه دی، همداسې يې پـه شـاعرۍ کې هم د ځينو کره کتونکو د شـعري حدودو او پولـو پـروا سـاتلې نـه ده. هغـه لـه ۳۲ کلونـو راهيسـې شعرونه ليکي او د دې مودې په شاعرۍ کې هم د خپل زړه پر لاره تللی دی. زه چې دا ليکنـه کـوم، نـو ټـول عمـر مـې ۳۱ کلونـو تـه رسېږي، يانې د سرتېر شاعري زما لـه عمر څخـه ۵ کالـه مشـره ده. زه نه غواړم د هغه د شاعرۍ د جوليز اړخ څه شننه وکړم او يا هم پرې نيوکه ! خو دومره وايم کېدی شي لکه څنګه چې پـه سياسـي او ټـولنيزه برخـه کـې د سـرتېر، حـالاتو او د وخـت د واکمنـو تـرمنځ د نظـر اخـتلاف و، دغسـې دده د شـعرونو پـر جوليز اړخ د ځينو کره کتونکو له خوا نيوکې وشي. خو څنګه چې سرتېر په خپله يو بې تکلفه انسان دی او لـه هر ډول تصنع

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځان ښودنې څخه لرې دی، همداسې یې شعرونه او نظمونه هم بې تکلفه دي.

د ده کلام ساده، روان او ټولو ته د پوهېدو وړ دی، هر څوک یې په لومړي ځل لوستلو او اورېدلو پر مانا پوهېږي، په ځانګړي ډول هغه وخت چې سرتېر صاحب یې په خپله اوروي. د ده د کلام مانا په آنې ډول د لوستونکي ذهن ته پرېوزي او ژر ترې خوند اخیستلای شي.

ځینې شعر پوهان فکر کوي، هغه شعرونه چې مانیز بار یې درونداو یا څرګند وي، هغې ونې ته ورته دي چې ژر رسېږي، ژر مېوه کوي، خو ژر بېرته له منځه ځي. مانا دا چې ونه دومره مېوه نیسي، چې یا د هغې شاخونه ماتوي او یا یې ژر زړوي، خو هغه شعرونه چې د مانا له وزن سره یې د لباس یانې الفاظو ظرفیت، ښکلا او قوت برابر وي هغه ونې ته ورته دي چې د خپل ځواک په اندازه مېوه نیسي او ډېر عمر کوي. هر کله چې پر الفاظو باندې مانیز بار زیات شي، نو د مانا هغه برخه چې باید پټه او په پرده کې وساتل شي، د الفاظو د لباس له یوې څنډې څخه ځان څرګندوي، همدغه ځای کې تر ((شعریته)) د ((شعاریت)) تله درنېږي.

د سرتېر صاحب په یو شمېر غزلونو کې د شعر شعریت ته ښه پاملرنه شوې، د شعر د هنري اړخ او مانا تول یې برابر دی لکه دا غزل:

تورې مې لرې د خپګان ګرځي په غرونو د زړه
لکه باران مې را اورېږي په داغونو د زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مایوسۍ د ماتو اوښکو له کاروانه سره
اوړي مې خاورې په ناکامو ارمانونو د زړه
یو څو بې وسه اوښکې به مې خواخوږې کړي خپل
که مې خبر چېرته یاران شول په رازونو د زړه...

خو په ځینو نورو نظمونو کې بیا د مانا بار یو څه درونډ شوی دی، خبره نېغ په نېغه او ډانګ پېیلي ډول بیان شوې ده. زه خپلې خبرې نور نه اوږدوم او د سرتېر صاحب د ((وړانګې)) په نوم د یو غزل په څو بیتونو خپلې خبرې پای ته رسوم.

د لمر له سترګو راورېږي وړانګې
د شپې رګو کې چې بهېږي وړانګې
لکه چې پای د انتظار وي زموږ
لمر غزونې کړي ویښېږي وړانګې
په موږ کې ګوري تلوسه د مینې
چې مو څېرو ته هوسېږي وړانګې
زما سرتېر تورتم لوټلو خلکو
په تاسو ټولو مې لورېږي وړانګې...

دا هم درانه لوستونکي او دا هم د کوثر جام.
په مینه او درناوي
محمد اسمعیل یون
۱۳۷۷-۱۱-۲۰
پېښور- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واقعيتونو يوه هنداره

دا خبره رښتيا ده چې تر جګړې وروسته له جنايـاتو نه پـرده پورتـه کېږي، پـه افغانسـتان کې د شـوروي د ټولـو ځواکونـو د لـوی پـوځي سـلاکار سـتر جنـرال الکسـاندر مـايوروف دا اثـر (پـه افغانسـتان کې رښـتيا څه تېرېـدل؟) هـم د افغـان او روس د جګــړې د واقعيتونو، رښتياوو، دردوونکو او زړه بوږنوونکو پېښو يوه هنداره ده.

په دې اثر کې دا خبره څرګندېږي، چې څنګـه يـوه لـوی لښـکر پـه ډېـر غرور، تکبر او ښکېلاکګر اند سره زموږ پر هېـواد يرغـل وکړ او بيـا دومـره نتلـی، کمـزوری او ذليـل شـو، چـې د خپـل ځـان د راټولولو وس يې هم پيدا نه کړ. مايوروف د ځينو نورو روسي ليکوالو خلاف په دې اثر کې پر افغانستان، د شـوروي يرغـل لـه بنسټيزو موخو پـرده پورتـه کوي او هم د هغـو روس پلـوه افغـان چـاروا کو او سيا سـي شخصـيتونو څېـرې بربنـډوي چـې لـه شورويانو سره يو ځای يې د خپل هېـواد پـه ورانـۍ، ويجـاړۍ او عامه وژنه کې برخه اخيستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوروي ځواکونو څه غوښتل؟ د څه لپاره راغلل؟ څه يې وکړل؟ او څه پرې وشول؟ دې ټولو پوښتنو ته په دې کتاب کې ځواب ويل شوي دي. ليکوال اعتراف کوي، چې د شوروي يرغل موخه دا وه چې افغانستان د شوروي اتحاد شپاړلسم جمهوريت کړي او روسان د هند سمندر گرمو اوبو ته ځان ورورسوي، خو د افغانانو سپېڅلي جهاد او ملي مبارزې دا هر څه په سيند لاهو کړل. ليکوال د جگړې پايله داسې ارزوي: ((د افغانستان جگړه د شوروي اتحاد له خوا ترسره شوې وروستۍ جگړه ده. دا له هغو وروستيو ځانوژونکو ماينو څخه يوه را وختله چې يو لوی دولت پرې والوت او دړې وړې شو...))

په ټوليز ډول دا کتاب د شوروي يرغل او دهغه پر وړاندې د افغانانو د مبارزې د څرنگوالي او څومره والي په باب د لومړي لاس اسنادو يوه غوره سرچينه گڼل کېدی شي.

ژباړن ته يې د نورو زياتو بريو هيله کوو.

په فرهنگي مينه

محمد اسمعيل يون

۱۳۷۸ل کال پېښور، پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوید یځمېشتي فرهنګي بهیر یو
((یار))

د هېواد احصایې د مرکزي ادارې د یوې شمېرنې له مخې په تېرو دوو لسیزو کې د افغانستان په دولتي ادارو کې تر (**۵۰**) زرو تنو ځخه زیاتو هغو کسانو کار کړی چې تر څوارلسم ټولګي ځخه یې لوړې زده کړې ترسره کړې وې. خو د همدې دوو لسیزو په بهیر کې د ډول ډول سیاسي سیلابونو او رنګارنګ غمیزو له امله تر هېواد دننه کدریزه اډانه دړې وړې او وپاشل شوه.

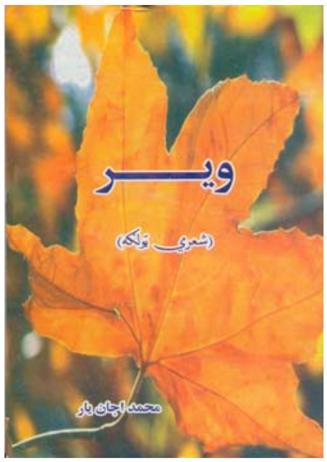

د بېلابېلو فني، پوهنیزو او فرهنګي څانګو کدرونه، کارپوهان او متخصصین هېواد پرېښودلو ته اړ او په بېلابېلو هېوادونو کې مېشته شول. داسې انګېرل کېدله او اټکېدله چې دا ټول کدرونه او د هغوی بل پښت به د همغو استوګنو ټولنو په اندود او ژوندود کې رنګ شي، خپله ملي او هېوادنۍ ځانګړنه به وبایلي، د بې هویتۍ په دریاب کې به ډوب شي او بیا به خپل هېواد ته مخ هم راونه ګرځوي. د دې ډول بهر مېشتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانانو دویم او په تېره بیا درېیم پښت په باب دا پوروتنۍ اند ښنه او انګېرنه کېدی شي، عملي شي، خو د اوسني پښت په باب دا اټکل او انګېرنه درست ونه ختل. اکثره افغانان په تېره بیا لیکوال، فرهنګیان، فرهنګپال او په یوه نومونه د پوهې او قلم خاوندان له یوې لړې دمې او ساه ایستو وروسته یو ځل بیا د خپل هېواد په مینه رامات شول. سره له دې چې دوی له فزیکي پلوه له خپل هېواده لرې دي، خو له ارواییي او ذهني پلوه یې ځان له خپل هېواد او خلکو څخه لرې کړی نه دی. تر یوې ټاکلې وقفې (ځنډ) وروسته دوی یو ځل بیا مینه، تخیل، ولوله او ملي اند سره یو ځای کړل او د فرهنګي مبارزې ډګر یې تود کړ. اوس به هېڅ داسې اوونۍ او ان ورځ نه وي چې د هېواد په ملي ژبه یوه خپرونه یا کتاب چاپ نه شي. نننی فرهنګي بهیر په تېره بیا خپرنۍ برخه چې په کوم ګړندي ډول روان دي، دا زمونږ په تېر فرهنګي او خپرنیز تاریخ کې ساری نه لري.

ښاغلی محمداجان ((یار)) هم د همدغه بهر مېشتي فرهنګي او خپرنیز بهیر یو هڅاند غړی او یار دی چې تراوسه یې په خپل مټ د خپل اند و اند (فکر او خیال) درې ثمرې (کوکارې) شعري ټولګه، (سره ډولۍ) د لنډو کیسو مجموعه او (د کونړ تاترې) څېړنیز اثر زمونږ رنځېدلې افغاني ټولنې ته ډالۍ کړي او دا دی (ویر) یې د شعرونو دویمه ټولګه ده چې د ادب

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینوالـو تـه یـې وړانـدې کـوي. دا چـې د (یـار) برخلیـک لـه (کوکارو) او (ویر) سره تړلی دا څه ناڅاپي خبره نه ده، بلکې دا د هغې شلکلنې غمیزې زېږنده او پایله ده چې زمونږ ټولـه ټولنه کـړوي، پـر اور یـې اړوي را اړوي او دادی اوس یـې لا عمـر دربیمې لسیزې ته هم اوږد یږي.

شاعر د ټولنې د یو ذهني ساتندوی او پالندوی په توګه کله چې د خپلې ټولنې جنازه په خپلو سترګو ویني او مړی یې دده پر وړاندې پروت وي، نو پرته له چغو، کوکارو او ویرونو نور څه کولای شي؟ خپله خو شاعر له ویر، فریاد او چغو پرتـه څه نه شي کولای، خو دده چغې، فریادونه او کوکارې بیا کرار کرار مړو اروا وو او ویدو ذهنونو تـه ساه ورکوي او لـه خوبـه یې راویښوي.

د همدغې تودوخې پـه پایلـه کې د ټولنې غـړي خوځون ته چمتو کېږي بیا ټولنه حرکت کوي او خپل ژوند خوندي کوي. یار صاحب هم د خپلې ټولنې د هغه سوي لوي بلبل په شان دی چې بڼ او چمن یې چا ترې تروړلای، مروړلای او سېزلای دی او دی یې ترې فراري کړی دی. سره له دې چې دی دېرو ښو چمنونو او بڼونو ته تللی، خو پردیو ګلونو ته یې ټېپې نه راځي، ځکه چې د ده د روحي او جسمي ژوند ترمنځ واټن رامنځته شوی دی. د هغه په روح کې خپل طبیعت او طبیعي منظرو داسې غزونې کړې چې د چا مصنوعي ښکلا او لاس جوړې چمنونه یې ذهن نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي خړوبولای. څوک چې د یار صاحب دا شعري ټولګه ولولي نو له یو داسې کونړي پښتون افغان سره به مخامخ شي، چې اوس هم د کونړ په (وته پور) کې مېشته دی او د کونړ په غرو رغونو کې ګرځي راګرځي.

ده په خپل کلام کې له هېڅ ډول تکلف او تصنع څخه کار نه دی اخیستی، بلکې څه یې چې زړه غوښتي هغه یې په ساده او صمیمي ډول مطرح کړي دي. صمیمیت او ساده ګي د کلام د ښکلا یوه برخه ده، که په ظرافت سره وپېیل شي نو کلام به ډېر ښکلی کړي.

یار صاحب د یو رښتیني انسان په توګه ځان د تکلف او تصنع په زولنو نه دی تړلی، بلکې خپله خبره او موخه یې نېغه بیان کړې ده. ساده بیان سره له دې چې د یو شمېر کره کتونکو نه خوښېږي، هغوی یې د کلام هنري جوهر ته زیان رسوونکی بولي او وایي چې د هنري کلام عمر را لنډوي، خو د ساده کلام ګټه داده چې د عام و خاص د پوهې وړ وي، په سملاسي ډول د لوستونکي او اورېدونکي مانیزه او ښکلاییزه تنده خړوبوي او هغوی یې د مانیزې مرغلرې د پیدا کولو لپاره فکري هڅې او پلټنې ته نه اړ وزي، د یار صاحب کلام په ساده رنګ کې یو ښکلی ارمان رانغښتی، د ده د کلام مرکزي ټکی هېواد پالنه، ملت پالنه او له هغو سره مینه ده. که ده ژړلي نو هم د همدغه ارمان لپاره یې ژړلي او که کله خندېدلی هم دی، نو هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغې هيلې ځلا خندولی دی. هغه څوک چې د يار صاحب له دې ملي او هېوادني ارمان سره ګډ درد ولري، نو هغه دده له کلام څخه ډېر خوند اخيستلای شي.

سندرې په ژړا شوې چې سازونه لېوني شول
مطرب شو لاس تر زنې چې تارونه لېوني شول
دا ډېره موده چوپ دي په دې کلي کې سازونه
ټپې شولې سرسامې مجلسونه لېوني شول
کړېږې وريږې ځوانی تر خاورو لاندې شولې غلې
خالونه ځوانيمرګ شول وربلونه لېوني شول...

يار صاحب د هغې اوږدې غميزې انځور باسي، چې زموږ ټول ولس يې نهيلی کړی، خو چاته يې لا تر اوسه د خلاصون څرک نه لګي.

د زلفو توري شپې اخيستی يم سبا نه راځي
توره تياره ده پر وطن باندې رڼا نه راځي
لارې سرې شوې دي چلېږي پرې تل سرې جنازې
ساندو وچ کړي ستوني، هېچاته خندا نه راځي
وينو کې وزېږېده لوی شو او تباه شو نسل
رحم پر دې غريب ولس باندې د چا نه راځي
وطن تالا شو خير کړې (ياره) نور به کېږي لا څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـر سـيند لاهـو شـولو عـزت چاتـه حيـا نـه راځـي.

کله چې پر شاعر د ژوند د ارمانونو د پوره کولو ټولې لارې بندې شي، نو يوازينۍ لاره چې پاتې کېږي، هغه الهي ځواک ته پناه وروړل دي. شاعر هم خپل وروستۍ دمه ځای او تمځای همدغه الهي دربار ګڼلی او د خپل هېواد د ښېرازۍ، ښکلا او سوکالۍ هيله ورڅخه لري:

ای د ټولـو ربـه دا وطـن راتـه بيـا ښـکلی کـړه
لمـر د نـوي ژونـد زمـوږ اسـمان کـې راختلـی کـړه
لـږه شـان موسـکا خـو هـم زمـوږ پـر شـونډو راولـه
هغـه د پښـتون شـان او شـوکت راتـه ښـاغلی کـړه
يـو ځـل خـو زمـوږه دغـه سـتر ارمـان ترسـره کـړه
دا کنډوالـه ملـک راتـه ناڅاپـه غوړېـدلی کـړه
تللــې غرڅنــۍ درســره غرونــو تــه بيــا راولــه
هـر غـدار زمـوږه پـه نـړۍ کـې شـرمېدلی کـړه
ټـول پـه خنـدا راولـه چـې مينـه محبـت وکـړي
بس دی هر غماز د (يار) له کلي نه نور غلی کړه.

يار صاحب سره له دې چې د پښتو ادب د اوسني پېر د نورو شاعرانو پـه شان حالاتو سخت ځپلی او اسکيرلی دی او دې دردونې او ځپني له (کوکارو) نه تر (ويره) رارسولی، خو د دې وير له څپاندو څپو سره سره بيا هم د زړه په تل کې يوه پټه شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثبته هیله لري او په دې امید دی چې تیارې به لاړې شي او زموږ پر مالت به بیا سحر وځلیږي، د شاعر دغه لوړ او پټ ارمان د سړي په ذهن او زړه کې د راتلونکي سوکالۍ هیلې راټوکوي او پر ژوند مو باوري کوي.

زمـوږه پــر مالــت بــه بیــا ســحر راوخیـــږي
ســپوږمۍ بــه پــر کنــډو لــوړ مــازیګر راوخیـــږي
منګیــه دا زمــا تنــده خــو ســتا پــه زړه کــې لامبــي
کتـــار بـــه هـــم د پیغلـــو پـــه ګـــودر راوخیـــږي
دا تللــې قــافلې بــه بیــا وطــن تــه راســتنې شــي
د دې وربځــو تــورتم کــې بــه لمــر راوخیـــږي
خنـدا بـه د هـر چـا پـر وچـو شـونډو راخـوره شـي
ګلونــه بــه پــه دښــتو ســمه او غــر راوخیـــږي
پـه شـوخو شـانو سترګو کې به مـاتې تلوسې شي
د (یــار) زخمــي ســینې نــه بــه خنجـر راوخیـــږي.

زه د یار صاحب په پورتني هیله من شعر پورې خپلې هیلې تړم، په داسې حال کې چې دده په (ویر) کې ځان شریک ګڼم، کلام ته یې له مثبت لید لوري ګورم او د هر ډول کره کتنې غشي پرې نه را وروم، دا هم د یار صاحب نوې شعري ټولګه او دا هم تاسې درانه لوستونکي.

په ډېره زیاته فرهنګي مینه
محمد اسمعیل یون
پېښور-پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا پوهنې ښوونځي

د پــوهنيزو اثــارو خپــرول، د يــوې ژبــې او ملــت د ودې او پرمختـګ لپـاره ډېر مهم دي. هغـه وخــت چــې پــر کابــل پوهنتــون د جګړې ناتار نه و خور شوی، نو ګڼ شمېر درسي او مرستندوی درسي کتابونــه، مجلــې او نــور پــوهنيز کتابونه يې خپرول. دغو اثـارو پـر خپل وخت د پوهنتون د محصلينو درســي ســتونزې حــلولې او د اســـتادانو د پـــوهنيزو تجربـــو او

معلوماتو په زياتون کې يې کارنده رول درلود. د جګړې لـه کبلـه د کتـابونو او پـوهنيزو اثـارو خپـرول پـر ټپـه ودرېدل. د پوهاند صاحب ګل رحمن حکيم دا علمي اثر هم لږ تر لږه د اتو کلونو پـه بهير کې د چاپ جوګه نه شو.

دا اثر چې د اروا پـوهنې ببلابېـل ښـوونځي راپېژني او پـر يـو شمېر نـورو، اروايـي مسـايلو بحث کـوي، د کابـل پوهنتـون پـه ښــوونې او روزنــې پــوهنځي کــې د يــو درســي کتــاب پــه بڼــه تدريســېده، چـاپ يـې د نومـوړي پـوهنځي محصـلينو تـه خـورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم و. د دغې اړتیا لـه کبله مـا لـه پوهاند صـاحب ګل رحمـن حکیم سره د دغـه اثـر د چاپ پـه باب خبرې وکړې. استاد د دې کتـاب یـوه لاسکښـلې نسـخه ماتـه راکـړه. مـا د هېـواد ځـوان لیکـوال او شـاعر ښـاغلي صـدیق الله بـدر تـه د خطـاطۍ لپـاره ورکړه. بدر صاحب په ډېره مینـه پـه وړیـا ډول دا کتـاب خطـاطي کړ. د چاپ لپاره مې د هېواد له ډېر تکړه لیکوال او روغتیـا پـال ښاغلي ډاکټر محمد فرید بزګر څخه چې د علمي کتـابونو لـه خپرولو سره ډېره زیاتـه مینـه لري او تراوسه یې پخپله هم ګڼ شمېر طبي، ادبي او نـور پـوهنیز کتابونـه چاپ کړي دي، هیلـه وکړه، ښاغلي ډاکټر فرید بزګر زموږ هیله پوره کړه او دا پوهنیز کتاب یې پخپل لګښت چاپ کړ.

زه د کابل پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي محصلینو او پوهاند صاحب ګل رحمن حکیم ته د دغـه کتـاب د چـاپ لـه املـه مبارکي وایم او لـه ښـاغلي صـدیق الله بـدر او ګران ډاکټر فریـد بزګر څخه ډېره مننه کوم چې دا کتاب یې د چاپ جوګه کړ.

په مینه او درناوي

د پوهنیزو او ادبي کتابونو د خپراوي او د هېواد د فرهنګي بډاینې لېوال

پوهنیار محمد اسمعیل یون

۱۳۷۸- لړم- ۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګام پر ګام له خوشال سره

لوی څښتن تعالی (ج) دوه لوی ستر نعموتونه پر پښتو ژبه او ادب لورولي دي؛ يو پښتو لنډۍ دي، چې د هر ډول اند

او انځور د وړاندې کولو او جوړولو ځواک لري او د نړۍ هېڅ شعر ورسره د پرتلنې او مقابلې وړتيا نه لري؛ که د نړۍ د هرې ژبې شعري جوله له پښتو لنډۍ سره وتلل شي، د لنډۍ د جذابيت ځواک، د افادې قوت او د انځورونې رنګينې به ترې درنه شي. دويم نعمت خوشال بابا دی چې لوی څښتن پښتو ژبې او پښتو ادب ته په نصيب کړی دی. لوی خان د پوهې او هنر داسې يو کان دی، چې د اند او هنر له غميو ډک دی. په نړۍ کې ګڼ شمېر ليکوال او شاعران تېر شوي، چې سيمه ييزې او ژبنۍ پولې يې ړنګې کړې، نړيوال شهرت او د انسانيت ستر مقام ته رسېدلي دي، خو د خوشال لوړتيا يوازې د شاعر او ليکوال تر بريده نه ده. لوی خان د ذهني ځواک يوه برخه شاعرۍ ته ځانګړې شوې ده او نوره يې د ژوند نورو برخو ته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویکتور هوگو او بلزاک د فرانسې لوی لیکوال وو، خو یوازې لیکوال وو، نه قومي مشران وو، نه سیاستوال او نه جرنیلان. شکسپیر د نړۍ نامتو لیکوال و، خو یوازې لیکوال او بس، پوشکین د روسیې او نړۍ نامتو شاعر تېر شوی، شخصیت یې یوازې د همدې شاعرۍ په شا او خوا کې مطرح کېږي، خو زموږ د پښتنو خان بیا داسې نه دی، خان نه یوازې شاعر او لیکوال و، بلکې ټولنپوه و، ژبپوه و، رنځپوه و، اروا پوه و، جګړن و، صوفي و، فلسفي و، ښکاري و، نقاد و، ګرځندوی و، سیاستپوه او سیاستوال و، روزنپوه و، ملتپال او ملت رغاند و، تاریخپوه و، خو ((څه نه وو، چې نه و)) د خان ذهني ځواک هم پر همدغو خواو وېشل شوی و، کله چې سړی د بابا هر اثر لولي نو فکر کوي، چې ده به په بله برخه کې څه نه وي لیکلي. د ساري په توګه کله چې سړی (دستارنامه) لولي، نو فکر کوي چې خان یو سیاستپوه دی، کله چې (طب نامه) لولي یو رنځپوه او طبیب خوشال مو تر سترګو کېږي او کله چې (بازنامه) لولي نو فکر کوي چې خوشال له ښکار پرته بل هېڅ کار نه دی کړی، لکه چې خپله وایي: ((که د ښکار په چارو اخته نه وای، نو د دنیا هومره علمونه به زما وو)) کله چې د یو شخص ذهني ځواک تر شلو نه پر زیاتو بېلابېلو ډګرونو ووېشل شي او بیا په هره برخه کې د یوه غوره نظر او مقام خاوند وي، سړي ته پته لګي چې د دې شخص ټولیز ذهني ځواک څومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. نو که موږ هم د لوی خان په باب قضاوت کوو او یا یې له چا سره پرتله کوو، نو د خان ټوله ذهني قوه باید په پام کې ونیسو. یو ایراني لیکوال او کره کتونکی دې ټکي ته متوجه شوی او ددې حقیقت جام یې پر سر را اړولای دی. دا لیکوال وایي: ((فردوسي چې په حماسي، سعدي چې په عرفاني او حافظ چې په غنایي برخه کې سره یو ځای شي، نو یو خوشال ختک ځنې جوړیږي.))

راورټي انګریز د خوشال بابا د اثارو شمېر ۲۵۰ ټوکه (عنوانه) ښودلی دی. کله چې څوک د خوشال بابا ذهني شتمنۍ ته ګوري، نو ددې آثارو پر شمېر پوره باوري کېږي. له نن څخه اټکل درې نیم سوه کاله او ان تر هغه را وروسته به د نړۍ په یوه هېواد کې هم داسې کومه بېلګه پیدا نه شي، چې د ورځني ژوند له سختو بوختیاوو سره سره یې د ژوند په بېلابېلو ډګرونو کې د څومره والي او څرنګوالي له پلوه دومره اثار لیکلي وي.

د خان نبوغ او د ذهني شتمنۍ رنګارنګي له دې څخه هم څرګندېږي، چې د ده د اند و ژوند په باب تر اوسه پورې افغاني او بهرنیو لیکوالو تر یو زر عنوانه پورې بېلابېلې لیکنې کړي، خو بیا هم د خان د هنر په دریاب کې داسې مرغلرې پاتې چې د ډېرو نظر لا ورته نه دی رسېدلای، نو ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو لا د خان اند وژوند او هنري نړۍ نوري ځېړنې او پلټنې ته اړتیا لري.

استاد محمد اصف صمیم هغه افغان لیکوال دی، چې هم خوشالپوه دی، هم خوشال مین ، ډېر کلونه کېږي، چې د بابا داثارو پر ځېړنه او شننه بوخت دی. اوسنی اثر هم دده د ډېرو کلونو د ژورو ځېړنو او پلټنو پایله او ثمره ده. استاد صمیم په دې اثر کې هغه څه راټول کړي، چې تر دې دمه لا د خوشالپوهانو لاس ورته نه و رسېدلی. (ګام پر ګام له خوشال سره) ددې اثر لومړۍ برخه ده، چې په خورا زیار او هڅه ترتیب شوې او داسې تاریخي اوډون یې ورکړی چې د بابا د ژوند سترو پېښو یوه رڼه هنداره ګڼل کېږي. ددې برخې اهمیت په دې کې هم دی چې په خپله د لوی خان له اثارو څخه په کې زیاته ګټه اخیستل شوې او خان هم د زمانې د یو ستر اندیال (مفکر) په توګه د خپل ژوند پېښې لکه د یو تاریخپوه په توګه ثبت کړي دي.

استاد صمیم د بابا د فکر او هنر همغه لارې څارلي او د هغه د ژوند هره پېښه یې ورڅخه رابهر کړې ده. (خوشال او قران) د دې اثر بله غوره برخه ده چې په خوشالپوهنه کې یو بل څپرکی ګڼل کېږي. د بابا له قران لوستنې او ګروهمنتیا څخه څرګندېږي، چې نه یوازې د قران د مطالعې خاوند و ، بلکې پر قران باندې د یو ګروهمن شخص په توګه د عملي ژوند په ډګر کې هم د الهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارښوونو پر پلي کولو بريالی شوی و. (د خوشال د ژبې ټوپک) د اثر بلـه پـه زړه پـورې برخـه ده، چـې د خوشـال سـتروالی او زړورتوب ورڅخه ښه ترا څرګند يږي. خوشال د خپلې ژبې د ټوپک خوله لومړی ځانته برابره کړې ده، نو هغه څوک چې د دومره اخلاقي او فکري جرئت خاوند وي، چې تر هر چا دمخه پر خپل ځان نيوکه او ګوزار وکړي، پر ستروالي يې بايد څه شک ونه شي.

(خوشال کتابونه او شاعران) هم د دې اثر پـه زړه پوري برخې دي او څېړنه يې په کار وه. په دې برخه کې د بابا د خپل وخت فرهنګـي چاپېريـال، د ليکـوال او کتـابونو څـومره والـی او څرنګوالی پـه ښـه توګه څرګند يږي، د بابا د لوستنې ساحه هم ورڅخه ښکاريږي، پر هغو فکري واکمنـي هم او لـه هغـو څخـه د جذب ځواک هم، که په ټوليز ډول د استاد صميم دا زيار وارزول شي نو پـه خوشالپوهنه کې يو ډېر ګټور او ځيـرمن کـار ګڼل کېږي، نـه يـوازې پـه خوشالپوهنه کې يوه نوې زياتونه ده او د بابا د مينوالو او لېوالو لپاره د لوستنې يوه نوې لاره ده، بلکې د مسـلکي لوسـتونکو يـانې د ژبـو او ادبيـاتو پوهنځيـو د محصـلينو لپـاره هـم يـو ګټـور اثـر دی او کېـدی شـي د خوشالپېژندنې مضمون د يو مرستندوی کتاب په توګه ور څخه ګټه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ استاد محمد اصف صميم ته ددې ګټور کتاب د ليکلو او چاپ له امله مبارکي وايو ، مننه ورڅخه کوو ، ستاينه يې کوو او د لوی خدای(ج) له درباره ورته نورې فرهنګي برياوې غواړو.

په فرهنګي مينه
اسمعيل يون
۱۳۷۸المريز کال
پېښور ، پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

((لاهو)) شاعر

لـه نـن نـه پنځـه ويشـت کالـه د مخـه لـوی څښـتـن(ج) د کابـل د للنـدر پـه سـيمه کـې د رڼـا يـو سـتا يونکی او پـالونکی ګـل (نورمحمد) وټوکـوه، ورو ورو يـې پـه رنګونـو او ښـکلاوو کـې داسې رنګ کړ چې يو وخت يې ځانته پـام کېـده، نـو بيـا د مينـې، عـاطفې، ښايسـت او رنګونـو پـه سـيند کـې ((لاهـو)) شـوی و. دی د مينـې اوبـو دومره وړی و چې بيا تـرې نـه ده خپلـه ځان را ايستلای شو او نه هم چا لاس ورکولای شو. ((نورمحمد)) د مينې او رڼاګانو، اهونو، اوسپلو، غمونو او دردونو په يو ځای شوي سيند کې دومره غوټې ووهلې چې د دې سيند لـه تلـه يې د ښکلو ګړنيو مرغلرو (شعرونو) ټولګـه راجوړه کړه.

اوس چې د نـور پـه سـيند کـې د لاهـو شـوي ((لاهـو)) شـعرونه لولو، نو د همدې رڼا، ښکلا، اهـ، درد، فرياد او د خپـل سوي لوي چاپېريال انځورونـه مـو پـه سترګو او ذهـن کې راټوکېږي. خدای(ج) پر لاهو ډېر مهربانـه شـوی، چې لـه نـازک احسـاس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوږمن زړه سره يې ورته د شعر ښاپيرۍ هم پـه نصيب کړې ده. که د يو بشـپړ عـاطفي انسـان (شـاعر) د احسـاس غمونـه د شـعر الهه په خپلو وزرونو کم نه کړي، نو خدای خبر چې د هغـه زړه بـه څومره حرکت وکړای شي؟. ((لاهو)) د يوه عـاطفي موجود پـه توګه د ټولنې هر درد او غم دومره ځورولی چې لـه نـا چارې يې شعر ته پناه وروړې ده. د ټولنې هر دردوونکی او خوشـالوونکی انځور چې د ده په شعرونو کې ګورو، نو هغه يو ځل د ده ذهن او زړه تـه لاره کـړې، هغـه يـې د خپـل ذهـن او زړه پـه پـردو کـې تـاو کړی، د احسـاس پـه اوښـکو يـې وينځلـی او بيـا يـې مـوږ تـه پـه انځوريز ډول وړاندې کړی دی.

((بلال په وينو کې)) د ده د انځوريزې شاعرۍ لـومړۍ ټولګـه ده. دوه نـورې شعري ټولګې يـې هـم د چـاپ انتظـار باسي. زه د لوی خدای(ج) له دربار نه هيله لـرم، چې ((نورمحمـد)) دې نـور هم د شعر او ښـکلاوو پـه سـمندر کـې ((لاهـو)) وي او د ښـکلو مرغلرو د را ايستلو او ځلولو جوګه دې وي، خو داسې نـه چې يو وخت د ژوند د مستۍ په سيند کې دومره ډوب شي، چې د ټولنې غمونه هېر کړي او د خوښۍ په څپو کې يې هر څه لـه يـاده ووځي.

د شاعر لاهو د لابري په هيله

اسمعيل يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرديس ژوند او ((پرديسې نغمې))

په تېره لسيزه (۱۳۶۰-۱۳۷۰ کلونو) کې په کابل کې د شعر او شاعرۍ بهير ښه په ځپو و. ښاغلى ملکي خزان هم د دې بهير يو فعال غړى و. دى سره له دې چې يو پوځي سړى و، خو ادبي ذوق او ولوله پرې دومره غالب وو، چې له سختو عسکري دندو سره سره يې هرې ادبي غونډې او مشاعرې ته ځان رسوه. همدغې مينې او لېوالتيا د ده ذهن له اغزن پوځي چاپېريال څخه رابهر کړ

او د شعر په ورښېمين ټال يې وزنګوه. ملکي خزان په تېره لسيزه کې ښايسته ډېر شعرونه او نظمونه وليکل، چې ګڼ شمېر يې د هېواد د هغه مهال په خپرونو کې خپاره شوي، خو د ځانګړې شعري ټولګې د چاپ مجال ورته ور نه کړ شو. د روانې لسيزې (۱۳۷۰-۱۳۷۹کلونو) په بهير کې چې د کابل ښار او د هېواد د سياسي او پوځي نظام بنه واړول شوه، نو ملکي خزان هم لکه د ځينو نورو په شان لومړى پېښور، بيا د پاکستان نورو ښارونو او بيا ايران ته مهاجر شو. ملکي خزان د تېرې لسيزې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند معکوس دا ځل د قلم او مسلک د روزۍ پر ځای، د لاس مزدورۍ ته کېناست. سره له دې چې د هغه پر ژوند خزان راغلی و او د هیلو ډېر ګلونه یې ورته مرور ولي وو، خو د ده پر اند او همت د دې خزان زور ونه رسېده؛ هغه په هجرت کې هم قلم له ګوتو ونه غورځاوه او ښایسته ډېر شعرونه او نظمونه یې ولیکل. ((پردېسي نغمې)) د ده د همدغې نړدې یوې لسیزې پردېس ژوند شعرونه دي، چې د ده د مهاجر ژوند د ناخوالو انځورنه په کې شوې ده. که څه ملکي خزان له نړدې نه لیدلی وي، نو ډېره ښه به ورته څرګنده وي، چې هغه د سپېڅلو ولولو یوه څپه ده. سپېڅلي خلک خپله ولوله او جذبه نېغ په نېغه بیانوي، نه د وېرې پروا لري او نه د خطر.

ملکي خزان هم په خپل دې کلام کې خپل احساسات نېغ په نېغه بیان کړي او خپل زړه یې ښه تش کړی دی. د شعر کره کتونکو د ګواښونو او اخطارونو پروا یې هم نه ده کړې، خو د خپل زړه غوټه یې ښه اواره کړې ده. د یو شاعر روحي بار د کمولو او رواني سترېا د له منځه وړلو لپاره ښه لاره داده، چې شاعر خپل زړه کې غوټه نه پرېږدي او وایي چې د خپل اند ناوې باید د ګلوییونو په پاڼو کې تاوه کړي او د تخیل رنګین شال ور په سر کړي، په ټولیز ډول د استاد الفت په وینا ((شاعران له قید و بنده بې پروا دي.)) ملکي خزان هم داسې یو شاعر دی، چې د خپل اند په ازادۍ کې له قیده و بنده بې پروا دی. زه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعري ټولګه د هجرت په ستونزمن او اغزن چاپېريال کې د
ملکي خزان د همت او بريا غټه نښه ګڼم. دانش خپرندويې
ټولنې ته چې تل يې د چاپ په برخه کې د کموسو او بېوسو
ليکوالو او شاعرانو لاسنيوی کړی، د دې شعري ټولګې د چاپ
له امله شاباسې ورکوم او خپله شاعر ته يې زياته زياته مبارکي
وايم. خدای دې وکړي، چې هېڅکله هم د خزان صاحب پر
شعرونو خزان رانه شي او پر شعري يون يې تل پسرلی وي
پسرلی.

په فرهنګي مينه

اسمعيل يون

پېښور ۱۳۷۹ل کال د غبرګولي ۳۰مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې اثر لیکوال او خپرندوی په باب ځو خبرې

ښاغلی قدرت الله حداد په اوسنیو څو لسیزو کې د افغانستان د ملي مبارزې د فرهنګي او لیکني ډګر یوه نومیالۍ څېره ده. حداد صاحب د ځوانۍ له شېبو نه بیا تر دې دمه قلم له ګوتو نه دی لرې کړی او د ګڼو لیکنو او ځانګړو اثارو په خپرولو سره یې خپله ملي، هېوادنۍ او فرهنګي مینه په زبات رسولې ده. د ده په هره لیکنه د ملي اند و ارمان دښمنانو خپل تندی

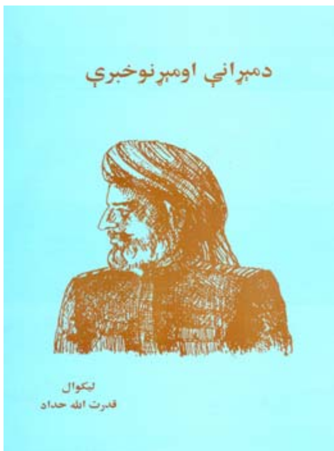

تریو کړی او دوستانو وریـن کـړی دی. د هېـواد او خـاورې شعوري دښمنانو او د هغـو پلویـانو وخـت پـر وخـت د حـداد صاحب پر لیکنو نیوکې کړې او هڅه یې کړې چې هغه په افغاني ټولنه کې په ((فاشیستي)) هڅو تورن کړي. د ملتپالو افغانانو د مخالفینو یو مهارت په دې کې دی چې دوی تل هڅه کوي په تبلیغاتي فعالیتونو کې له تعرضي چلند نه کار واخلي. هر کله چې یو افغان د خپلې ملي ژبې، ملي حقوقو او د خاورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشپړتيا او د ملت د سرلوړۍ خبره پوره کړې ده، نو دوی ژر تر ژره پرې د نشنليست او فاشيست، ژبپال او ملتپال تور پورې کړی دی. ملتپالنه او ژبپالنه يې زموږ په ټولنه کې په ځانګړې ډول د پښتنو لپاره يو جرم ګڼلی او انګېرلی دی. په داسې حال کې چې دوی په خپله د بل چا د ژبې په غوځولو او زبېښلو د فاشيزم د وروستي پړاو پلي کوونکي دي. دې ډول کسانو په خپل تعرضي تبليغ سره يو زيات شمېر پښتانه روڼ اندي له دې کبله چې څوک ورته نشنليست او يا فاشيست و نه وايي له خپلې ملي لارې او تګلارې اړولي او د زيات احتياط سيوري ته يې خوبولي دي. خو داسې روڼ اندي پښتانه هم شته چې زموږ د ملي ژبې او ملي ارمان د دښمنانو د يرغليزو هڅو د دفاع ځواک هم لري او د متقابل ګوزار قوت هم. ښاغلی حداد صاحب د همدغه ډول روڼ اندو پښتنو ليکوالو له جملې څخه دی.

ده په تېرو دريو لسيزو کې د نورو د ژبني او کينه ييز يرغل پر وړاندې هم دفاع کړې او هم يې د خپل قلم څوکه ښه تېره کړې ده. ځکه خو حداد صاحب لکه د يو شمېر نورو پښتنو ليکوالو په څېر افغان ضد ډلو ټپلو او اشخاصو ته د سترګو اغزی دی.

(د مېړانې او مېړنو خبرې) د حداد صاحب يو بل مېړنی جرئت دی چې د خپل ملي ارمان لپاره يې ترسره کړ. په دې کتاب کې داسې مسايل راغلي چې مړاوو اروااوو ته ځواک

(c) ketabton.com: The Digital Library

وربښي او د سړي ملي ولوله او جذبه پیاوړې کوي. له تاریخي پلوه هم داسې نوي مسایل په کې راسپړل شوي چې تراوسه پورې یې لا ډېرو لیکوالو او مورخینو ته ځرک نه و لګېدلای. په ځانګړې ډول د ازاد خان سلېمانخېل او سر خاني خان الکوزي په باب معلومات او د هغو د مبارزو په باب ځرګندونې ډېرې زیاتې په زړه پورې دي. کله چې سړی دا لیکنې لولي خپل ملت سره د سړي مینه زیاتېږي او پر خپلو نیکونو او د هغو پر کړنو یې د باور روحیه پیاوړې کېږي. دا فکر سړي ته پیدا کېږي چې زموږ څومره نور اتلان به د تاریخ د پېښو په ګردونو کې پټ وي، کاشکې زموږ د توري او قلم، د واک او ځواک انډول برابر وای، بیا به نو زماني زموږ د اتلانو پر څېرو د هېرېدا ګردونه نه وو خپاره شوي.

د حداد صاحب دې کور ودان وي، د تاریخ تیاره ګوټونو ته ننوت او په خپل ژورلید او لرلید یې په لعلونو سترګې ولګېدلې او هغه یې له ایرو نه ځلا ته راوایستل. (د مېړانې او مېړنو خبرې) کې د مېړنتوب او سړیتوب نورې ډېرې خبرې هم شته، چې د هر مېړني او نیم مېړني لپاره یې لوستل ډېر ګټور دي. د کتاب پاڼې په بیا بیا لوستلو ارزي.

کله چې د مېړنو خبرې کېږي نو طبعاً مېړني د سړي ذهن کې انځورېږي، هو همداسې یو بل مېړنی هم د ستاینې او یادونې وړ دی. ښاغلی اقبال پښتونیار یادوم چې مینې، ولولې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

جذبې يې دی لـه خپـل هېـواد ، ولـس او ملي ژبې سره د مينې د سرتېرۍ او سرغندويۍ پوړۍ ته رسولی دی.

ښاغلی پښـتونيار د هغو افغانانو لـه جملې څخه دی چې دا ډېر کلونـه کېـږي غـرب تـه تللـی خـو غربـي شـوی نـه دی. همغـه پښتون دی او همغه پښتونيار. دی نه يوازې له روحي او فکري پلوه لـه خپـل هېـواد او خلکو سره خپله مينه پاللې، بلکې پـه عملـي ډول يـې هـم دخپـل ولـس د ټپونـو پـه درملونـه کـې ونـډه اخيستې ده. د شوروي-افغان د جګړې پـه کلونـو کـې پښـتونيار ډېرې هلـې ځلـې کـړي چې د افغانـانو غـږ د نړيوالـو غـوږونـو تـه ورسوي. پـه دې تـرڅ کـې ده د ملګرو ملتونـو د بشـر د حقوقـو لـه ځانګړي استازي ارمکورا سره ډېر منډې تـړې کـړي او هغـه تـه يې د افغانسـتان د خلکو د ژونـد ربـتينې انځـور وړانـدې کـړی دی. پښتونيار نه يوازې د افغانانو د سياسي غمونو پـه درملونه کې تر خپلـه وسـه ونـډه اخيسـتې، بلکـې د خپلـو هېـوادوالـو د فزيکـي ټپونـو د درملـونې لپـاره يـې هـم د خپلـو خولـو محصـول رالېږلـی دی. ښـاغلی پښـتونيار لـه ۱۹۸۹م کـال راهيسـې پـه کنـدهار، ننګرهـار، ميـدان وردګـو، غزنـي ولايتونـو، کـوټې، پېښـور او د پېښـور اسلام ابـاد د لارې پـه اوږدو کـې د افغـان مهاجرو پـه کمپونو کې يو زيـات شـمېر مهـاجرو تـه دارو درمـل رسـولي او لـه يـو شـمېر بېوزلـو افغانـانو سره يـې مـالي مرسـتې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغو ملي، اسلامي او انساني هڅو ترڅنګ پښتونيار له څو کلونو راهيسې په يو لړ فرهنګي هڅو هم لاس پورې کړی دی، له يو شمېر فرهنګيانو سره يې مالي مرستې کړې او د ځينو فرهنګي اثارو خپراوي ته يې په يوازې ځان ملا تړلې ده. د دې اثر خپراوی هم د ده د فرهنګي هڅو يوه بېلګه ده. په نورو وختونو کې به يې نورې بېلګې هم ووينو. لنډه دا چې پښتونيار د يو ملي هېوادني ارمان او د پښتونولۍ يو سرغندوی او سوی لوی پتنګ دی او په دې لاره کې يې د عملي او نظري قربانۍ ثبوت وړاندې کړی دی.

په ټوليز ډول د حداد صاحب او پښتونيار صاحب په باب دا ويلای شو چې دوی دواړه د يوه ملي ارمان او فکر خاوندان، لارويان او هڅوندويان دي. د همدغې مينې مزي يو بل سره داسې تړلي چې يو په امريکا کې او بل په جرمني کې اوسي، خو د زړونو مينې او ولولې يې دا واټن له منځه وړی دی او دا دی د يوه فکر او د بل ملي ولوله په دې کتاب کې سره راټول شوي او لوستونکو ته وړاندې کېږي. زه د همدې ملي لارې يو دربېيم لاروی او لېوال په داسې حال کې چې د دې کتاب په ليکلو او خپرولو کې د دواړو هڅې ستايم، د نورو ملي او فرهنګي خدمتونو په لار کې ورته لا زيات برياليتوب غواړم.

په ټوله افغاني او فرهنګي مينه

اسمعيل يون

۱۳۷۹ل کال

پېښور-پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

زرین انځور او دده د لنډو کیسو دا انځوریزه ټولګه

اته کاله کېږي چې د هېواد پیاوړی لیکوال محمد زرین انځور له هجرت نه د یو بل مهاجرت لمن نیولې (له پېښور نه اروپا ته تللی دی.) اصلاً خو هغه پر ۱۳۶۹ل کال مهاجرت ته اړ شوی او تر پېښوره یې ځان رارسولی و، خو پېښور له فرهنګي پلوه دومره افغاني ځانګړنې لري، چې سړی په کې نه پردی کېږي. نو ځکه انځور صاحب د کابل په شان په پېښور کې هم خپلو فرهنګي هڅو ته دوام ورکړ او پر لنډ تنګ وخت یې څلور عنوانه اثار خپاره کړل. کله چې یې د اوږده سفر لمن ونیوه، د قاف تر غرونو واوښت او جرمني ته ورسېد، نو ښایسته ډېره موده؛ کابو پنځه کاله دده په فرهنګي کار کې خنډ او ځنډ پېښ شو. په دې موده کې دده زیاتې تخلیقي او کره کتنیزې لیکنې خپرې نه شوې، نو ځکه خو زموږ له هېواد مېشتې فرهنګي چاپېریال سره

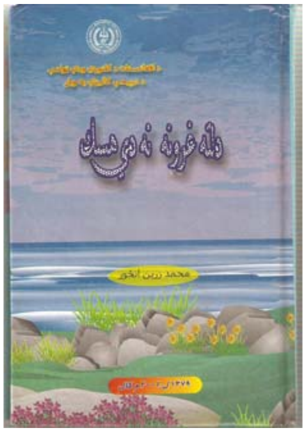

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې اندېښنې او فکرونه پیدا شول، چې خدای(ج) مه کړه ګڼې لویدیز کلتور د جاذبې دومره ځواک لري، چې د انځور غوندې یوه پخه ادبي ستنه یې هم په ځان کې دل او حل کړه(!)

په دې موده کې دده ذهني او فزیکي واک و ځواک، فرهنګي مینې او ولولې د لویدیز فرهنګ له خوړو تودو سره یوه ستړې او نا انډوله مبارزه وکړه، خو په پای کې ثرګنده شوه چې انځور د خپل فکري، فرهنګي بلوغ او ملي ولولې له کبله د نورو تر فرهنګي یرغل او اغېز لاندې رانغی، بلکې هلته لا زیات خپلې ټولنې ته د فرهنګي خدمت جوګه شو. تر ټولو غوره فرهنګي خدمت یې په جرمني کې د یو شمېر نورو افغان لیکوالو، فرهنګیانو او فرهنګپالو په مرسته د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې جوړول و، دا کتاب د همدې فرهنګي ټولنې (۲۵)مه مېوه ده، چې خپلې ټولنې ته یې ډالۍ کوي. ((زمونږ د کلي پانې)) تر داستاني ټولګې ثخه وروسته دا د انځور صاحب د کیسو بله ټولګه ده چې درنو لوستونکو ته وړاندې کېږي. ددې ټولګې په خپرېدو سره لیکوال له خپلې ټولنې سره نور هم خپل ذهني او رواني پیوستون ثرګند کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه که له جسمي پلوه له خپلې ټولنې څخه ډېر لرې دی، خو ذهن او روان يې د خپلې ټولنې غمونه او دردونه شمېري.

په دې لنډو کيسو کې که ليکوال له يوې خوا په زياته کچه د خپلې ټولنې انځورونه باسي، له بل پلوه د ليکوال ذهني، فزيکي او کيسه ييز چاپېريال او نړۍ ليد هم په کې پراخ شوی دی.

د اکثرو کيسو لپاره داسې پېښې ټاکل شوې او يا پر داسې پېښو کيسې ليکل شوي، چې هغه زموږ په ټولنه کې ډېر ځله پېښې شوې دي. د دې کيسو پېښې په حقيقت کې د هغو ګڼو او بېلابېلو پېښو نچوړ او بېلګې دي، چې زموږ ټولنه يې ځپلې او اسکېرلې ده. که چېرې زموږ کوم هېوادوال د دې ټولګې کومه کيسه ولولي، نو هغې ته ورته ډېرې نورې پېښې به يې په ذهن کې تداعي شي او ان په خپله به هم ځان په هغه پېښه کې د يوه پوره او نيمه ښکېل، ځپل شوي او استعمال شوي کرکټر په توګه احساس کړي، د يو ليکوال مهارت هم، په همدې کې دی چې د هغه د اثر په هنداره کې د ټولنې هر وګړی په يوه نه يو ډول خپل ځان ويني. که يو بهرنی شخص دا کيسې لولي نو بيا هم زموږ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې له څو لسیزو ستونزمن او ترخه ژوند څخه یو عیني او ټولیز تصور اخیستلای شي.

په لوید یزه ټولنه کې د لیکوال مښتښدنې هغه ددې ور کړې چې د دوو سره لرې، متفاوتو او ان متضادو کلتوري ټولنو کلتوري قضاوتونو او پر انساني ژوند د هغو اغېزو ته متوجه شي.

هغه د ((ګلونه ګودرونه)) په کیسه کې د یوې پېښې په باب د دوو متضادو کلتورونو د چلند تصویر او تصور وړاندې کوي، چې څنګه د یوې ټولنې خلک په یوه کلتوري چاپېریال یوې پېښې ته د کرکې په سترګه ګوري خو په بل کلتوري چاپېریال کې بیا تر هغې څخه څو ځله سخته پېښه د خوشالۍ په جشن نمانځي.

((ګلونه ګودرونه کیسه)) کې احمدخان د حیات خان د یوې جزیي تېروتنې له کبله خپله توره د هغه په وینو سره کړه، خو په دې یې هم د احساساتو لمبې غلې نه شوې او بیا یې همدا په وینو سره توره د خپلې مېرمنې (مینو) په وینو هم سره کړه او خپل زوی ((منور)) یې بې موره کړ. یو وخت منور لوی شو، ډاکټر شو، لوید یزه ټولنه کې د کار او برخې خاوند شو، ډاکټر منور احمدي یوه ورځ یوې داسې خوښۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډې ته بلل شوی و چې ((د کاترین)) د واده په ویاړ جوړه شوې وه، کاترین د ډاکټر احمدي همکاره وه او په یوه طبي موسسه کې یې سره کار کاوه، دا د کاترین دریيم واده و، دا ځلې یې له یو شتمن سره واده کړی و.

د واده د محفل په منځ کې یو څوک جام په لاس دریدلی و، چې د دې واده له امله کاترین او د هغې نوي میړه ته مبارکي ووایي. دا د کاترین لومړنی میړه و. دی د کاترین د دریيم میړه دوست هم و او دواړو په ګډه دې واده ته رابللی و.

ډاکټر منور احمدي هم همدې واده ته رابلل شوی و، خو لکه ډاکټر منور احمدي ته چې د واده په ځوږ، شرنګ او وږمو کې هغه د خپل کور پخوانۍ پېښه وریاده شوه، د خپل پلار د تورې ګوزارونه او د خپلې بې ګناه مور چغې او فریادونه، نو د خوښۍ له غونډې څخه ووت. دا تقریباً د سره ورته پېښو په باب د دوو متضادو ټولنو کلتوري چلند څرګندوي، چې لیکوال په ډېر مهارت سره د هغو ژور او روڼ تصویر وړاندې کړی دی.

((دلته غرونه نه دي هسک)) کې هم همداسې د دوو ټولنو د ارزښتونو پرتلنه شوې او لیکوال په کې د یوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته پاتې ساتل شوې او يوې پرمختللې ټولنې د انساني او کلتوري ارزښتونو ارزونه او تلنه کړې ده. که څوک له لويديز ژوندانه سره هېڅ اشنا هم نه وي او يوازې دا لنډه کيسه ولولي او په هغې کې د ((ښاغلي فيشر)) د ژوند وروستي برخليک ته نظر وکړي، نو ټوله غربي ټولنه او د هغې انساني ارزښتونه د همدې يوې کيسې له مخې ارزولای شي. ((دلته غرونه نه دي هسک)) کيسه په ټوليز ډول په ښکلې بڼه د يوې لويې ټولنې د ژوندانه د ژورې انځورنې له کبله يو ادبي شهکار ګڼل کېدی شي.

((هډوکي)) لنډه کيسه د جګړه ييز مهال او تر هغه وروسته پېر د يوه جنګيالي انځورنه کوي، چې حالاتو پرې په پای کې د خپل پلار هډوکي هم وپلورل او په دې ډول د يوې ټولنې ماضي او حال د جګړې تر ستوني تېر شول.

((عريضه)) لنډه کيسه هم زموږ د شل کلنې غميزې د يوې اساسي برخې داسې يو دردوونکی، خو روښانه تصوير باسي چې څوک په کې په رښتينې مينه د ګروهمنې جګړې په نامه د خاورو تل ته ورسېدل، لکه د (صابرې ترور زامن) او ځينې نور بيا پاريس او نورو ځايونو ته ورسېدل، لکه (يماجان).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ((ډول د کلي سندربول او غلا)) لنډو کيسو کې هم د ګروهې په نامه د نغمو او سندرو پر ستوني د يو تېر شوي کينه ييز ناتار او يرغل انځور ايستل شوی او د يو يرغمل شوي او تالا شوي کلتور انځورنه ګڼل کېږي.

د دې ټولګې زياتره لنډې کيسې ددې وړ دي چې ډېرې خبرې پرې وشي، خو دا چې خپله دا ټولګه د درنو لوستونکو مخې ته پرته ده، نو زه نه غواړم چې خپلې خبرې تر دې اوږدې کړم، باور لرم چې د دې مجموعې زياتره لنډې کيسې به د لوستونکو په ذهن کې تر ډېره وخته پاتې شي او هغه به ښکلې او ښې وارزوي.

قدرمن ليکوال ته يې د لا زياتو برياوو او نورو فرهنګي هڅو هيله کوو.

په مينه او درناوي
محمد اسمعيل يون
۱۳۷۹المريز کال-سلواغه
پېښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د حقوقو بنسټونه)):
د استاد ستانيکزي يوه ګټوره پوهنيزه هڅه

لکه څنګه چې څرګنده ده د اوږدې جګړې له امله کابل پوهنتون او د هېواد نورو پوهنيزو مرکزونو ته ډېر زيات زيان اړول شوی، زيات شمېر پوهنيز کتابونه يا سيزل شوي او يا لوټ شوي دي. ددغه پوهنيز تشيال (خلا) د ډکولو لپاره د نورو زياتو پوهنيزو کتابونو چاپ او خپراوي ته ډېره اړتيا ده.

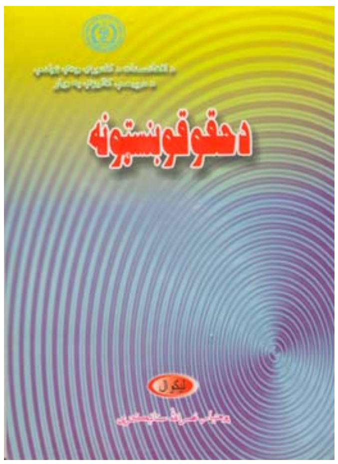

له نېکه مرغه يو شمېر افغانان په تېره بيا فرهنګيان او فرهنګپال که تر هېواد دننه دي که بهر، ددغه پوهنيز تشيال د ډکولو لپاره هاند و هڅه کوي.

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه چې په جرمني کې د يو شمېر افغان ليکوالو او فرهنګيانو له خوا جوړه شوې او يو شمېر غړي يې د همدغه کابل پوهنتون فارغان او استادان دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټینګه پتېیلي چې هېواد ته ور فرهنګي او پوهنیز خدمتونه وکړي. دې ټولنې تراوسه پورې په لسګونو، پوهنیز، تاریخي او ادبي آثار خپاره کړي دي او دا لړۍ لا دوام لري. کابل پوهنتون سره ددې فرهنګي ټولنې د یادونې وړ مرسته دا وه چې د کابل پوهنتون علمي مجلې د لومړۍ ګڼې تر خپراوي وروسته یې تر دې دمه ددې مجلې چاپ لګښت ته اوږه ورکړې ده. ددې کتاب (د حقوقو بنسټونه) خپراوی ددې ټولنې بله ډالۍ ده چې د کابل او د هېواد د نورو پوهنتونو محصلینو ته یې وړاندې کوي.

څو میاشتې وړاندې د کابل پوهنتون د حقوقو پوهنځي رئیس ښاغلي ملا محمد فاروق جلالزي صاحب او استاد نصرالله ستانیکزي د حقوقو پوهنځي د محصلینو د یوې مهمې اړتیا په توګه ددې کتاب د چاپ هیله څرګنده کړه. ما د دوی هیله په جرمني کې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې ته د لیک له لارې ولېږله او دا دی تر څو میاشتنې ځنډ وروسته دا اثر چاپ شو.

موږ هیله من یو، ټول افغانان د خپل هېواد د فرهنګي رغونې او بډاینې لپاره همدا شان یو بل ته لاسونه سره ورکړي. یو ځل بیا د خپل هېواد تالا شوي فرهنګي شتمنۍ راټولې او د خپل هېواد فرهنګ د بډاینې لپاره ګټور ګامونه پورته کړي. زه د کابل پوهنتون د کدرونو په استازولۍ د افغانستان کلتوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ودې ټولنې ښه مننه کوم، کور ودانی ورته وایم او قدرمن استاد پوهنیار نصرالله ستانیکزي ته د کتاب د چاپ له امله مبارکي ورکوم.

په فرهنګي مینه

پوهنیار محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنګي جنايتکارانو محاکمه يوه ملي اړتيا ده

کله چې په افغانستان کې د **۱۳۵۷**ل کال د ثور پر اوومه نېټه سياسي بې ثباتي پيل شوه، نو ورسره ((عقيده يي بحران او د معنويت سقوط)) هم رامنځته شول، د ټولني ټولې خواوې په لړزېدو شوې. د **۱۳۵۸**ل کال د

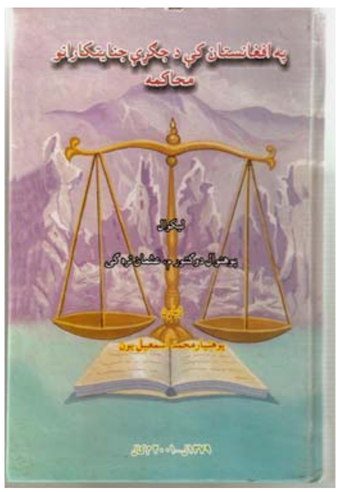

مرغومي پر شپږمه نېټه د بهرني يرغل په پيل سره، د هېواد کورني کړکېچ نړيواله بڼه ونيوه او نور پراخ اړخونه يې پيدا کړل. لنډه دا چې ټول هېواد پر داسې يور سور تنور او اورنۍ بټۍ بدل شو، چې افغانان په کې لکه د نينې وريتېدل او نورو يې ننداره کوله.

تراوسه پورې چې بشر او په ځانګړې ډول د بشري ټولنې هر ځانګړي ملت څومره جګړې او زيانونه زغملي، د څومره والي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېچلتیا او ځرنګوالي له پلوه د افغانانو له درنې غمیزې سره د پرتلې وړ نه دي. ددې غمیزې او ستر ناورین له امله زموږ اولس خپله زیاته مادي او مانیزه شتمني بایلوده، ان دا چې پر هغو ارزښتونو یې هم ډول ډول سیوري خواره شول چې دوی یې د دومره قربانیو په بیه ګټلو ته حاضر شوي وو. دا زیانونه کولای شو په لنډیز سره دلته یاد کړو:

▪ **اقتصادي:** د ۲۲ کلنې جګړې په ترځ کې په هېواد کې تر (۲۰۰۰) څخه زیاتې لویې او وړې فابریکې، کارځایونه، کارخونې، لاسي صنعتي دستګاوې او نور تولیدي وسایل له منځه وړل شوي دي.

▪ **ښوونیز:** دټول هېواد په کچه (۳۵۰۰) بېلابېل ښوونځي تباه شوي او د لس ملیونه افغانانو د لوستوالېدو مخه نیول شوې ده.

▪ **پوهنیز:** د لوړو زده کړو ځوارلس موسسې، پوهنتونونه، پوهنځي او د ښوونکو د روزنې موسسې یا په نسبي او یا بشپړ ډول زیانمن شوي دي. دټول هېواد په کچه تر (۵۰)زرو زیات لوړ زده کړي افغانان د هېواد او مسلک پرېښودلو ته اړ شوي دي.

▪ **وګړنیز:** یو نیم ملیون افغانان شهیدان شوي، یو نیم ملیون معیوب او معلول شوي او شپږ ملیونه مهاجرت ته اړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي، ياني تر(**۱۵**)مليونه اټکلي نفوس څخه(**۹**)مليونه په ښکاره ډول له خپلې ټولنې بېل شوي دي. هغه پاتې هم تر هېواد دننه نتل شوي او ځپل شوي دي.

▪**ټولنيز:** د همدغو ناتارونو له کبله د ټولنې اړانه ښورول شوې، هڅه شوې چې د افغاني ټولنې د ټولنيز نظام د ګډوډۍ له لارې د واک د طبيعي او اصلي سرچينو پر ځای نوې او مصنوعي سرچينې د ټولنې لارښوونه وکړي او په دې ډول سياسي-ټولنيز بحران لاپسې سخت کړي، ځکه نو د اقليت او اکثريت پر بنسټ په هېواد کې د سياسي واک وېشلو شعارونه زيات شوي دي.

▪**خپرنيز:** په خپرنۍ برخه کې د (**۱۵**) لويو چاپخونو په ګډون د هېواد ټول چاپي امکانات له منځه وړل شوي. تر (۲۰) مليونه زيات کتابونه، لوټ او سېزل شوي دي.

▪**تاريخي:** د هېواد ملي موزيم ، د اردو موزيم، د هډې موزيم او نور سيمه ييز موزيمونه لوټ شوي او سيزل شوي دي. د ملي موزيم ديولک تاريخي اثارو له جملې څخه په سلو کې اويا قيمتي اثار غلا شوي دي.

▪**کلتوري:** دهېواد اصيل افغاني فرهنګ د مسخه کولو لپاره ((سره ، شنه او سپين)) شعارونه راولېږل شول، ټوله افغاني ټولنه پرې مسمومه شوه، او سنی هېواد مېشتی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهر مېشتی ځوان پښت په ډېره مشکله پر دې پوهېږي، چې: ((زه څوک یم او دکوم توک یم)) د یو هېواد او قوم رغنده فکري توکي؛ هېواد پالنه، ژبپالنه او دینپالنه د اقتصادي ټیکاو د نشتوالي او نورو ستونزو له کبله ډېره ځلا او غوړېدا نه لري.

▪**پوځي:** دتېرو دوو سوو کلونو به بهیر کې په هېواد کې له خپلو ګڼو تجربو سره یوه مسلکې اردو رامنځته شوې وه، ددې اردو جوړښت او اډانه هم له خپلو ټولو وسایطو سره له منځه ولاړه او نور داسې زیانونه رامنځته شول، چې دیوې واحدې ټولنې د روغې ستې لپاره ناسور ټپ ګڼل کېږي.

خو راځو دېته چې دا ټول کارونه په خپله وشول او که چا وکړل او یا چا دچا په واسطه تر سره کړل؟ پرته له دې چې ددې یا هغې ډلې او یا ددغه او یا هغه شخص نوم واخیستل شي، هرڅوک چې په دې پورتنیو زیانونو کې په یو نه یو ډول شریک وي، خپلو خلکو، هېواد او انساني وجدان ته ملامت دي او باید محاکمه شي.

لکه څرنګه چې څرګنده ده، په هره ټولنه کې ددې ډول اشخاصو د سزا او محاکمې لپاره ځانګړي اصول وي، زموږ ټولنه هم غواړي د ټولې انساني ټولنې دیوه هډ په توګه له دغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو ځخه ګټه پورته کړي او جنایتکاران محاکمه کړي، خو په خوا شینۍ سره باید وواېو، چې زموږ ولس د یو داسې ستر ایډیالوژیک جنګ قرباني شو، چې زحمت یې موږ ولید او راحت یې نورو...

زموږ په هېواد کې ددې ۲۳کلنې غمیزې په پیل کې داسې هیله کېده چې د هېواد دا جنایتکاران به هېڅکله هم له محاکمې نه خلاص نه شي، خو کله چې جګړه پراخېده او بهرنی یرغلګر پر شا تمبول کېدل، د سیاسي لوبو لیډلوری هم ورسره بدلېده، بیا داسې وخت راغی، چې نویو ارزښتونو د پخوانیو ارزښتونو ځای ونیو او په پای کې په وجدان او ژوند ګټلې هیله د سیاست د بازار ښکار شوه.

د روس پلوي او روسپالي ببرک کارمل په واکمنۍ کې دیو زنداني د خولې خبره ده، چې موږ زندانیانو ته یې (۹۳) ډوله سزاګانې راکولې او موږ یې پرې کړولو، موږ ته یې ((د امپرالیزم ګوډاګیان)) ویل، خو یو وخت بیا داسې راغی، چې همغو ((امپریالیزم دښمنو)) د امپرالیزم غېږې ته پناه یوړه.

زموږ ولس ته د خواشینۍ خبره دا ده چې روس پلوو کمونیستو ډلو لوید یځ ته پناه یوړه او یو شمېر جهادي ډلو بیا د روس غېږې ته ځان ګوزار کړ.

ښاغلی سلطان علي کشتمند چې لس کاله د کارمل د روس پلوي کمونیستې حکومت صدراعظم و، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

امپرالیزم(انگلستان) غېږې ته پنا ه یوړه اوښاغلي رباني او ښاغلي احمد شاه مسعود چې دځینو د ادعا او گومانونو له مخې یې لس کاله د روسانو پر ضد جگړه کړې وه، د کمونېزم مور(روسیې) له گرېوانه سر راوکښه. دا بېلگې ډېرې زیاتې دي، له دې دوو بېلگو څخه ښکاري، چې د افغانستان د شل کلنې غمیزې اکثرو سیاسي ډلو اودهغوی مشرانو هېڅ ډول سیاسي اخلاق او سپېڅلی بشري وجدان نه درلود او که درلودلای یې نو داسې نه کېدل.

دهېواد ملي مبارز استاد پوهنوال محمدعثمان روستار تره -کي د هغو ملیونو افغانانو یوه بېلگه او استازی دی، چې د سیاسي جنایت قرباني شوی او زیات کلونه یې د سره ښکېلاک سور زندان گاللی دی. هغه د یو ژور او ځېرمن لیکوال او سیاستپوه په توگه داسې وخت او حالاتو کې خپل گټور اثر (په افغانستان کې د جگړې جنایتکارانو محاکمه) ولیکه، چې نړدې ده د افغانستان جگړې او بدمرغیو د جنایتکارانو موضوع دنړۍ له ذهنه او زمونږ د اوسني پښت له یاده ووځي. استاد تره کي د خپل دې اثر په لیکلو سره خپل ملي،هېوادنی او انساني رسالت ترسره کړ او دا ستره موضوع یې له هېرېدو څخه وژغورله. استاد خپل اثر د پوهنیزو اصولو له مخې په دومره سره سینه لیکلی، چې هېڅاته په کې د کینې له مخې گوته نه ده نیول شوې، بلکې ده د جنایت څرنگوالی تشریح

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی دی. هغه څوک چې د جنايتونو د تشريح په دې هنداره کې خپل ځان او څېره ديو عامل په توگه ويني، طبعاً به جنايتکار وي او د خپل ولس پر وړاندې مسئول. په دې کتاب کې د ناپېيلتوب اصول په ټينگه مراعت شوي، دملي او نړيوالو اصولو او معيارونو له مخې جنايتونه ډلبندي شوي او د جگړې حقوق او د بشر حقوق تشريح شوي دي. هر چا چې دا حقوق تر پښو لاندې کړي وي، هغه جنايتکار گڼل کېږي.

ددې کتاب بله ښېگڼه داده، چې د جنايتکارانو د نيونې اويوې ملي او يا نړيوالې محکمې ته د هغوی د سپارنې په باب هم لارې چارې په کې په گوته شوي دي.

که چېرې ددې کتاب پر محتوياتو عمل وشي، پوره باور دی چې جنايتکاران به د خپل عمل سزا ووينې، که چېرې دا جنايتکاران محاکمه نه شي، نو ددې مانا به دا وي چې زموږ په ټولنه کې د نورو جنايتونو لپاره هم لاره خلاصه ده، ځکه چې راتلونکي جنايتکاران به د خپل ژوند برخليک له تېرو هغو سره يو شان وگڼي او که چېرې محاکمه شي، نو گټه به يې دا وي چې د راتلونکو جنايتونو مخه به ونيول شي او هغه غصه او عقده چې د ملت په زړه کې ددې جنايتکارانو له لاسه پيدا شوې، هغه به هم اوراه شي، ټولنه به د نظم او سالم ژوند خواته روانه شي او د سوکاله ژوند هيله او ډاډينه به يې پياوړې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د هېواد تکړه ملي مبارز، ځېرمن ليکوال او سياستپوه ښاغلي استاد پوهنوال محمد عثمان روستار تره کي ته ددې ارزښتمن کتاب د چاپ له امله مبارکي وايم او د نورو برياليتوبونو هيله يې کوم.

ښاغلي محمد حيدر اقبال پښتونيار هم د زياتې مننې او ستاينې وړ بولم، چې ددې کتاب د پښتو او دري دواړو متنونو چاپ لګښت ته يې اوږه ورکړه او خپل ملي او فرهنګي رسالت يې يو ځل بيا په زبات ورساوه.

په فرهنګي مينه او درناوي
پوهنيار محمد اسمعيل يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغمان او او سنی فرهنگي بهیر

کله چې مورږ د پښتو ولسي شاعرۍ او په تېره بیا معاصرې شاعرۍ ته ګورو ، نو د لغمان ونډه مو په کې ډېره زياته سترګو سترګو ته کېږي، په ولسي شاعرۍ کې له شیخ احمد خان ، ملا عبدالحنان، محمدنور، حیاخان، الینګاري، پټهان، حیران، عاشق الله فریاد ، عسکرچالاک، مختار، بسم الله ګلکاریوال، عارف ګاډیوان، غمخور، بسم الله چلمټیوال او نورو په سلګونو ولسي شاعرانو له ادبي

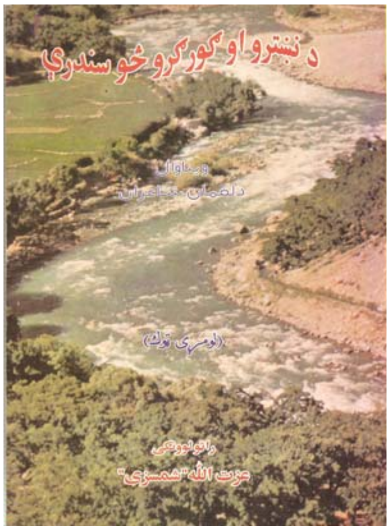

مرغلرو رانیولی، بیا د ښایسته ګل تر لوښو نظمي ټوټو پورې ټول هغه څه دي، چې د کلونو په اوږدو کې یې د لغمان د خلکو زړونه او ذهنونه خړوب کړي او کله چې بیا له دې خوندورې او بې تکلفه شاعرۍ سره د لغمان د ولسي سندرغاړو ، ګلکي استاد ، ملاګي استاد ، پاینده محمد ، شاګل، روژه ګل، عزیزالله، نصرالله، اشرف او نورو د سندرو شور هم ملګری

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی، نو نه یوازې یې د لغمان ولسي شاعري ځلولې، بلکې د ټول لغمان نوم یې هم ښه ځلولی او روښانه کړی دی. د لغمان د طبیعي ښکلا شاعرانه او ښکلاییز چاپېریال تر څنګ ښایي دلغمان د ولسي شاعرۍ او موسیقۍ پاخه بنسټ او ګډ امتزاج علت به وي، چې د لغمان په زیاترو او یاکه وو ایو د ټولو او سېدونکو په ذهن او خیال کې د شاعرۍ تومنه پرته ده.

په ټول لغمان کې به داسې ډېر کم څوک پیدا شي، چې د هغه دې د شاعرانو څوبیتونه له یاده نه وي زده او داسې خلک خو په لسګونو زره دي چې یو ځل یې د شعر لمن نیولې، تر یوه ځایه یې ورسره مزل کړی دی. که دا تېر درې ویشت کلنه غمیزه نه وای راغلې او دلغمان ولسي شاعرۍ او ولسي موسیقۍ همداسې غاړه غړۍ تر دې دمه رارسېدلې وای، نو پوره باور دی، چې نن به د لغمان شاعري نوره هم ښه شوې وه.

که له ولسي شاعرۍ راتېر شو، نو د پښتو په معاصره شاعرۍ کې هم لغمان ونډه ډېره پخه او درنه ده، د پښتو د معاصرې شاعرۍ له پنځو ستورو یو ستوری (استاد الفت) د لغمان پر اسمان ځلېدلی، له غلام حسن خان ساپي، استاد ګل پاچا الفت، سعید افغاني، منان ملګري رانیولې بیا داوسنی پړاو تر کاوون تو پاني، اسحق ننګیال، شهسوار سنګروال، عزیز تحریک او په سلګونو نورو ټولو د پښتو لمن ډکه کړې او ښه په مینه او اخلاص یې ورته خدمت کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېړنې او پلټنې په ډګر کې که موږ یوازې د سرمحقق زلمي هېوادمل خدمتونه یاد کړو، نو خوله مو پرې ډکېږي او د ویاړ وزرونه مو پرې غوړېږي او کله چې بیا د چاپ او خپرونې خبره کوو، نو هلته خوبیا هم لغمان یو زمری خپرندوی(اسد ساپی) لري، چې تر اوسه یې په لسګونو، نه په سلګونو عنوانه کتابونه خپاره کړي او که خدای کول یو وخت به یې شمېر زرګونو ته کوټه هم ورسېږي.

د تمثیل په هنر کې بیا (ممنون مقصودي) یو بل نوښت وکړ او د کونډې زوی په سریال کې د مرکزي رول په لوبولو سره یې په تمثیلي ډګر کې هم د لغمان تله درنه کړه. که په هنري ډګر کې د لغمانیانو د ونډې په باب هر څومره وغږېږو او ډېر څه هم ولیکو بیا به هم کم وي. اوس زما د قلم څوکه دې خبرې ډېره نیولې، چې زه خپله لغمانی یم او موږ بیا دهغو سپاهیانو په شان نه یو چې خپل ځان خپله ستایي، خو که زه د ګران هېواد د بلې سیمې وای نو بیا خو به مې زموږ د پېښوریانو ورونو په اصطلاح د لغمان خلکو د هنري خدمت حق ادا کړی وای، خو اوس یوازې غواړم په لغمان کې د تاند ادبي بهیر او ددې تذکرې په اړه څو لنډې څرګندونې وکړم:

څلور کاله د مخه له ډېر اغزن سیاسي اوذهني چاپېریال سره سره د لغمان یو شمېر ځوانو لیکوالو او شاعرانو وپتېیله چې په لغمان کې یو ازاد او خوځنده ادبي غورځنګ پیل کړي، دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

که هر څومره هڅه وکړه، چې د ټول لغمان په کچه د یو ادبي
خوځون هسته جوړه کړي، خو د هغه وخت د لغمان او په تېره بیا
د کابل فرهنګي چارواکو د دې کار مخه ونیوله او ډېر سخت
مخالفت یې وښود، وروسته بیا همدا لیکوال اړ شول چې د
یوې ولسوالۍ له کچې خپل ادبي تحریک راپیل کړي، په دې
کار کې دوی بریالي شول، هماغه و چې د ((الینګار فرهنګي
یون)) په نامه یې یوه فرهنګي ټولنه جوړه کړه، په پیل کې
واکمنو هم په دوی پسې دومره سر ونه ګراوه او د فعالیت اجازه
یې ورکړه، الینګار فرهنګي یون په ډېره لږه موده کې وکړای
شول د خپلو غړو شمېر یو سلو شلو تنو ته ورسوي. د یوه کال په
بهیر کې یې تر لسو زیاتې فرهنګي، ادبي غونډې، مشاعرې
او څو سپورتي لوبې جوړې کړې، د الینګار ولسوالۍ په کچه
یو مناسب کتابتون جوړ شو، چې له پېښور او نورو بېلابېلو
سیمو څخه ورسره یو زیات شمېر لیکوالو د کتابونو مرسته
وکړه، په سیمه کې د کتاب لوستلو یو نوی پړاو پیل شو، دې
ادبي تحریک ولسي او اصلاحي بڼه ونیوه او ډېر خلک یې
لېوال او مینه وال شول، خو بل کال لا د بره شوی نه و، چې د
واکمنو د صبر کاسه نسکوره شوه او پر الینګار فرهنګي یون یې
یرغل وکړ، کتابتون یې لوټ کړ او د الینګار فرهنګي یون د
مشرتابه پر نیولو یې پیل وکړ، د مشرتابه جرګې دوه غړي
ښاغلی سید حبیب شاه ملتمل(پاچا صیب) او عمر وفا یې لاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړلي بو تلل، لومړی یې ننګرهار، بیا یې کابل ته انتقال او د استخباراتو په اووم ریاست کې یې بندیان کړل، د مشرتابه بل فعال غړی(روښان) پیښور ته پر اوښتو بریالی شو او نورو غړو یې درې میاشتې جېل وګاله او بیا خوشې شول، تر هغه وروسته په لغمان کې فرهنګي کار یو څه ټکنی شو، خو بیا هم شخصي هڅې روانې وې، خو کله چې لغمان کې ملا خیرالدین حقپال(یاد دې یې په خیر وي) د لغمان د اطلاعاتو او کلتور د رئیس په توګه وټاکل شو، نو سره له دې چې د واکمنو ذهنونه بیا هم د پخوا په شان وو، خو ده په شخصي او خصوصي توګه د لیکوالو هڅولو او فرهنګي خدمت ته ملا وتړله، دا ځل د لغمان په کچه یو داسې ادبي انجمن جوړ شو، چې د واکمن نظام تر پالیسۍ دننه یې کار کاوه. خو بیا هم د ځوانو استعدادونو د غوړېدو لپاره یوه ګټوره هڅه وه، دوی غوښتل چې د لغمان لپاره (دلغمان) په نوم یوه مجله چاپ کړي، خو ترپایه بریالي نه شول.

ښاغلي عزت الله شمسزي د لغمان د همدغه ادبي بهیر یوه مېوه ده، سره له دې چې ده لا د عمر ډېر پسرلي نه دي تېر کړي، خو د فرهنګي زیار او کار تجربه یې ډېره پخه ده، ده درې څلورکاله د مخه هوډ کړی و، چې د لغمان د هغو ځوانو شاعرانو یوه تذکره چاپ کړي، چې تر اوسه یې د ځانګړې مجموعې په توګه شعرونه نه وي خپاره شوي، ځکه نو په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تذکره کې له یو دوو استثنایي بېلګو (ارشاد صیب او هاشمي صیب) پرته ټول هغه شاعران را ټول شوي ، چې تر اوسه یې د شعرونو ځانګړې مجموعه نه ده چاپ شوې.

هسې خو په لغمان کې شاعران تر شمېره وتي او د ټولو د شعرونو چاپ هم په یوه تذکره کې ناشونې خبره ده، نو ځکه خو شمسزي صیب ددې شاعرانو لپاره یو برید وټاکه، مانا دا چې ولسي شاعر نه وي، عمر یې ډېر لوړ نه وي او ځانګړې شعري مجموعه یې نه وي چاپ شوې. د لغمان د پخوانیو او ځوانو ولسي شاعرانو لپاره بڼایي نورې تذکرې په پام کې نیول شوي وي، خو د شاغلي شمسزي ددې برید دننه بیا هم ډېر شاعران پاتې شوي دي، چې دیوې بلې ځانګړې تذکرې د خپراوي غوښتنه کوي، زه هیله من یم چې دی د بلې تذکرې لپاره هم ملا وتړي او هغه شاعران چې له دې تذکرې پاتې وي، هغه په بله کې خوندي کړي.

کله چې شمسزي صیب ددې تذکرې په ترتیب او لیکلو پیل کړی و ، نو هماغه وخت موږ ددې تذکرې د چاپ لګښت د راټولولو په فکر کې وو ، په پای کې موږ په دې بریالي شو ، له دغو ښاغلو سره چې ددې تذکرې د چاپ لګښت یې برابر کړی خپلې اړیکې ټینګ کړو ، دوی ته مو ددې تذکرې د چاپ د لګښت یادونه وکړه او دوی په ورین تندي ومنله، نو ځکه زه لومړی د ځان او بیا ددې تذکرې د شاعرانو په استازولۍ له دغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلو څخه د زړه له کومي مننه کوم، چې د دې ګډې شعري ټولګې د چاپ لګښت يې برابر کړ.

لکه څنګه چې مو د دې تذکرې د برېد په اړه څرګنده کړه، نو د شعرونو په اړه يې هم دا ټکي د يادونې وړ دي: د دې تذکرې ټول شعرونه دومره لوړ هم نه دي، چې سرې ورته د (خو) ګوته ونه نيسي او دومره کمزوري هم نه دي چې هېڅ په چاپ نه ارزي.

د ځينو شاعرانو داسې شعرونه هم په کې راغلي چې د پښتو د اوسنۍ شاعرۍ ښې پخې بېلګې او په اصطلاح لوړ معياري شعرونه دي، خو ځينو شعرونو کې بيا ځينې کمزوري ټکي او نيمګړتياوې تر سترګو کېږي او دا طبيعي خبره ده، ځکه چې دې شاعرانو ته لا ډېر مزل پاتې دی او دا يې لومړنۍ تجربې دي، د بېلګو له راوړول څخه ځکه ډډه کوم چې تذکره خپله ستاسو په لاس کې ده.

په ټوليز ډول دې تذکره کې د منځنۍ کچې او معيار شعرونه ډېر زيات دي.

ښاغلي شمسزي صيب پر داسې وخت د دې تذکرې چاپ او خپراوي ته ملا وتړله چې نور ګڼ شمېر فرهنګي بوختياوې هم ورترغاړې شوي دي، خو له دې سره سره بيا هم پر دې بريالی شو، چې د هر شاعر پر ژوند ليک سربېره د هغه د شعرونو پر څرنګوالي هم يو څه رڼا واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه ښاغلي شمسزي او په دې تذکره کې ټولو راغلیو شاعرانو ته ددې تذکرې د چاپ له امله مبارکي وایم ، پښتو ادب او تذکره لیکنه کې یې یوه گټوره زیاتونه بولم.

په فرهنگي مینه

اسمعیل یون

۱۳۸۰ل کال، پېښور-پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو غږ پوهنه او وييپوهنه

استاد پوهنوال محمدصابر خويشکی د کابل پوهنتون دژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې يو پخوانی او تجربه کار استاد او له ۲۵ کلونو راهيسې په پښتو څانګه کې پر تدريس بوخت دی. استاد خويشکي د خپل تدريس په بهير کې زيات وخت پښتو فونولوژي- مورفولوژي (غږ پوهنه او ويپوهنه) او (صرف) او (نحو) تدريس کړي دي. ده نه يوازې په پښتو څانګه، بلکې د کابل پوهنتون د نورو پوهنځيو په ځينو څانګو کې چې پښتو په کې د يو مضمون په توګه تدريسېږي، اوږده موده تدريس کړی او د پښتو تدريس ښه پخه تجربه ورسره مل ده. دا کتاب يې هم د پوهنوالۍ علمي رتبې ته تيسس او هم د همدغه ۲۵ کلن تدريس او ګڼو تجربو نچوړ دی، چې پښتانه او نا پښتانه محصلين ترې ښه ګټه اخيستلای شي.

په دې کتاب کې پښتو غږونه، د هغو شکلونه، وييونه، وييکي، تاړي، د نوم ګردان اړخونه، د نومونو وېش، ضميرونه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیدونه، فعلونه، د جنس او زماني له مخې د فعل حالتونه، لنډه دا چې د (غږ) او (کلمې) ټولې خواوې په ښه مفصله توګه څېړل شوي دي.

د ا اثر د پښتو (صرف) په برخه کې يو بل منظم، سستماتيک او ګټور کتاب دی، چې په ډېروه روانه او پسته ژبه ليکل شوی او هر چاته تري ګټه اخيستنه شوني ده. هيله ده استاد پوهنوال محمدصابرخويشکی د پښتو ګرامر دا لړۍ د جمله پوهنې(نحو) تر برخې پورې ورسوي او د پښتو ګرامرونو په لړۍ کې يوه بله غوره زياتونه وکړي.

په فرهنګي مينه
پوهنيار محمد اسمعيل يون
۱۳۸۰ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ((زړه کلا)) کې یو عالم خبرې

په اوسني پښتو ادبي بهیر کې ښاغلی وکیل شینواری د هغو لیکوالو له جملې څخه دی چې قلم یې ځواکمن او فکر یې پوخ خو شهرت یې کم دی، د دې کار یو لامل شاید دا وي چې د ده ذهني دایره له ځاني کچې څخه یوې ملي او انساني کچې ته پراخه شوې ده.

د همدغه ملي، هېوادني او فرهنګي ارمان د پالنې او ځلونې لپاره یې له فرهنګي بلهارۍ نه نیولې تر مالي قربانۍ پورې ټولو ته اوږه ورکړې، پېښور مېشتو او هېواد مېشتو لیکوالو د ستونزو کمولو او د هغو د اثارو د خپرولو لپاره یې مالي مرستې کړې، د هیلې مجلې د پرله پسې (۲۳) مې ګڼې چاپ لګښت یې ورکړی، په بهر کې یې افغاني فرهنګي ټولنو د خوځون، پیوستون او د کار د اغېزې لپاره هلې ځلې کړې او د یو شمېر نورو خپرنیزو فرهنګي کارونو په هڅونه کې یې ونډه اخیستې ده. خو تر ټولو ستر او غوره فرهنګي خدمت چې شینواری صاحب د هغه پر تر سره کولو بریالی شوی، هغه د کال غوره ادبي، سیاسي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخي او ټولنیزو دریو عنوانو غوره پښتو کتابونو ته د جایزو ورکول دي، دا کالنۍ جایزې (د استاد الفت، استاد حبیبي او استاد شېرزاد یعقوبي) په نومونو دي، چې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا هر کال ورکول کېږي. د دې مانیزو جایزو مادي ملاتړ د همده له خوا برابرېږي، هرې جایزې سره به (۱۲) ملیونه افغانۍ یا (لس زره کلداري) ملې وي. د استاد الفت په اند په یوه ټولنه کې د یو اندیال (مفکر) په اند ول د فکر پالونکي او روزونکي مرتبه ځکه لوړه ده چې فکر پالونکی د ټولنې نور وګړي هم روزي او ټولنې ته یې وړاندې کوي.

د وکیل شینواري دا روزنیز او هڅندوی کار له دې کبله هم د زیاتې ستاینې وړ دی چې هغه نه کوم لوی پانګوال دی، نه هم کوم سوداګر، یو عادي بهر مېشتی افغان دی چې د خپل تندي د خولو په محصول، خپل ملي فرهنګ پالي او غوړوي یې. په داسې یو اقتصادي دریځ کې د داسې یوه غوره فرهنګي خدمت ترسره کول خپله پر اقتصادي لېوالتیا باندې د لیکوال د فرهنګي مینې او جذبې غلبه او واکمني څرګندوي. دلته یو شمېر لیکوالو سره دا وېره وي، چې لیکوال یو ځل له خپل چاپېریال څخه لرې او پردی شو، بیا نو بېخي پردی شو او راخپلول یې ډېر ګران دي، خو زموږ یو زیات شمېر لیکوالو لکه عبدالمالک بېکسیار، زرین انځور، لطیف جان بابي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسګونو نورو دا ثابته کړه، هغه څوک چې د ملتپالنې او ژبپالنې په خم کې رنګېدلي وي که هغه د دنیا هر ګوټ او هرې ټولنې ته لاړ شي، د بلې ټولنې رنګ او خوند یې د زړه او ذهن چاپېریال، مینه او ولوله نه شي بدلولای.

وکیل شینواری هم د خپل ذهني بلوغ په داسې یو پړاو کې بهر مېشتی شو، چې پردي کلتور او د هغو مصنوعي ښکلا او ځلا یې پر هېوادنۍ مینې او ولولې د بدلون اغېز شیندلای نه شو. څکه نو همغه هنرمن او همغه وکیل شینواری چې و همغه پاتې شو.

(زړه کلا) د ده د لنډو کیسو لومړنۍ ټولګه ده چې زموږ د ټولنې د بېلابېلو اړخونو په تېره بیا د شلکلنې جګړې او د هغې د بدمرغیو ژوره انځورنه په کې شوې ده.

دا چې د دې لنډو کیسو یو شمېر کرکټرونه رواني ناروغان دي دا هم څه ناڅاپي خبره نه ده، دا هم په ژور او رواني ډول د هغې رنځورې ټولنې تصویر دی، چې په څه کم دونیم لسیز ژوند کې له هر ډول ناروغیو سره مخ شوې، وګړي یې د مختلفو ګروهو په ځېل کې راټاله شوي او یو د بل مرګ ته روزل شوي دي.

لیکوال په ډېر مهارت سره په دې بریالی شوی، چې په (زړه کلا) کې د خپلې ټولنې او خپل هېواد او پر هغو د تېر شوي ناتار تصویر وړاندې کړي. په دې لیکنه کې لیکوال څرګندوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کله په ټولنه کې د هغې وګړي پر بېلابېلو متضادو افکارو وويشل شي، لومړی ذهني او بيا فزيکي ټکر رامنځته کېږي او ټولنه له ګډوډۍ سره مخامخېږي او د هغې د ارزښتونو د له منځه تلو سبب کېږي. په (زړه کلا) کې هم د کلي د خلکو او ان د يوې کورنۍ د غړو ذهني اختلاف د دې سبب شو چې ټوله کلا ونړوي او بيا د يو بل پر ضد مورچلونه جوړ کړي، پلار د زوی او زوی د پلار پر ضد ودرېږي. په (بډې) لنډه کيسه کې ليکوال د (احساس) او (مجبوريت) ترمنځ د مقابلې انځور وړاندې کړی او دا ښيي چې که په ټولنه کې د مجبوريت عامل ختم شي، نو د ټولنيزې ناروغۍ او فساد مخه نيول کېدی شي. دی په دې کيسه کې د کيسې د مرکزي کرکټر د احساس وروستی مقاومت ثرګندوي چې له خپل مجبوريت سره سره يې د بډو په مقابل کې ثرګندوي، خو هغه ته هم په ګران قيمت پرېوزي.

په (زړه کلا) کې د راغلو لنډو کيسو يوه ښېګڼه دا هم ده چې اکثره لنډې کيسې يې مثبت پيغامونه لري، ليکوال د پېښو کټ مټ بيان پسې نه دی تللای، بلکې پېښې يې داسې غځولي چې لوستونکی ترې د ژوند لپاره يو مثبت پيغام ترلاسه کړي. د ليکوال اساسي رسالت او د يوه ادبي اثر ښېګڼه هم په دغه ځای کې ده چې ليکوال په دې بريالی شي چې هم د پېښې انځور وکاږي او هم داسې يوه پايله د لوستونکو مخې ته کېږدي چې هغو ته د خلاصون او ژغور لاره وروښيي.

وکيل شينواري په (باران او بنيادمان) لنډه کيسه کې لوستونکي ته دا ثرګندوي، چې د يوې ټولنې خلک که په ډله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیز ډول پر ټولنې باندې د یوه راخور شوي غم او ناتار درملنې ته ورودانګي، نو د خلاصون لاره یې شته او که نه یو د یو هیلې او بل د بلې هیلې ته ناست وي، د عمل پر ځای پر خبرو بوخت وي نو د ټولو مخ به د ژوند او کور پر ځای د هدیرې پر لوري شي. په (ماران او بنیادمان) کیسه کې همدا مفهوم وړاندې شوی، هلته مارانو د کلي باغ کې ځای نیولی او هر کلیوال چې باغ ته ورځي بېرته تري ژوندی نه شي راوتلای، نو ځکه خو په پای کې د ټولو کلیوالو هدیرې ته مخه شوه.

په (کلي او موټر) کې هم همدا شان یو ستر ټولنیز او هېوادنی ارمان نغښتل شوی او د ټولنې د پرمختیا او هوساینې لپاره یې لاره په ګوته کړې ده، په دې لنډه کیسه کې موټر د یو هېواد، موټروان د یو لاربنود یا مشر او سورلي د خلکو لپاره سمبول ټاکل شوي. د لارې او سړکونو ویجاړې د هېواد ناوړه سیاسي حالات ګنل کېږي، چې که چېرې موټر زوړ وي، لارې هم خرابې وي او موټروان هم نوی او تنبل وي او بیا لا دا چې د یوه زاړه موټر لپاره څو نوي او بې تجربې موټر چلوونکي راټول شوي وي او هر یو د موټروانۍ دعوه کوي نو خدای خبر که سورلۍ تر خپله ځایه ورسوي. له دې کیسې نه داسې پیغام ترلاسه کېږي چې که پر یو هېواد جګړه تېره شوې وي او هېواد ځپل شوی وي، نو د هغه لپاره یو اندیال (مفکر) او مدبر لاربنود ته اړتیا ده چې خپل هېواد له اغزن سیاسي چاپېریال او ناخوالو څخه راوباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(تړلـي غوټـه) او د (ډولـۍ) د جګـړه ييـز مهـال د پېښـو دردوونکي انځورونه وړاندې کوي.

په دې لنډو کيسو کې ځينې داسې لنډې کيسې هم شته چې هغـه د انسـانانو (وګړو) روانـي حالـت څرګنـدوي لکـه (خوب، پښېمان، څېرې او اندېښنې). پـه دې کيسـو کې لوسـتونکي د کيسو د کرکټر د رواني حالت تل ته ورننوزي او له هغه ځخه يـوه ټوليزه نتيجه او پيغام ترلاسه کوي. په پښتو ادب کې داسې لنـډې کيسـې چې د انسـان روحي حالـت انځـورنې تـه زيـاتې ځانګړې شوې وي، ډېرې نه دي. د دې ټولګې يـوه ښـېګنه دا هم ده چې دا برخه هم په کې رانغښتل شوې ده.

د دې ټولګې پر هره لنډه کيسه ډېرې خبرې کېدی شي، د ګڼو ښکلاوو ترڅنګ به ځينې نيمګړتياوې هم ولري، خو پـر هـر اړخ به يې درانه لوستونکي او کره کتونکي تر چاپ وروسته خپله قضـاوت وکـړي او وبـه يـې ارزوي، خـو زه د دې کيسـو د يـو لوستونکي او د ادب د يوه مينوال په توګه د ژبنې بيـان، د فكـر د پوخوالي او دمثبتو پيغامونو له پلوه دا ټولګه يوه بريمنـه او شـتمنه مجموعـه بولم، ليكوال تـه يې مبـاركي وايـم او د نـورو بريو هيله يې كوم.

په ټوله فرهنګي مينه
پوهنيار محمد اسمعيل يون
۱۳۸۰ل کال
پېښور- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

((افغانان په استرالیا کې)):

زموږ د تاریخ یوه بله پاڼه

افغانانو د تاریخ په اوږدو کې له ویاړه ډکه ډېرې کارنامې کړي، خو دا کارنامې لکه څنګه چې دي هغسې د لیک په دایره کې نه دي راغلي او له خپل شان او کیف سره سمې نه دي څلول شوي. نه یوازې تر هېواده بهر د افغانانو د اتلولیو د تاریخ ډېر ګوټونه ناڅرګند پاتې، بلکې په کور دننه کې هم داسې ستري تاریخي پېښې او تاریخي شخصیتونه شته چې پوره او کره څرګند تیا او ځلا یې لا اوس هم ډېر کار او زیار غواړي.

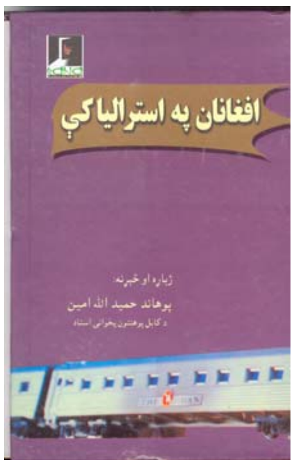

له نېکه مرغه په دې تېرې یوې یوې نیمې لسیزې کې د افغانانو د تاریخ په تېره بیا معاصر تاریخ په باب ګڼ شمېر اثار چاپ شوي، دې اثارو کې د بهرنیو افغانپوهانو او خپله د افغان لیکوالو دواړو اثار شامل دي، چې د افغانستان د تاریخ ډېر تیاره ګوټونه یې روښانه کړي دي. دا دی ((افغانان په استرالیا کې)) تاریخي اثر د دې لړۍ یوه بله مهمه کړۍ ده، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد پياوړي ليکوال استاد پوهاند حميد الله امين ليکلی دی.

دا تاريخي اثر لکه څنګه چې له نامه څخه يې ښکاري په استراليا کې د افغانانو ژوند، مهاجرتونو، کار، فعاليت او تجارت ته مختص شوی دی. په دې کتاب کې استراليا ته د افغانانو د لومړي مهاجرت، د لارې د ستونزو، هلته د مېشته کېدنې، په استراليا کې د دوی پر وړاندې د تبعيضي چلند، د افغانانو د کار، فعاليت، تجارت او په مجموعي ډول د افغانانو د کارنامو په باب هر اړخيز معلومات وړاندې شوي.

ليکوال په ډېر دقت سره د هغو بهرنيو ليکوالو اثار چې په استراليا کې د افغانانو په باب ليکل شوي، له نظره تېر کړي او خپله يې هم د معلوماتو د راټولولو لپاره استراليا مېشتو پخوانيو او اوسنيو افغانانو ته د لومړي لاس اخځ په توګه مراجعه کړې او کره معلومات يې ترې راټول کړي دي. د استراليا بېلابېلو سيمو ته چې کوم ځای کې د افغانانو د ژوند څرک لګېدلی يا ترې د کورونو او مسجدونو په څېر ژوند نښې پاتې، ورغلی او په تصويري او نقشه ييز ډول يې دا اسناد په کتاب کې خوندي کړي دي. ددې کتاب له لوستو څخه سړی دا نتيجه اخيستلای شي، لکه څنګه چې افغانان په جنګ، توره او مېړنتوب کې مشهور دي، تر هغه زيات په زغم، تحمل، فرهنګ جوړونه او تمدن جوړونه کې ښه استعداد لري، خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانانو د استعداد دې اړخ ته ليکوالو خصوصاً بهرنيو ليکوالو ډېره پاملرنه، نه ده کړې. له نېکه مرغه چې په دې اثر کې پر دې اړخ باندې هم زياته رڼا اچول شوې. ليکوال په استراليا کې د افغانانو په باب ليکي: ((دوی د پينځو کلونو لپاره د استراليا په لويې وچې کې د ترانسپورتي نظام بشپړ کنترول په لاس درلود ، ځکه نو د نولسمې پېړۍ په دويمه نيمايي او د شلمې پېړۍ په لومړيو شلو کلونو کې په استراليا کې د تجارت او اقتصاد وده او همدا شان د استراليا په مرکزي برخو کې د علمي څېړنو پرمختګ ټول د دوی د زيار او هاند نتيجه ده.))

ليکوال زياتوي:

((اوس د استراليا حکومت هغه جوماتونه چې دوی (افغانانو) جوړ کړي وو ، د دوی يو شمېر کلي او حتی هديرې د هېواد د تاريخي اثارو په توګه پېژني او د هغو ساتنه کوي، ځينې پارکونه، سړکونه او حتی د غرونو څوکې د دوی په نومونو يادېږي او هغو اورګاډو چې په جنوبي استراليا کې د ادېلايد له ښار څخه په شمالي استراليا کې د Alice Springs ښار ته په پخوا وختونو کې تګ راتګ کاوه او د افغانانو په نوم يادېده، يو ځل بيا يې (Ghan Express) په نامه چې هماغه تاريخي نوم دی په فعاليت پيل کړی دی.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((افغانان په استراليا کې)) اثر پر يوې پيليزې او سريزې سربېره يوولس څپرکي لري، چې ((اوښان په استراليا کې)) پر موضوع پيل او د ((افغانانو کلتوري انحلال)) پر موضوع پای ته رسېږي. ليکوال د هرې موضوع په باب مستند شواهد، تصويرونه او اسناد وړاندې کوي او لوستونکو ته د افغانانو د ژوندانه په هکله يو روښانه تصوير وړاندې کوي.

د کتاب او چتې معياري ژبې او کسه ييز بيان د اثر خوږلني نوره هم زياته کړې ده او لوستونکی تر پايه له ځانه سره ساتي.

زه قدرمن استاد پوهاند حميدالله امين ته د دغه خورا مهم کتاب د ليکلو او چاپ له امله مبارکي وايم او رڼا علمي مرکز ته کورودانی وايم، چې دا قيمتي اثر يې چاپ کړ او درنو لوستونکيو ته همددې مهم کتاب د چاپ مبارکي وايم او د لوستو بلنه ورکوم.

په مينه او درنښت
اسمعيل يون
جلال اباد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فریاد سوي فریادونه

کله چې څوک د افغانستان په تېره بیا ختیزې سیمې او په هغې کې بیا د لغمان ولسي شاعرۍ ته نظر کوي، نو فریاد ورته د یوې نامتو او یادې څېرې په توګه په نظر ورځي.

د فریاد شعر له نږدې درې نیمو لسیزو راهیسې د محلي او وطني سندرغاړو له خولې زمزمه کېږي او خپله سندریزه فضا پرې ګرموي. په ختیزو سیمو، د افغانستان په نورو ډېرو برخو، ان په لرې پښتونخوا کې به داسې خلک کم وي، چې هغه دې موسیقي په تېره بیا ولسي موسیقي اوري او د فریاد له نامه سره دې اشنا نه وي. دا خبرې ددې ښکارندويي کوي، چې دفریاد شعرونه د موسیقۍ په تول پوره او کره دي او د ولس ذهن یې منلو او هضمولو ته تیار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ولسي شاعرۍ یوه غټه ښېګڼه همدا ده، چې د ولس له ذهنې کچې سره سم حرکت کوي، د هغوی شوق، ذوق، انګېرنې او خوښونې په کې منعکس کېږي او د مانا بار یې دومره درونډ نه وي، چې د چا پر ذهن بار شي.

ولسي شعر ته ځکه ولسي وایي ، چې دولس په ژبه ویل کېږي اولیکل کېږي، د هرلغت له لغوي او اصطلاحي مانا سره د ولس ذهن روږدی وي، د وزن او اهنګ له پلوه هم ولسي شعر هماغه اهنګ تعقیبوي چې د ولسي ژبې له اصلي سکښت او رغښت څخه راټوکېدلی وي. ولسي شعر ځکه د ولس خوښ وي، چې د تصنع او تکلف بار یې نه وي زغملی لکه څنګه چې په خپله بې تکلفه او بې ریا ژوند کوي، دغسې یې هنري پنځونې هم بې ریا او بې تکلفه وي.

کله چې موږ د فریاد صیب شاعري مطالعه کوو، نو دده شاعرۍ کې هم د رښتینولۍ او ناتکلفۍ دا عنصر له ورایه معلومېږي، فریاد په خپله شاعرۍ کې هېڅ وخت داسې نه دي کړي چې کلمې واړوي راواړوي، مفهوم په کې ورک را ورک کړي، تصنعي وزن او اهنګ جوړ کړي او د خلکو په اصطلاح ځان داسې وښیي چې وګورئ زما شعر دومره ژور او دقیق دی، چې له ډېرې مانا یې څوک پر مانا نه پوهېږي، زموږ په اوسني روان شعري بهیر کې یو شمېر شاعران د مانا دفقر پر رنځ اخته دي، بیا نو کوښښ کوي پر کلمو باندې د فشاري او تحمیلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهنګ له تپلو او دکلمو د نامناسب ادلون بدلون له لارې خپل معنوي فقر پټ کړي او بیا داسې تظاهر کوي، چې ګني زما شعر خو دومره ژور دی چې هر څوک یې پر مانا نه پوهېږي، حقیقت دا وي چې په دا ډول تکلفي او تصنعي شعرونو کې چې اصلاً د احساس جوهر نه وي، نو څوک به یې پر مانا څنګه پوه شي.

له نیکه مرغه چې د فریاد شعرونو ته دتکلف او تصنع ناروغۍ لاره نه ده پیدا کړې، دده شعر چې سړی لولي نو په یو ځایي ډول یې یوه پوره مانا ذهن ته ورانتقالېږي او چې یې د (بخت زمینې) په شان نامتو سندرغاړې، په سندرو کې وایي نو سړی تر پېلا پوره مانا او خوند اخیستلای شي.

زه د فریاد ددې ټولګې د شعرونو په سریزه کې له هماغه پیله په ولسي ادب او له هغه سره په تړاو کې دده پر شعرونو وغږېدم او هغه خوند چې تل ماترې اخیستی دی مجبور یې کړم دا پورته کرښې ولیکم، دا خبره مې له یاده ووتله چې ووایم اوس زما مخې ته دده د غزلونو یوه ټولګه پرته ده، څرنګه چې دده غزلې هم ډېرې د سندرغاړو له خوا له موسیقۍ سره ګډې ویل شویدي، نو کوم رنګ او خوند چې دده په شعرونو کې شته او ما ورڅخه یادونه وکړه، غزل یې هم له هماغو صفاتو یا تر هغه زیات خوندور دی، نو ځکه مې دا یادونه ضروري وبلله چې که ما یې دغه ټولګه لوستلې هم نه وای د نورو ټولګو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې مې ليکنه پرې کولای شوه، ځکه دلته زما موخه دده ټوله شاعري ده.

فرياد چې څه شعرونه ليکلي که هغه عشقي بڼه لري يا حماسي او يا يې هم هېوادني مسايل بيان کړي، نو په ټولو کې دی په خپله د يوه کرکټر په توګه صادق او رښتينی دی، ځينې ادبپوهان په دې نظر دي، چې هر هنري اثر په تېره بيا ادبي اثر خپله د ليکوال د ذهني او عيني ژوند يوه تابلوه ده. بريالي ليکوال هغه دي، چې خپل ټاکلي روح، درد او احساس اود ژوند واقعي حالت د الفاظو د اعجاز په زور خپل هنري اثر ته ورانتقال کړي، دا چې فرياد ترکومه حده په دې کې بريالی دی چې د الفاظو ډېرې ښکلې تابلوګانې لوستونکو ته وړاندې کړي، په دې برخه کې به په خپله لوستونکي قضاوت وکړي، خود اخبره ډېره څرګنده ده، چې فرياد هر څه ليکلي د صداقت او درد له مخې يې ليکلي دي، وګورئ د (لور) په نامه يوه غزل يې، دده د فردي ژوند يو رښتينی انځور وړاندې کوي:

راتـــه يـــادېږي ډېـــره ډېـــره نـــازولې لـــورې
تـا نـه مـې زار کـړې پـه زر واره زما ښـکلې لـورې
دا ستا پـه يـاد زه پـه پـردي وطـن کـې شـپې تېـروم
د پســرلي ښــکلې وږمــه يــې زمــا ښــکلې لــورې
دلتـه پـه دې وطـن کـې هـر څـه هرڅـه ډېـر دي مګـر
چوپـه چوپتيـا ده تـه بـه شـوخه ګرځېـدلې لـورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر څه به هېر کړم خوستا اوښکې مې شوې داغ د زړګـــــــــــــــــــــــــــي
چې د راتلو پـه وخت کې تـا راتـه ژړلـې لـورې.

همدارنګه دده هغه بل شعر چې (مور) یانې د ژوند تر ټولو مقدس موجود ته یې لیکلی دی، هم له ډېر زیات سوز او درد نه ډک دی:

چــــې ظالمــــانو ځـــورولې مــــورې
پـــه دې حـــال مانـــه وای لیـــدلې مـــورې
مقـــام دې لــــوړ دی تـــر اســـمانه رســـي
ای درد پېـــــدلې ځورېـــــدلې مـــــورې
ســـتا لـــه زخمـــي زخمـــي ټټـــره لـــوګی
پـــه کـــړاوو کـــې لوبېـــدلې مـــورې
څـوک بـه دې وپوښـتي چـې څـه تېـر شـوي
لـــه خپـــل تقـــدیره ژړېـــدلې مـــورې.

د فریاد غزلونه نه یوازې د موسیقۍ د اهنګونو پـه تول پوره او کره دي او سندرغاړو ته تیار دیوکمپوز شوي شعر بڼه لري، لکه څنګه چې مو یادونه وکړه لـه ځانګړي فردي او اجتماعي سوز او درده هم ډک دي، وګورئ دا غزل یې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د ځان په وير کې دواړه سترګې سرې کړې
په ژړا ژړا مې دا سوې ناري کړې
مومنانو که په داد مې ورسېږئ
ظالمانو مې له تنه غوښې پرې کړې
نه مې خپل شته، نه مې دوست چې مې پکار شي
رقيبانو ځکه ټوکې مسخرې کړې
په زړګي مې د هجران تورې تيارې شوې
تا چې زلفې پر سپين مخ خورورې کړې
د ګلونو په ديدار مشغول او مست وم
هره خوا مې د ګلونو ننداري کړې
تور بانه لکه خنجر په زړه راښخ شو
زړه زخمي شو تورو وينو فوارې کړې
خاص د مينې تقدس او احترام و
چې ما ځان باندې قبولې غرغرې کړې
مفلسي او بېکسي دې دواړه ورک شي
ګنې يار به په ما کله دا نخرې کړې
اى فرياد عاشق الله سزا دې همدا ده
چې بې رحمه بې وفا ته دې اسرې کړې.

بله بېلګه يې هم وړاندې کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د یـــار پـــه درد و غـــم کـــې لېـــونی شـــوم
کـــور او کلـــی رانـــه پـــاتې ســـارانی شـــوم
محبـــت دې پـــه ماهســـې چـــارې وکـــړې
د مجنـــون غونـــدې د خلکـــو خنـــدنی شـــوم
رابنـــکاره شـــه پـــه مکېـــز او پـــه نخـــرو کـــې
د بېلتـــون لـــه لاســـه ســـوی ســـپېلنی شـــوم...
همداسې تر پایه...

په دې شعري ټولګه کې د فریاد د شاعرۍ د ډېرش کلن بهیر متفرقه شعرونه راغلي دي، البته تر دې د مخه هم د فریاد د شعرونو دوه ټولګې چاپ شوي دي. خو دده د ټولې شاعرۍ پرمختیایي بهیر ته چې موږ وګورو، شعري پرمختیایي بهیر یې لکه د سمندرګیو د اوبو د بهیر په شان ارام ارام روان دی، داسې نه دی لکه د سیلاب د اوبو په څېر چې یو ناڅاپه راپیدا شي، چټک سرعت سره بېرته ختم شي. دده په شاعرۍ کې دده فطري ذکاوت او شاعرانه طبیعت ډېر موثر ښکاري، هغه شاعري چې ورو خو متداوم پرمختګ کوي، عمر یې هم زیات وي نظر هغې شاعرۍ ته چې یو دم وده وکړي.

فریاد نه یوازې یو شاعر دی، بلکې یو ټولنیز، سیاسي او فرهنګیالی شخصیت هم دی، لیکوال دی او ادیب، د رزم او بزم د دواړو مجلسونو لېوال او ګډونوال دی. سندریز محفلونه یې تر هرڅه زیات خوښېږي، لکه څنګه چې د شعر پر صور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خیال پوهېږي، دغسې د موسیقۍ په سُر او تال هم ډېر ښه پوهېږي، روزنیزه خوا یې هم ډېره غښتلې ده او تر اوسه یې په سلګونو ځوان شاعران او لیکوال روزلي او تشویق کړي دي، ملتپالنه یې تر هرڅه زیاته خوښېږي او پښتو پالنه کې خو دومره زړور دی چې ډېر امتیازونه یې د پښتنو له سره قربان کړي دي.

پر ځان متکي او باوري شخص دی، د ژوند هرې ناخوالې ته یې اوږه ورکړې او ورکوي یې او د ژوندانه مایوسۍ ته یې ځان نه دې تسلیم کړی، زه نور د درنو لوستونکو وخت نه نیسم، د هوډمن ژوند او پر ځان باوري شاعر فریاد صیب ته د ده د دریېمې شعري ټولګې د چاپ له امله د زړه له کومې مبارکي او د نورو هنري پنځونو په هیله یې یم.

په مینه

اسمعیل یون

کابل

۲۲\۱۱\۱۳۸۴

افغانستان د مکیاویلي په سیاسي فورمولونو کې

سیاسي او ټولنیزې چارې د سیاسي هغو په شان نه دي، چې د ریاضي او کیمیاوي فورمولونو په واسطه حل او اوارې شي، د سیاسي او اجتماعي پېښو په ډلبندۍ او پایلو کې

وخت او شېبې، ځای او ځایګی، احساسات او عواطف، ضوابط او روابط، استثنات او واقعات او نور ډېر مسایل خپل خپل اغېز لري، خو ساینسي مضامین او مسایل بیا د خپلو ټاکلو علمي فورمولونو تابع دي، چې پورتني یاد شوي مسایل په کې اساسي نقش نه لري، خو هغه ټولنیزې پېښې چې په متواتر ډول د تجربو له لابراتوار راوتلې وي، د یو لړ اجتماعي فورمولونو تابع ګرځي، متلونه او ځینې ولسي اصطلاحګانې، چې د ولسي او ټولنیز ژوند لپاره د پرله پسې تجربو نچوړ دی، د اجتماعي ستونزو ، لانجو او مسایلو د حل او ثبات لپاره غوره اجتماعي فورمولونه دي. سیاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسایل ، پېښې او کړکېچونه ، چې د ټولنيز ژوند يوه اساسي برخه ده، هم د پرله پسې تکرار او ورته والي له مخې مشخصو فورمولونو ته ورداخلېږي. سياستوال د سياسي پېښو له ورته والي څخه د خپلو سياسي موخو د ترلاسه کولو لپاره د يوې تجربې په توګه په آني ډول ګټه پورته کوي؛ د پېښو تحليل، شنني، شاليد او مخ ليد ته دومره زيات فکر نه کوي، خو سياستپوهان بيا د پېښو تل ته ورننوزي، ژور فکر کوي او په پای کې د ګڼو سياسي پېښو له ورته والي څخه د راتلونکو پېښو او لانجو د حل لپاره يو سياسي فورمول جوړوي. ددې سياسي پېښو د فورمول ځانګړتيا دا وي چې نه يوازې په يوه واحده ټولنه کې د تطبيق وړ وي، بلکې د نورو ټولنو سياستوال هم ترې ګټه پورته کولای شي. سياستپوهان د مقدوني سکندر د برياليتوب راز په دې کې ګڼي، چې د ارستو په شان د يو ژور فکري سياستپوه افکار يې تر شا پراته وو، سکندر د ارستو له سياسي فورمولونه څخه په ګټې اخيستنې، د نړۍ پر فتحې بريالی شوی و، د هر هېواد د نيولو او ايلولو لپاره د لويې بريتانيې د سياستپوهانو سياسي فورمول همغه و، چې: ((تفرقه واچوه، حکومت وکړه او يا هم ((بېل يې کړه ايل يې کړه)) د نړۍ هر بريالی سياستوال چې ګورئ، د برياليتوب راز يې په همدې کې دی چې د سترو سياستپوهانو سياسي تيورۍ يې عملي کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیکولو مکیاویلي د نړۍ د ډېرو سترو سیاستپوهانو په جمله کې هغه سیاستپوه دی، چې نوم یې تر هر چا زیات ځلېدلی او د نړۍ پر سیاسي چاپېریال خور دی.
مکیاویلي د ۱۴۶۹م کال د مې میاشتې پر درېیمه نېټه په فلورینس کې زېږېدلی او د ۱۵۲۷م کال د جون پر ۲۲مې یې د ۵۸ کلونو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې کړې دي، د عمر ډېر کلونه یې په دربار کې په سیاسي چارو، سیاسي مطالعې او درباري لانجو کې تېر کړي دي، همدې عواملو دی په سیاسي چارو کې د پوره تجربې او ذکاوت خاوند کړ. کله چې یې د درباري غوړه مالانو په وجه خپله دنده له لاسه ورکړه، نو لازیات سیاسي تفکر او ژورتیا ته متوجه شو او په نتیجه کې یې مهم اثر ((ټولواک)) رامنځته کړ، چې نژدې د ۴۸۰ کلونو په بهیر کې یې د نړۍ پر سیاسي فضا فکري واکمني وکړه او کوي یې. دا کتاب د مکیاویلي د پرله پسې مطالعې او تجربې یو داسې نچوړ او غورچاڼ دی، چې د متن هر پراګراف، هره جمله، هره کلمه او هر توری یې په ډېر دقت لیکل شوی دی.
کله چې سړی دا کتاب لولي، نو هېڅ جمله او هېڅ ترکیب ورته زیات نه ښکاري، چې سړی فکر وکړي دا یو زیاتي ترکیب دی او باید نه وای په کې راغلی، داسې لکه د ریاضي د عددنو او فورمولونو په شان چې هر عدد ځانته خپل خپل ځای ډکوي او له حذف سره یې مطلوبه نتیجه له منځه ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې کتاب د ليکلو يو هدف دا و ، چې د ايټاليا د هغه وخت واکمن له سياسي تېروتنو وژغوري او په ايټاليا کې د يوه مضبوط نظام د جوړولو لارې- چارې په ګوته کړي، خو په دې کتاب کې شنل شوي او افاده شوي سياسي مسايل دومره ژور، دقيق او پراخ وو ، چې نه يوازې د يوې واحدې ټولنې د واکمنو لپاره ښې لارښوونې وې، بلکې په ټوله نړۍ کې يې د سياسي ستونزو ، کړکېچونو او ناروغيو د اوارۍ اودرملنې لپاره د ښو کاري نسخو کار هم ورکړ، په همدې وجه دا اثر د نړۍ په يو زيات شمېر سياسي کړيو کې مشهور شو ، ان تر دې چې يو زيات شمېر سياستوالو او سياستپوهانو په سياسي چارو کې يو شمېر ناعاطفي او جابرانه مسايلو ته د جواز په پلمه ناسم او د ولسواکۍ خلاف بللی دی، خو بيا هم هغه سياستوال چې سياست ، اخلاق او عواطف سره بېلوي او سياست يوازې د ګټو د ترلاسه کولو وسيله ګڼي او د اخلاقي ايډيالونو تابع يې نه ګڼي، دا کتاب يو مهم تيوريک اثر ګڼي، ددې اثر يوه لويه ځانګړنه دا ده چې تيوري اونظريات يې د زمان او مکان تابع نه دي؛ دا اثر چې د هرې ټولنې يو سياسي وګړی په ځير سره لولي، نو د خپلې ټولنې د ګڼو پېښو او ګڼو سياسي کرکټرونو انځورونه به په کې وګوري، سړی فکر کوي چې دا پېښې اودا کرکټرونه د دوی په ټولنه کې تېر شوي او ده په خپلو سترګو ليدلي دي. موږ چې کله د خپلې ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي پېښې ګورو او بیا په هغو کې بېلابېل کرکټرونه مطالعه کوو او بیا دا کتاب ګورو، نو فکر کوو لکه مکیاویلي چې دا کتاب د افغاني ټولنې لپاره لیکلی وي، مکیاویلي چې د مختلفو واکمنو کوم مختلف خصوصیتونه په ګوته کړي او له هغو څخه راټوکېدلو پایلو ته یې اشاره کړې، د هغو هره بېلګه مونږ په خپله ټولنه کې موندلای شو، مکیاویلي وایي:((ناورین به د ډېر لږ وخت لپاره د خلکو په ذهنونو کې پاتې شي او ډېر کوچنی بلل کېږي، خو که ممکن ژر تر ژره ځپلو شویو خلکو ته مرستې ور ورسوي، دا مرستې به تر ډېره د خلکو په ذهن کې پاتې شي او له امله به یې د واکمن نوم په ډېر درنښت یادېږي)).

د پورتنۍ جملې د عملي تطبیق بېلګه مونږ په خپله ټولنه کې ګورو، په کابل کې مختلفو تنظیمونو ډېره مرګ ژوبله وکړه او پر خلکو یې یو ستر ناورین خور کړ، د همدې ناورین په نتیجه کې دوی د زیاتې شتمنۍ څښتنان شول، کله چې ناورین پای ته ورسېد، همدا ناورینوال اوس پر هغو خلکو د خپلې شتمنۍ په زور حکومت کوي او په پارلماني ټاکنو کې یې هم د همغې نامشروع شتمنۍ په زور تر ټولو زیاتې رایې راخپلې کړې دي. مکیاویلي وایي:((سخاوت او زړه سوی واکمن د حقارت او کرکې خواته راکاږي)) دلته له ((سخاوت)) څخه د مکیاویلي مقصد هغه سخاوت دی، چې واکمن یې یا له خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبېـه اويـا هـم د بېـت المـال لـه كڅـوړې كـوي، چـې دا ډول سخاوت په پای کې واکمن لـه فقـر سـره مخـامخوي او کلـه چې يو واکمن د فقر مرحلې ته ورسېد ، په سخاوت بلد ولس بيـا لـه فقير واکمن څخه ملاتړ نه کوي. مکيـاويلي د يـو واکمـن لپـاره تر حده زيات زړه سوی هم مضر بـولي او وايـي لـه هغـه واکمـن څخه چې خلک دوبرې احساس ونه کړي، د هغه ملاتړ نـه کـوي. همدا نظر خوشال بابا هم ورکړی او وايي:((حاکم چې قهر او مار چې زهر ونه لري)) مانـا دا چې خپـل جوهر او خصوصـيت نـه لري.

مکياويلي هغه واکمن بريالي ګڼي، چې پـه بېلابېلو لارو لـه خلکو پانګه راټوله او بېرته يې خلکو تـه خېـرات کـړي. دا ډول سخاوت دوراني حرکت لري، چې تمامی يې نـه شـته، ځکـه نـو واکمن ټول عمر د خلکو پـه زړونـو کـې محبـوب پـاتې کېـږي، موږ په خپله ټولنه کې دا ډول ډېرې بېلګې لـرو، چـې د خلکـو د شـتمنۍ لوټـوونکي اوبېرتـه پـر خلکـو د هغـې د يـوې برخـې مصرفوونکي ته خلک (ځـوانمرد) او (ډوډۍ مـار) وايـي او لـه ځانګړي درناوي څخه برخمن وي.

مکيـاويلي د دې پوښـتنې پـه ځـواب کـې چـې خلـک بايـد لـه واکمن څخه وېره ولري او که له هغه سره مينـه؟ وايـي چـې وېـره تر مينې غوره ده. دده په نظر له واکمن څخه وېره په ټولنـه کـې د سولې او ثبات سبب ګرځي، عامه شتمني په کې خوندي کېـږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لــه واکمــن سـره مینــه یــو اختیــاري کــار دی، چــې ورو ورو انارشۍ او ګډوډۍ ته لار اواروي، له واکمن څخه د وېرې او له هغـه سـره د مینـې بېلګـې مـوږ پـه خپلـه ټولنـه کـې لـرو، د امیـر عبدالرحمن خـان او سـردار محمـد داوود خـان شخصـیتونه او حکومتونه هغه بېلګې دي، چې خلکو تـرې وېـره احساسوله، ځکه نو پر دې وخت عامه نظم ټینګ و، داسې حکومتونه او واکمـن چـې خپـل پرسـتیژ یـې لـه لاسـه ورکـړی و او خلکـو تـرې ویــره نــه احساســوله، ورو ورو پــه انارشــۍ بــدل شــوي دي، مکیاویلي وایـي: ((څوک چې د نویو قوانینو او اصلاحاتو د پلي کولـو مشـري پـر غـاړه اخلي، پـه حقیقت کې د هغوخلکو دښمني پر غاړه اخلي، چې په تېرو قوانینو کې سوکاله وو)).

کله چې په افغانستان کې د هر نوي متمدن قـانون د تطبیـق لپـاره هڅـه شـوې ده، نـو دودیزوالـو یـې د ځـاني ګټـو لـه املـه مخالفـت کـړی دی، او غـوره بېلګـه یـې د غـازي امـان الله خـان اصلاحات وو، چې ارتجاعي ځواکونو یې مخالفت وکړ.

مکیاویلي وایي: ((د بخت پـه زور حکومـت تـه رسـېدل اسـان دي خو د واکمنۍ ټینګول یې سخت کار دی)).

د اســتادکاندید اکاډیمیســن محمــد صــدیق روهــي پــه وینا((افغانستان د استثناتو هېواد دی، دلته د سیاسي پېښو ورانــدوینې نــه کېــږي، یــانې ځینــې سیاســي پېښــې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیتونه په کې په استثنايي ډول رامنځته کېږي، چې د خلکو سیاسي برخلیک ټاکي)).

که موږ خپله ټولنه د مکیاویلي او استاد روهي په پورتنیو فورمولونو کې واچوو، نو له پوره واقیعت سره به مخ شو، په افغانستان کې د سقاو زوی واک ته رسېدل، ځکه یوه استثنايي پېښه ګڼل کېدی شي، چې دا سې خلک هېڅ ډول تګلاره او فکر نه لري، نو څنګه واک ته رسېدلای شي؟ دغه راز که په امریکې کې د سپټمبر د یوولسمې نېټې پېښه نه وای رامنځته شوې، کېدی شي په افغانستان کې د لنډمهالي، منځمهالي او انتخابي حکومت په نامه او سني سیاسي اصلاحات اصلاً هېڅ رامنځته شوي نه وای. د بخت په زور واک ته رسېدلي خلک په رښتیا هم تر هغه پورې په واک کې وي، چې بخت ورسره ملګری وي، ځکه دا ډول خلک تر واک د مخه او وروسته دواک د نیولو او ساتلو لپاره کوم دقیق پلان او ستراتیژي نه لري. مکیاویلي د وینو څښونکو او هغو واکمنو په باب، چې د برچې پر زور حکومت کوي وایي: ((څوک چې تل وینې تویوي، تل دې ځان لپاره توره ولري، ځکه ولس پر ده او دی پر ولس باور نه کوي)).

موږ په افغانستان کې د داسې واکمنو بېلګې هم لیدلي، چې ټول عمر یې د خپلې واکمنۍ لپاره تر ځان د تورو دبوالونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاو کړي او هر کله چې دا دېوالونه له منځه تللي، نو واکمني او واکمنان هم له منځه تللي دي.

مکیاویلي سیاستوالو ته وړاندیز کوي او وايي چې باید د خپل حکومت بنسټ ټینګ جوړ کړي، دی د یو مستحکم حکومت لپاره ښه قانون او ښې لښکرې اساسي عناصر بولي، دی اجیرې او مرستندویې لښکرې د یوه حکومت او واکمن لپاره بې ګټې ګڼي، د مکیاویلي په نظر ((اجیرې او مرستندویې لښکرې د دښمن پر وړاندې بې زړه وي، بې نظمه وي، د جنګ پر وخت میدان پرېږدي او د سولې پر مهال خزانه لوټوي))، مورږ په خپل هېواد کې مرستندویې (رابلل شوې او راغلې لښکرې) اجیرې ملېشې او نورې ډول ډول لښکرې ولیدې، چې نه هېواد او نه هم هغه واکمن ته په ګټه تمامې شوې چې رابللې یې وې، ببرک کارمل پر شوروي لښکرو ډډه ولګوله، خو یو وخت داسې راغی چې همدې شوروي لښکرو په پای کې له واکه څنډې ته کړ، ډاکټر نجیب الله د شمال پر بېلابېلو ملېشو ډډه ولګوله، خو په پای کې پر هغه بر خلیک اخته شو.

مکیاویلي واکمنو ته توصیه کوي چې: ((د ولس شتمنۍ ته لاس ونه غځوي، ځکه خلک د پلار مړینه هېروي خو له پلاره ورپاتې شتمني یې له زړونو نه وزي)).

د پورتنۍ خبرې عملي بېلګې هم موږ په خپل هېواد کې ولیدې، په افغانستان کې ډېر مرګونه او ظلمونه وشول، زیاتره

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامه زيانونه او ظلمونه د خلکو له ياده ووتل، خو د نور محمد ترکي د (۷) او (۸) ګڼه فرمانونه، چې د خلکو د شخصي ځمکو د وېش او ولور په باب صادر شوي وو او دواړه د خلکو په شخصي ملکيت او ژوندانه کې د مداخلې ستر عاملونه ګڼل کېدل، تر اوسه پورې د خلکو له ياده نه دي وتلي او آن يو شمېر سياستپوهان يې په افغانستان کې د بحران د اوږدېدو ستر لاملونه ګڼي.

د مکياويلي دا کتاب (ټولواک) د سياسي او ټولنيزو پېښو د شننې او تحليل په باب ډېرې ژورې او پخې خبرې لري، چې هره يوه يې د کاڼي کرښه ګڼل کېږي، د کتاب د ټولو خبرو تحليل او بحث پر ځای به ښه دا وي چې خپله د کتاب اصل ته وروګرځو.

په ټولېزډول دومره ويلای شم لکه څنګه چې د حسابي معاملاتو د حل لپاره د رياضي فورمولونو ته اړتيا ده، دغسې ددې کتاب محتويات د سياسي ستونزو د شننې او حل لپاره د سياسي فورمولو په توګه کار کوي، هر څوک چې په سياسي چارو او معاملاتو کې ګوتې وهي، نو ورته بويه چې دا کتاب يو ځل ضرور ولولي. ځوان او هڅاند ليکوال ښاغلي داوود حبيبزي چې د هېواد د سياسي او ټولنيزو پېښو د شننې اودهغو په باب د يوه غوره او دقيق دريځ نيونې ښه لېوال او مينه وال دی، په افغانستان کې د سياستپوهنې دعلمي اثارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمښت ته متوجه شوی او د همدې تشې د ډکولو په نيت يې دا خورا مهم اثر له انګريزي ژبې څخه پښتو ته ژباړلی دی. دا اثر په خورا معياري او کره پښتو ژباړل شوی او سرې يې له لوستلو څخه ډېر خوند اخلي، زه په داسې حال کې چې د ښاغلي داوود حبيبزي دا کار ستايم او دا په پښتو کې د ژباړل شويو اثارو په جمله کې له ژبني پلوه يو ښه پوره او کره اثر ګڼم، د کتاب د چاپ له امله ده او ميوند کلتوري ټولنې ته، چې دا کتاب يې خپورکړ، مبارکي وايم، دغه راز له حبيبزي څخه هيله من يم، چې د نورو دا ډول مهمو اثارو ژباړې ته هم ملا وتړي، که چېرې دا اثر د هېواد راتلونکي سياستوال ولولي او له ګڼو سياسي ستونزو څخه ديوې په حل کې هم ورسره مرستندوی شي او ستونزه په عادلانه ډول حل کړي، نو حبيبزی صېب به يې په ثواب کې شريک وي، د همداسې هيلې د برې په هيله.

په درناوي

اسمعيل يون

کابل پوهنتون

د ۱۳۸۵ل کال د لړم ۱۰مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

((يوه شپه دوه خوبونه)) او د هغو تعبيرونه

په هره ټولنه کې چې اختناق خور شي، نو د ټولنې د نورو خواوو تر څنګ يې هنر او ادبيات هم خپل رنګ بدلوي، عموماً د اختناق د دورې ادبيات د همغه اختناق تصوير انځوروي.

دا ادبيات زياتره، د خوند، خوښۍ او خوشالۍ لپاره نه وي، بلکې د اکثرو همغو ډول، ډول بدرنګيو انعکاسوونکی وي، چې د همدې ستم له امله راټوکېدلې وي.

((يوه شپه او دوه خوبونه)) هم په افغانستان کې د اختناق د دورې د يوه مشخص پېر يا بهير انځور دی، چې شاعر يې د خوب په بڼه انځوروي.

شاعر خپل کلی د خپلې ټولنې د حال او ماضي ژوندانه د يو سمبول په توګه کارولی او په هغه کې يې د ژوند دوه بېلابېل پړاوونه او رنګونه (تر اختناق د مخه پړاو، تر اختناق وروسته مرحله) سره پرتله کړي دي، شاعر يا ليکوال په کلي کې دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالته انځور کړي دي او دا يې مجسم کړي، چې پخواني حالت تر اوسني هغه په هر ډول ښکلی او سوکال و.

د ليکوال په نظر په پخواني حالت کې د کلي يا ټولنې مانيز او نور مادي ارزښتونه خوندي وو، د مشر او کشر، خان او ملا او نورو دريځونه او صلاحيتونه مشخص وو، د همدغو صلاحيتونو د مناسب وېش له امله د کلي د متوازن پرمختګ او هوساينې چارې سمبالېدې، خو کله چې د يوه اختناق او بهرني فشار په نتيجه کې په کلي کې کشر د مشر، ملا د خان او بې مخه د مخور ځای ونيو، نو په کلي کې ګډوډي رامنځته شوه، د ليکوال هدف له کلي څخه خپل هېواد دی، خو ده خپل کلی د خپل هېواد لپاره د يوه سمبول په توګه کارولی دی.

د خوب ددې کيسې په لړ کې بېلابېل کرکټرونه د سړي ذهن کې ژوندي کېږي، چې اکثره يې منفي رنګ لري او ددې علت هم طبيعي دی، دا ځکه چې د اختناق لوبغاړي طبعاً بدرنګ کرکټرونه دي، د کيسې د شخصيتونو د بيان لپاره ولسي يا بزګري ژبه کارول شوې او دا سې بزګري ترمينالوژي يا اصطلاحات کارېدلي، چې که چاکليوالي ژوند نه وي تېر کړی يا يې بزګري نه وي کړې او يا هم له بزګرانو او کروندګرو سره نږدې پاتې شوی نه وي، پر مانا يې په اسانۍ سره نه شي پوهېدلای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((یوه شپه دوه خوبونه)) لیکنه د خپل هنري او کیسه ییز ارزښت ترڅنګ دا ارزښت هم لري، چې ښه لویه بزګري پانګه ((ژبني اصطلاحات)) یې په کې خوندي کړې ده.

د شکل له پلوه اساساً دا ازاد نظم دی، چې داستاني بڼه لري، خو که په لیکنۍ بڼې سره یې سم لیکلای وای، نو کېدی شول هغه بندښت او ماتوالی چې اوس د ځینو مسرو په لوستنه کې رامنځته کېږي، له منځه تللای وای.

پر لیکني ناسموالي سربېره ځینو ځایونو کې وزني تېروتنې هم لري، چې شاعر کېدی شي، په خپل زړه همداسې پرې ایښې وي او داسې یې ګڼلې وي، چې پر خپلې لیکنې وزني قید تحمیل نه کړي.

ښاغلي لیکوال او شاعر محمد حسن حسام د دا ډول نویو لیکنو چې پخوانۍ بېلګې یې ډېرې نه دي لیدل شوي، خپله تجربه لري، تر دې د مخه یې (زه کابل یم) (سپینې وینې) او (سر خلاصي لیکونه) کې هم دا ډول تجربې کړي دي، خو په هر ترتیب نوې زمانه، نوي ادبي بهیرونه، په خپله نوې ادبي تجربې راټوکوي او ((یوه شپه دوه خوبونه)) هم له همدغو نویو تجربو څخه یوه تجربه ده. له ښاغلي لیکوال څخه یې زموږ هیله دا ده چې دا انفرادي تجربې نورې هم پسې وغځوي او لا یې پخې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه نور د لوستونکو او د لیکنې تر منځ د پوال کېږم نه، ((یوه شپه دوه خوبونه)) لوستونکو ته پرېږدم، چې له خپلو تعبیرونو سره سم یې تعبیر کړي.
د اختناق د ښامارانو د له منځه تلو په هیله

اسمعیل یون
کابل- افغانستان
لومړی مکروریان
۱۳۸۵ل کال، د کب میاشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

((حقیقت)) او د کوچنیانو ادبیات

لکه څنګه چې زموږ په ټولنه کې کوچنیان له خپلو ډېرو حقونو څخه محروم دي، دغسې له خپلو ادبیاتو څخه هم بې برخې دي. په پښتنو شاعرانو کې یوازې په شمار شاعرانو د کوچنیانو لپاره شاعري کړې ده، مرحوم محمد عثمان نژند او خدای بښلی غلام حضرت روغمن هغه کسان دي چې باید په دې برخه کې ترې په قدردانۍ سره یادونه وشي. د دوی شعرونه په پښتو تعلیمي کتابونو کې راغلي او زموږ د کوچنیانو پر ذهنونو او عواطفو یې ښه تاثیر ښندلی دی.

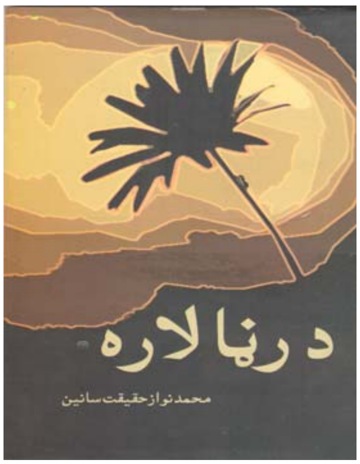

ښاغلی محمد نواز حقیقت په پښتو ادبیاتو کې بله هغه څېره ده چې خپل قلم یې تر هر بل کار زیات د کوچنیانو ادبیاتو ته وقف کړی، حقیقت صاحب تراوسه ((لس شعري ټولګې)) یوازې د کوچنیانو لپاره چمتو کړي، چې له هغو څخه یوازې دوه یې ((سپینه کوتره او د لمر ترانې)) چاپ شوي او نورې یې لا د چاپ انتظار باسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ نرواکه او پلارواکه ټولنه کې ((ښځینه شاعري)) او د ((کوچنیانو لپاره)) شاعري کمه ده. د ((ښځینه شاعرۍ)) د کمښت وجه شاید اقتصادي او علمي شاته پاتېوالی، مذهبي او کلتوري بندیزونه او له هغو څخه ناسم تعبیرونه وي، خو دا چې د کوچنیانو لپاره ولې کم ادبیات رامنځته شوي، په دې برخه کې څه کلتوري او مذهبي بندیزونه او ناسم تعبیرونه نه وو، خو کېدی شي د ټولنې عام شاته پاتېوالی او د تعلیم د کچې ټیټوالی یې غټ عامل وي. خو خیر عوامل چې هر څه وي، وي به، خو اوس موږ عملاً د کوچنیانو لپاره د ځانګړو ادبیاتو په برخه کې ډېر غریب یو.

کله چې سړی په لومړي ځل د کوچنیانو لپاره له ادبیاتو او یا هم شاعرۍ سره مخامخېږي، نو دا خبره ورته ساده او بسیطه ښکاري او داسې فکر کوي، چې تر ټولو ساده او اسانه لیکوالي یا شاعري همدا د کوچنیانو لپاره ده، ځکه چې نه زیاتو تصویرونو، نه نادرو تشبهاتو او استعاراتو ته په کې اړتیا شته او نه هم نورو سپېڅلتیا ته، خو که کله عملاً د کوچنیانو لپاره پر شاعرۍ پیل وکړي، نو ورته معلومېږي، چې څومره سخت کار دی. واقعیت دادی چې څوک د کوچنیانو لپاره شاعري کوي که هغه خپله یو ځل ځان د کوچني په رول او کرکتر کې وانه چوي، ځان په تخیلي او فکري لحاظ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوچنیتوب مرحلې ته ونه رسوي، شاعري به يې د کوچنيانو تـر کچې پورته وي، خو هغو ته به خوند ور نه کړي.

د کوچنيانو لپاره شاعري د خپل کوچنيتوب د تجربو پـه رڼا کـې کېـدلای شـي، شـفاف، خـواږه، بـې تکلفـه عواطـف او نـا سياسي تفکر هم د کوچنيانو د ادبياتو په رامنځته کولو کې ښه رول لري.

ښاغلی محمد نواز حقيقت که څه هم اساساً يـو سياسـي سړی او ليکوال دی، خو د ماشومانو لپـاره پـه شـاعرۍ کې يې خپـل سياسي دريځ يوې خواته پرې ايښی او يا هم ډېر کم تـرې څرګند شوی دی. ماشومان معمولاً له هغو شيانو سره ډېره علاقـه لـري چې دوی يې مجسـمولای، لمسـولای او تشخيصـولای شـي او عمـلاً يـې پـه ورځينـي ژونـد کـې ګـوري، حقيقـت صـيب د غـه پديدې ډېرې ښې درک کړي او هغـه يـې بيـا پـه خپلو نظمونـو او شعرونو کې دوی تـه تعريف کړي دي. لکه پيشـو، هليکوپټر، طـوطي، بلبلـه، تليفـون، ښـکاري سـپی، بيـزو، مېـږی، غـوا او نور...

دې ډول مسايلو سره ماشومان پـه طبيعـي او فطري ډول مينـه او علاقه لري، نو که ددې شيانو په تعريف کې اخلاقي، روزنيـز او ښـوونيز عناصـر ځـای شـي، ماشـومان يـې بـې فشـاره او پـه نامستقيم ډول هضموي او د هغوی په وده کې اساسي رول لـري.

د ښــوونې او روزنــې د پوهــانو پــه انــد بــې فشــاره زده کــړه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشـومانو لپـاره تـر ټولـو ښـه زده کـړ ده. ښـاغلی حقیقـت د کوچنیانو لپاره په خپله کړې شاعرۍ کې په دې بریالی شوی چې یـو زیـات شـمېر روزنیـز، اخلاقـي، وطنـي، ټولنیز او نـور ژوندني مسـایل پـه خپلـو نظمونـو او شعرونو کې ځای کړي او کوچنیان پرې وپوهوي.

د کوچنیانو لپاره شعرونه باید زیاتره په تعلیمي کتابونو کې ځای شي، په دې ډول ترې کوچنیان ښه ګټه اخیستلای شي. زه نه غواړم چې پر دې ټولګې خپله لیکنه نوره وغځوم، غواړم د کوچنیانو لپاره د حقیقت صیب دا یو نظم د بېلګې په توګه راوړم، چې د تلیفون پر تعریف سربېره د هغه څومره نورې ګټې بیانوي. نور نظمونه یې هم همدا ګټې لري:

د تلیفون خبرې

وروړ مې وکړو تلیفون
ویلې څنګ مو دی ژوندون
ما ویل شکر خیر خیرت دی
ته به کله شې راستون
خپل دیدن دې راوړه ماته
درپسې یم ځیګرخون
ده ویل زه په خیر درځمه
چې رخصت شي پوهنتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړې ما خپله خبرې
ښې خوږې ښې خوندورې
ورور مې شو له ما خوشال
ورکړ ما د کور احوال
ما ته وویل زما ورور
کړه سلام په پلار او مور
تلیفون یوه ښه اله ده
د خبرو وسیله ده
لنډوي اوږدې مزلې
چې زنګ راغی وایه بلې.
د ګلالیو افغان ماشومانو د نېکمرغه راتلونکي په هیله

په مینه
محمد اسمعیل یون
کابل، ۱۳۸۲-۲-۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترپايليک پورته هڅه

د ژبو او ادبياتو پوهنځي په وروستي سمسترکې د مونوګراف يا (پايليک) په نامه يو مضمون په درسي نصاب کې شامل دی. محصلين د ليسانس دورې په پای کې، مکلف دي يوه رساله يا کتابګوټی وليکي.

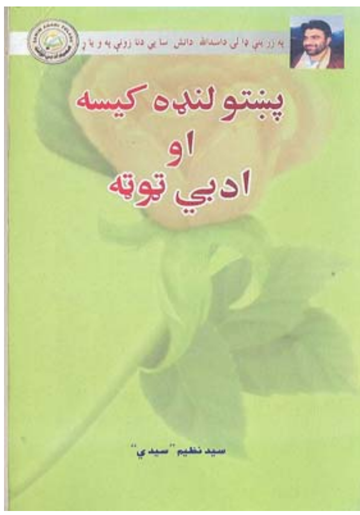

دا کتابګوټی پر يوه مشخصه موضوع د يوه ټاکلي لارښود استاد ترنظرلاندې بشپړېږي، چې مونوګراف ورته وايي. د پايليک يا مونوګراف د ليکلو مخونو شمېرمعمولاً تر دېرش مخونو کم نه وي. له هغه وخته چې د کابل پوهنتون د ژبواوادبياتو پوهنځی تاسيس شوی دی، نژدې اويا کاله کېږي، د دې نژدې اوو لسيزو په بهير کې په زرګونو عنوانه مونوګرافونه ليکل شوي دي. د پښتوڅانګې د محصلينو له خوا د منظمو ليکل شويو پايليکونو شمېر هم نژدې پنځوسو عنوانونو ته رسېږي. يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت ما په پښتو ځانګه او د کابل پوهنتون په عامه کتابتون کې د خوندي شویو مونوګرافونو لټون کاوه، هلته مې ولیدل چې یو زیات شمېر مونوګرافونه داسې وو، چې په خورا زیار او زحمت لیکل شوي وو او لازمه وه، چې چاپ شي او ګټه یې ټول ولس ته ورسېږي؛ خو داسې مونوګرافونه په کې هم وو، چې نه یوازې په چاپ نه ارزېدل؛ بلکې د مونوګراف لیکنې پر معیارونو هم برابر نه وو او ځینې یې پر تکراري موضوعګانو لیکل شوي وو.

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پنځوسمې کالیزې په ویاړ، ما د نوموړي پوهنځي د پښتو کتابونو او مونوګرافونو یو کتابښود ترتیب او چاپ کړ، له دې کار څخه زما هدف دا و، چې د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کړی کار او شتمني راټوله او خوندي کړم او بل محصلینو ته د ادب پوهنځي د ماضي د مطالعې لپاره یو کتاب په لاس ورکړم او بل هدف مې دا و، چې که په راتلونکي کې نور مونوګرافونه لیکل کېږي؛ نو پر زړو او تکراري موضوعګانو و نه لیکل شي، سره له دې چې اوس هم پر یو شمېر سولېدلو او کلیشه یي موضوعګانو مونوګراف لیکل کېږي؛ خو زیاتره پایلیکونه له دودیزې بڼې راوتلي او نوې موضوعګانې یې څېړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((پښتو لنډه کیسه او ادبي ټوټه)) د همدغو مونوګرافونو له جملې څخه دی، چې دوديزه بڼه نه لري او پر يوې ورې موضوع يانې د کوم شخص د تعريف پر محور نه راڅرخي او يوه داسې عامه موضوع، چې ارزونه او شننه يې زموږ ځوان ليکوال پښت ته ډېره ضروري او ګټوره ده څېړل شوې ده.

((ادبي ټوټه)) زموږ په ادبي ټولنه کې يوه هغه موضوع ده، چې تر اوسه يې پر تعريف او فورم د ادبپوهانو ترمنځ پوره توافق نه شته، ځينې يې يو ادبي فورم ګڼي او ځينې يې له فورم څخه منکردي او ان وايي له چا څخه، چې لنډه کيسه خرابه شي او ياهم شعر ترې بې وزنه او کم وزنه شي؛ نو د ادبي ټوټې نوم پرې کېږدي؛ نو د داسې موضوعګانو شننه او سپړنه د ادبياتو نويو لارويانو ته ډېر څه سپينوي.

ښاغلی سيد نظيم (سيدي) پر لنډې کيسې هم هر اړخيزه رڼا اچولې، له تاريخچې او تعريفه نيولې بيا د هغې رغنده توکونه ټول يې تشريح کړي او شنلي دي. د ده دا کار ځوانو ليکوالو ته سمه او رڼه لاره په ګوته کوي.

د دې پايليک بله غوره ښېګڼه دا ده، چې د لنډو کيسو او ادبي ټوټو دواړو بېلګې يې راوړي او تحليل کړي يې دي.

د دې مونوګراف بله ځانګړنه داده، چې تر اوسه پورې د پښتو لنډو کيسو کوم اثار چاپ او ياهم ليکوال ته يې پته لګېدلې ده، د ليکوالو په ګډون يې د هغو نومښود هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کړی دی، دا کار له ځوانو ليکوالو سره مرسته کوي، چې د پښتو لنډو کيسو له عمومي زېرمې خبرشي او په دې اړه يو عام جاج ترلاسه کړي. د لنډې کيسې رغنده عناصر يې، لکه: اډانه خېره يا کرکتر، تلوسه، زمان او مکان (چاپېريال) ډيالوګ، ليدلوری او نور په ساده او روانه ژبه تشريح کړي دي.

د دې اثر عمومي ښېګڼه داده، چې ليکوال ټول پرخپلې ټاکلې موضوع راڅرخېدلی، له موضوع څخه لرې شوی نه دی، د لنډې کيسې او ادبي ټوټې بېلګې يې راوړي او تحليل کړي دي. له موضوع تېښته د ليکوال کمزوري ده او دا کمزوري په دې اثر کې نه شته، ليکوال په خپل شوق خپل اثربشپړ کړی او دې پسې نه دی ګرځېدلی، چې يوازې د پاڼليک دبرش مخه پوره کړي او خپل کار بشپړ وګڼي.

ليکوال دومره زيار ايستلی، چې خپل کړی کار يې د پاڼليک تر دوديزه بريده اوړي او د يو ښه تحليلي او څېړنيز اثر بڼه خپلوي.

کاشکې پښتو ځانګه، خپلې ټولنې ته نور زيات داسې ګلالي او فرهنګيالي فارغان وړاندې کړي، چې خپلې ټولنې ته ترخپل ټاکلي معيار او بريده زيات کار وکړي او خپل هېواد ته زيات ثمر وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د ښاغلي سيد نظيم سيدي دا پاېليک په پښتو ليکل شويو پاېليکونو کې يو غوره پاېليک ګڼم او ان د پاېليک تر معياره يې لوړ ارزوم او د لوی رب (ج) له درباره ورته د نورو بريمنو فرهنګي هڅو غوښتنه کوم.

کور يې ودان او ژوند يې سوکال
پوهنمل محمد اسمعيل يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه

محمد اسمعيل يون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۲ل كال، د لغمان ولايت د الينګار ولسوالۍ دنيازيو په يوې روښنفكرې كورنۍ كې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده كړې يې د الينګار ولسوالۍ د سلينګار په لومړني ښوونځي كې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته كابل ته راغی او په خوشال خان لېسه كې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل كال له نومورې لېسې څخه په دويم نومره بريالی او پر ۱۳۶۷ل كال د كابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل كال له نومورې څانګې څخه اول نومره بريالی او پر همدې كال بېرته د پښتو څانګې د كدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل كال په نومورې څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده و منله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکلیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د و اقعیتونو او حقایقو د څرګندیان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټورو نظرياتو ته هم غلط رنګ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه يې په ټينګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد يم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې يې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرايطو کې بيا هم خپل فرهنګي، سياسي او ټولنيز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر يو نيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ايښودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد يون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې) او(د پښتني فرهنګ د ودې پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي. دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	درېیم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  دپوهنوال روستارتره کي اثر دویم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- دپنټاګون ترڅنډو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اند یال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلیچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته دنور زغم او وسپلې هیله لرم.

په درناوي
وفا الرحمن وفا
کابل - افغانستان

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library